

2021

www.korosoknaturpark.hu

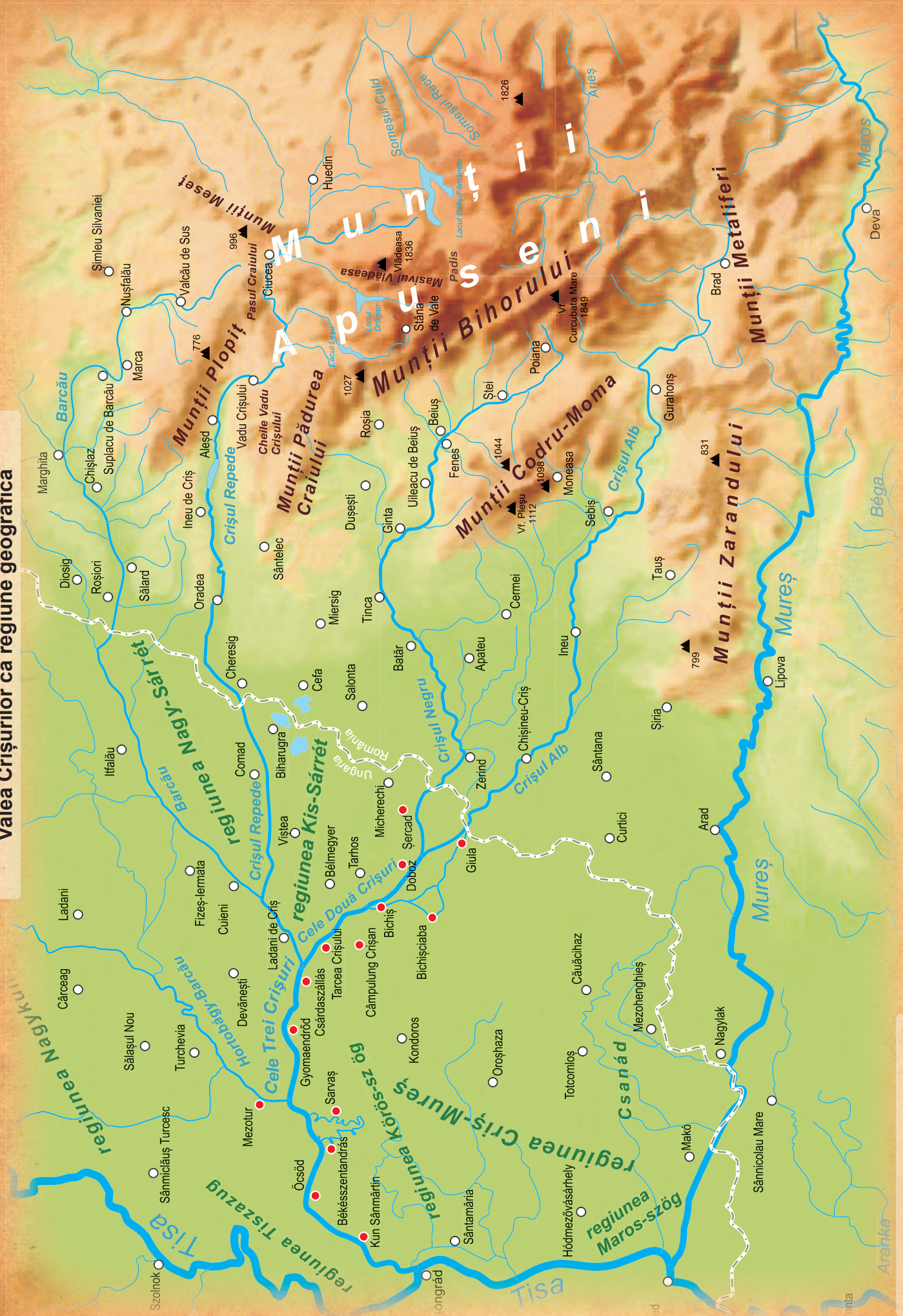
Valea Crisurilor

...Mai mult decât revistă

- NATURE CORNER – NATURĂ
- AȘEZĂRI DE PARC NATURAL
- PORTRET DE PARC NATURAL
- GALERIE DE FOTOGRAFII
- EXPERIENȚE DE-ALUNGUL EXCURSIILOR
- PEISAJ ȘI CULTURĂ – ȘTIINȚĂ
- COMUNITĂȚI
- PERSPECTIVĂ ȘI BUNE PRACTICI
- GUSTURI CARACTERISTICE DIN VALEA CRIȘURILOR

Valea Crișurilor ca regiune geografică

Introducere

Stimate Cititor!

Vă salut ca președintele ales în 2020 al Asociației Parcului Natural Valea Crișurilor și ca primarul municipiului Békéscsaba! Datorită ambelor titluri privesc această regiune plină de valori și oportunități, regiune ce multora dintre noi înseamnă orașul unde locuim, locul ce numim cămin. Această abordare părtinitoare este ușor de înțeles dacă explorăm ambele părți ale văii Crișurilor, și descoperim spectrumul larg al comorile de aici și de peste hotare.

Cel mai nou număr al revistei Valea Crișurilor are ca scop predarea de informații și cunoștințe. Ceea ce privește complexitatea și actualitatea conținutului putem afirma că revista este unică în rândul organelor naționale constructoare de mărci.

Loialitatea față de patrie, față de locurile natale în această perioadă dificilă a căpătat o importanță și mai mare. Chiar și cele mai mici valori apar într-o lumină mai mare, astfel întărind sentimentul de apartenență ceea ce este extrem de semnificativă în cazul comunităților unor localități sau instituții, sau chiar și în cazul familiilor.

Această revistă – spre deosebire de majoritatea publicațiilor – în mod unic se străduiește să nu pună accentul doar pe valorile culturale, turistice, naturale „obișnuite”. Pune în evidență resursele spirituale care în sistemele ce doresc transformarea rapidă a întregii lumi – poate nu este exagerat să afirmăm, ca condiție de sprijină sănătatea ființei noastre – se arată din ce în ce mai mult.

S-a dovedit fără îndoială că înființarea Coșului Crișurilor, ce se integrează perfect în viziunea de viitor a parcului natural și a acestei regiuni, a primit acel sprijin de la societate sub egida calității și a autenticității ce chiar și în această perioadă ce a ținut oamenii de-

parte unul de celălalt a reușit să creeze unul dintre pilonii naturii noastre umane, și anume: încrederea la nivel social. Centrul pentru vizitatori ce se află în dumbrava Széchenyi din Békéscsaba, precum și activitatea organizațională ce se desfășoară acolo a devenit marca acestei încrederi.

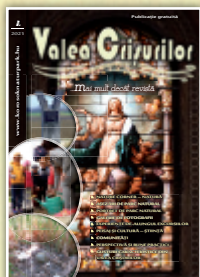
Cu aceste gânduri recomand Cititorilor următoarele pagini, sperând că articolele ce prezintă patrimoniul nostru natural și cultural unic din punct de vedere turistic, precum și viitorul comunităților atrag atenția către importanța aprecierii valorilor peisagistice, precum și către importanța relațiilor umane.

Péter Szarvas

Președinte al Asociației Parcului Natural Valea Crișurilor
Primarul Municipiului Békéscsaba

Centrul pentru Vizitatori Valea Crișurilor la Békéscsaba,
în dumbrava Széchenyi

Cuprins

Fotografie pe copertă:
Vitraliul capelei castelului
Wenckheim din Gerla
Fotografie: György Tőszögi

Pe verso:
Lumini de seară
pe lacul înghețat Csaba
Fotografie: Róbert Kovács

6-25

NATURE CORNER

6-11 / Despre infrastructura verde în detaliu

12-17 / Interdependența turismului și a peisajului

18-21 / „Civilizația trece, movila rămâne”

22-25 / Cuiburi de dropii și ceea ce se află în acestea

„Pentru protejarea cuiburilor de dropii cel mai ideal lucru ar fi dacă am fi conștienți de toate locurile unde se află cuiburi, fără să deranjăm aceste păsări.” (Attila Nagy)

AȘEZĂRI DE PARC NATURAL

26-28 / Gyomaendrőd, orașul apelor

29-31 / Köröstarcsa, comuna ce se integrează în peisajul pitoresc

PORTRET DE PARC NATURAL

32-35 / Asociația Maghiară de Parc Natural

36-38 / Parcul Natural Őrjeg și Szőlőhegye

39-41 / Parcul Natural Felső-Bácska-Homokhát

GALERIE DE FOTOGRAFII

42-51 / Se prezintă: Róbert Kovács

TEXPERIENȚE DE-ALUNGUL EXCURSIILOR

52-57 / Povești împrăștiate în peisaj

58-69

PEISAJ ȘI CULTURĂ – ȘTIINȚĂ

58-61 / În legătura apelor: Ultima inundație cauzată de Crișuri

62-65 / Geologie și istorie

66-69 / Biserici, ruini de biserici din epoca arpadiană

70-81

COMUNITĂȚI

70-76 / Cum să continuăm comunități?

77-81 / Plimbare cu ocazia evenimentului

A IV. Întâlnire a Localităților de pe lângă Crișuri

PERSPECTIVĂ ȘI BUNE PRACTICI

82-86 / Biogaz în fiecare colț
– energia dispare sau se transformă?

87-89 / Teren de joacă comestibil

GUSTURI CARACTERISTICE DIN VALEA CRIȘURILOR

90-91 / Câte bordeie, atâtea obiceiuri...
Rezanca cu brânză și colțunași cu mac

„Rezanca” este un cuvânt ce provine din limba slovacă, și înseamnă paste proaspete. Din acest fapt reiese că trucurile preparării pastelor proaspete a fost adusă din Slovacia în fermele din Marea Câmpie Ungară de către strămoșii de religie evanghelică.” (Éva Garay)

Din numărul următor:

NATURE CORNER

– Conservarea naturii, fără hotare

PORTRET DE PARC NATURAL

– Parcul natural Gerecse

VALORI VERZI ÎN VALEA CRIȘURILOR

– Castorul învingător în Valea Crișurilor

EXPERIENȚE DE-ALUNGUL EXCURSIILOR

– Turismul activ regenerabil în Valea Crișurilor

VALOARE ÎN REGIUNE

– Mostra cămării

PERSPECTIVĂ ȘI BUNE PRACTICI

– Casă de joacă verde

COMUNITĂȚI

– Se aude muzica pădurii

Cuprinzător *verde* despre infrastructura aîn Valea Crișurilor

„Sistemul infrastructurii verzi înseamnă sistemele naturale, teritoriile recreaționale, sistemul de peisaje culturale și de peisaje economice.” (Parcul Natural Valea Crișurilor Rezumat-Atlas modul)

Infrastructura verde este o rețea a elementelor naturale de care se ocupă oamenii (de exemplu drumuri verzi, suprafețe verzi, rezervații naturale), care susține procesele ecologice naturale, păstrează resursele naturale, precum și are un rol important în îmbunătățirea sănătății și a calității vieții. Pe lângă acestea caută să conecteze ecosistemele care sunt separate între ele, protejează resursele naturale, serviciile ecosistemelor și facilitează adaptarea la schimbările climatice, diminuarea efectelor schimbărilor climatice. Principiile sunt prevenirea, abordarea sistemelor și conștientizarea întregii rețele, stabilirea acestora în ceea ce privește teritoriile verzi.

Planul rețelei regionale de infrastructură verde ReGrIN e un sprijin pentru efectuarea scopurilor infrastructurii verzi. O bază de date ce se reînnoiește în continuare care la nivel regional categorizează pe bază de aspecte ecologice și resurse naturale, și astfel clasifică teritoriul dat.

*Crișul Triplu în apropierea localității Gyomaendrőd
– apele vii constituie coridorul verde al câmpiei în sistemul peisajului cultural urban și agricol*

Barajele din zonele muntoase sunt abundente în regiuni naturale aferente

CRÎȘUL CA ELEMENT NATURAL

Pentru a forma o imagine cuprinzătoare despre infrastructura verde a Văii Crișurilor, trebuie să înțelegem întreaga rețea teritorială a acesteia.

Dacă privim bazinele hidrografice teritoriul României și a Ungariei împărtășește aproape aceeași proporție din Valea Crișurilor – ce se numește și sistemul de apă Criș-Barcău – ce se întinde de la Munții Apuseni până la Tisa. Axa acestuia de 200 km se întinde de la Munții Bihorului prin Munții Codru-Moma și Munții Plopiș, precum și peste Munții Pădurea Craiului și Cîmpia Crișului până la teritoriul Nagy- și Kis-Sárrét, precum și pasul Criș-Mureș.

Spre deosebire de unitățile naturale adiacente până în prezent ale munților zonele de câmpie și-au pierdut aproape complet starea naturală, și au evoluat în peisaje culturale artificiale. În acest peisaj artificial este extrem de importantă formarea sistemelor ce oferă imunitate.

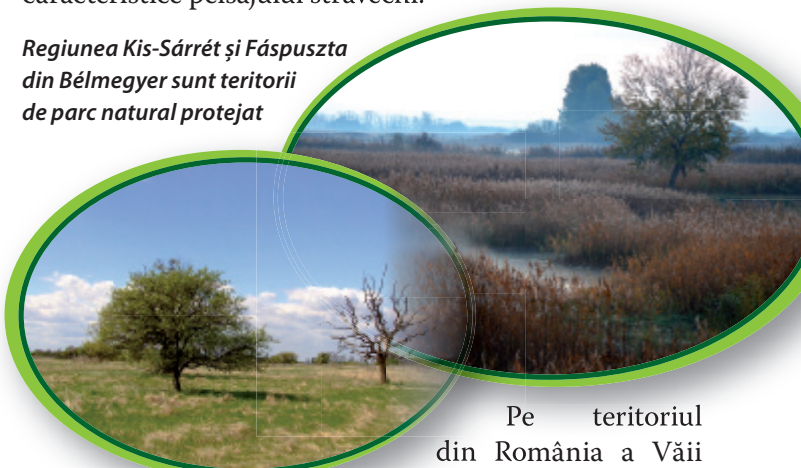
Imaginea caracteristică a regiunii de câmpie ce a fost transformată pentru agricultură

CONSERVAREA VALORILOR NATURALE ATÂT ÎN INTERIORUL ȚĂRII, CÂT ȘI ÎN AFARA GRANIȚELOR

Parcul Național Criș-Mureș, precum și directoratul ce se ocupă de managementul conservării naturii a parcului, fiind al șaptelea parc național al Ungariei a fost înființat în data de 16 ianuarie 1997 pentru conservarea valorilor peisagistice și naturale. Teritoriul de operare al directoratului este de 800.000 hectare, incluzând partea la est de Tisa a județului Csongrád-Csanád, unele lunci protejate ale județului Jász-Nagykun-Szolnok (Crișul Triplu, Hortobágy-Barcău), precum și întregul județ Békés. Instituția pe teritoriul de operare pe lângă parcul național se ocupă de 4 rezervații naturale, 10 lacuri saline și 573 movile cunice. Rețeaua Natura 2000 se întinde pe o suprafață de 150.646 hectare, ce include supravegherea a 41 teritorii Natura 2000. Întregul teritoriu al Parcului Național Criș-Mureș este de 52.125 hectare, din care aproa-

pe 6419 hectare fac parte din categoria foarte protejată, 61 hectare este rezervație forestieră, precum și 5486 hectare apă sălbatică de importanță internațională, acesta din urmă este sub protecția Convenției Ramsari. Parcul național este format din 13 mozaicuri, unde unele părți ale teritoriului doresc să conserve unele părți rămase în fragmente ale pustelor, mlaștinilor, râurilor, habitatelor caracteristice peisajului străvechi.

Regiunea Kis-Sárrét și Fáspuszta din Bélmegyer sunt teritorii de parc natural protejat

Pe teritoriul din România a Văii Crișurilor cea mai mare și cea mai semnificativă rezervație naturală este Parcul Natural Munții Apuseni, de care aparțin Munții Bihorului, iar la nord de aceștia într-o parte mai mică Masivul Vlădeasa și o parte a Masivului Gilău. Găsim aici imperii carstice cum ar fi Cetățile Ponorului, Lumea Pierdută, Cheile Someșului Cald, Cheile Galbenei sau Cetatea Boga. Printre rezervațiile naturale mai importante face parte Parcul Natural Cefa, munții din împrejurimile Defileului Crișului Repede, precum și teritoriile Natura 2000 cu râurile și torențele mai mari de pe lângă Crișurile Alb, Negru, Repede, precum și Barcăul.

O privire din Cheile Someșului Cald

Barajul din Békésszentandrás este cel mai mare baraj din Ungaria al sistemului de apă Criș-Barcău

PROBLEMA FRAGMENTĂRII TERITORIILOR VERZI PE CÂMPIILE VĂII CRIȘURILOR

Omul a ocupat, a transformat, a fragmentat majoritatea câmpiilor din Valea Crișurilor. Cele mai importante elemente naturale – împreună cu luncile lor – sunt râurile, ale căror ecosistem s-a micșorat până la zone fragmentate datorită reglării din secolul XIX.

Comparativ cu râurile fără baraje sau maluri, extinzându-se fără granițe pe vremuri, în zilele noastre șerpuiesc prin peisaj ca pârauri lungi, înguste, dar totuși pot funcționa ca coridoare verzi conectate. Asigură habitat nenumăratelor animale de-alungul întregii lungimi a sistemului de apă ce poate fi redus de către baraje în perioadele cu apă puțină.

Teritoriile ce nu sunt atinse de râuri au devenit habitate naturale mozaice în Câmpia Ungară ce sunt delimitate și separate unul de celălalt de teritorii agricole și urbane. (păduri, pajiști, stepe, întinderi de apă, stufăriș, dumbrave intravilane).

Aceste mozaicuri – numite pete verzi sau insule – nu sunt interoperabile pentru majoritatea speciilor de animale și plante, astfel sunt mai vulnerabile din punctul de vedere al habitatului. Un pericol accentuat îl constituie

activitatea omului de formare a peisajului, dezvoltarea mediilor urbane și agricole, precum și dezvoltarea continuă a rețelei de drumuri.

Unele specii au dispărut pe cale naturală sau datorită efectelor indirecte ale omului de pe habitatele ce s-au transformat din diferite cauze cum ar fi microclima, sursa de hrană, etape succesive. Printre cauzele directe se pot aminti apariția pajiștilor, tăierea pădurilor, construirea barajelor, precum și introducerea speciilor alogene.

Când condițiile habitatului se schimbă animalele datorită instintelor naturale reacționează prin emigrare/răspândire, dar în sistemul mozaicurilor ei pot acționa doar prin coridoare verzi, prin poduri verzi. Sistemul coridoarelor verzi înființate între unele teritorii naturale face legătura între mozaicuri, ceea ce este factor cheie din punctul de vedere al supraviețuirii pe termen lung.

Pustele, petele de puste mai mici sau mai mari sunt considerate mozaicurile naturale cele mai importante ale regiunii, care în același timp sunt teritoriile neconvertite ale peisajului. Conservarea lor este datorită în mare parte efectelor pozitive ale cultivării pajiștilor ce are o tradiție de mai multe secole, în urma cărora

omul a folosit natura pentru scopuri proprii cum ar fi creșterea animalelor, dar prin pășunatul continuu și prin cosit în loc să distrugă mediul înconjurător, a devenit menținătorul, ocrotitorul acestuia.

Această practică agricolă veche ar putea fi elementul perfect al sistemului de infrastructură verde, mai ales dacă practica acestuia se desfășoară într-un mod optimizat. Prin cositul și pășunatul desfășurat într-un mod adecvat, la timpul adecvat putem menține pajiștile și câmpiile ce pe vremuri au fost bogate în specii valoroase, dar totodată putem reînnoi acestea prin repopularea speciilor de animale și plante dispărute/extinse.

Un canal artificial sau chiar și o fâșie de pădure poate ajuta sistemul mozaic

*Conservarea
pășunilor este semnificativă în peisajul de câmpie transformat*

Parcul Național Criș-Mureș este administratorul multor astfel de teritorii, activitatea lor de conservare și reabilitare a peisajului este ajutată de o activitate de protejare a valorilor naturale, cum ar fi pajiștea pe loess în Tompapuszta. Teritoriul protejat de doar 21 hectare ce se află la 8 kilometri nord de Battonya în ciuda micii sale întinderi este cel mai valoros teritoriu al parcului național. Muzeologul din Battonya, András János Csathó a descoperit teritoriul ce a fost salvat de la arat în 1979 în curbura greu accesibilă a pârâului Száraz-ér plină de valori naturale neprețuite. Procesul oficial de desemnare ca arie protejată a avut loc în 1989. Aici se găsește cea mai mare rezervație conectată de stepă de loess a Ungariei ce se află pe coama de loess a Marii Câmpii Ungare, pe teritoriul Csanádi-hát, și nu se află într-un mediu de stepă salină.

Unei pajiști îi putem atribui un anumit animal de fermă. Ovinele și bovinele – în comparație cu caii și caprinele – nu mestecă până la „rădăcină” vegetația, astfel partea de jos a rădăcinii și a tulpinii rămân intacte, astfel au șansa de a supraviețui, de a se reînnoi. Multe plante tolerează bine, „necesită” să fie presate cu piciorul, ceea ce este necesară pentru prezervarea și răspândirea eficientă a unor specii, animalele calcă în pământ semințele și smocurile de iarbă, compactează solul vegetal, fertilizează solul. Metoda de tratare, stocul de animale folosit depinde de speciile protejate și de sensibilitatea zonei. În cazul în care tratarea teritoriului cu ajutorul animalelor este nepermisă datorită sensibilității zonei, se recomandă cositul. Pe teritoriile cele mai periclitate – pentru a ocroti animalele mai mici și păsările cuibăritoare – în locul cositului cu mașini, soluția ideală este utilizarea cositului manual.

*Turmă de oi
în regiunea Füzesgyarmat*

STRATEGII DE INFRASTRUCTURĂ VERDE ÎN VALEA CRIȘURILOR – PROTECȚIA MEDIULUI, ARMONIA DINTRE ECONOMIE ȘI TURISM ECOLOGIC

Râurile, și gârlele care sunt importante din punct de vedere al protecției mediului sunt elemente semnificative ale peisajului ce sunt importante din punct de vedere al protecției mediului, al economiei și din punct de vedere recreațional. Regiunea Marii Câmpii Ungare ce era plină de mlaștini și ape este bogată în sedimente pline de nutrienți organici, astfel oferă condiții favorabile de cultură, dar aceasta rezultă în utilizarea agricolă semnificativă a terenurilor agricole. Împăduririle subvenționate de stat, lăsarea unei fâșii de hotar, împădurirea podgoriilor, protejarea pajiștilor sunt extrem de importante programe de înverzire pe teritoriile sărace în medii naturale.

Din punct de vedere turistic, în primul rând apele, malurile apelor oferă posibilitatea recreerii în aer liber, mai ales în ceea ce privește activitatea de pescuit, precum și în ceea ce privește turismul activ și ecologic. Acesta din urmă se bazează pe tradițiile tururilor pe apă în regiune, iar turismul ecologic doar în ultima vreme începe să descopere lumea romantică a apelor curgătoare.

Importanța ecoturistică a rețelilor de infrastructură verde este întărită de trasee educaționale care prezintă valorile culturale sau naturale din împrejurimi în mod tematic. În împrejurimile localității Békéscsaba s-au înființat nenumărate trasee educaționale exemplare în ultimii decenii, cum ar fi traseul cu numele Csabai Körtúra, traseul Lischka Lipót din Dumbrava Széchenyi sau traseul educațional Wenckheim-Széchenyi ce se află în parcul castelului din Póstelek.

În ceea ce privește recreația, pe primul loc se află pescuitul turistic. În țara noastră sunt aproape 700 de pescari înregistrați care – împreună cu familia – caută posibilitatea de a experimenta pescuitul, pentru ei regiunea Crișurilor oferă mai multe sute de kilometri de ape curgătoare, o grămadă de gârle, nenumărate canale și lacuri de carieră. Nevoile lor adesea sunt combinate cu căutarea experiențelor ecoturistice în care sistemele infraturistice verzi pot primi un rol important în viitor.

Infrastructura verde nu este dată doar de râuri și gârle. Medii de recreere turistică sunt și teritoriile ce se află în sau pe lângă localități care pot fi atractive din punct de vedere cultural și/sau natural. La toate acestea

se poate adapta cicloturismul ce e foarte popular în zilele noastre, și care este în stare să acopere distanțe mai mari. Acesta este un aspect relevant în sistemul mozaic al văii Crișurilor, ceea ce trebuie luat în considerare în formarea infrastructurii verzi. Un exemplu excelent este construirea în reședința de județ și în împrejurimi a traseului turistic pentru biciclete Wenckheim începând cu toamna anului 2020, desfășurat în cadrul programul Orașe Moderne. Traseul pentru biciclete Wenckheim traversează centrul localității Békéscsaba și leagă castelele Harruckern–Wenckheim–Almássy din Szabadkígyós, Gerla, Póstelek și – prin drumul de serviciu al autostrăzii M44 – Gyula, sporind atracțiile ecoturistice ale regiunii, întărind traficul turistic de biciclete. Colindând acest traseu, pe lângă patrimoniul arhitectural se va ivi oportunitatea de a cunoaște lumea lacurilor de carieră din Békéscsaba și cartierul Munkácsy.

Marea Câmpie Ungară a găzduit nenumărate ferme care în zilele noastre au dispărut sau s-au transformat/sunt în transformare. Sunt din ce în ce mai multe ferme care prin ocrotirea tradițiilor, prin prepararea produselor locale, și prin ospitalitate încearcă să găsească o imagine durabilă a viitorului.

Din acest motiv Asociația Parcului Natural Valea Crișurilor în 2018 a înființat rețeaua Ferme în împre-

În hotarul din partea sudică a localității Békéscsaba se află un sistem de cariere care urmează a fi utilizată de turism – unde pot fi combinate pescăritul, sporturile acvatice și turismul ecologic – și poate deveni viziunea model a sistemelor de infrastructură verde

Vizită la una dintre fermele deschise din Csorvás, la ferma Eszter

jurimea Crișurilor ce este alcătuită din două componente principale. Prima este un traseu educațional de fermă ce prezintă prezentul trecutul și proiectele, dezvoltările din viitor ale fermelor din județul Békés și ale parcului natural de la Szarvas până la Tarhos. Celălalt component principal este Rețeaua de ferme deschise la care s-au alăturat ferme care prezintă cu drag celor interesați viața de la fermă. Între membrii rețelei se află ferme cu un trecut de mai multe decenii, ce oferă spații comunitare rurale, servicii de masă și cazare rurală. Vizitatorii acestor ferme se pot familiariza cu viața de zi cu zi a fermelor, cu complexitatea și frumusețile vieții la fermă.

STRATEGII TRANSFRONTALIERE DE INFRASTRUCTURĂ VERDE

Regiunile comune fiind aproape de granița țării au cerut o cooperare între cei interesați în protecția naturii din cele două țări. Datorită acestui fapt s-a înființat Parcul Natural Valea Mureșului (Arad-Pecica) în România cu ajutorul resurselor internaționale (Phare CBC), precum și Parcul Natural Cefa (Pădurea Rădvani). Recent resursele UE au făcut posibilă implementarea unui alt program deosebit de important.

Salvarea populației de dropii de lângă Salonta

Proiectul cu numele „The Nature Corner” – Conservarea și dezvoltarea valorilor naturale ale regiunii de lângă granița Salonta–Békéscsaba s-a înființat cu scopul de a salva populația de dropii din România. Autoritatea administrativă a localității Salonta a luat inițiativă în proiect, lucrează ca partener împreună cu Administrația Orașului Békés, precum și cu Asociația Parcului Natural Valea Crișurilor și cu Asociația Milvus din România.

În România sunt doar două teritorii unde ne putem întâlni cu dropii, în Banat în regiunea localității Sânnicolau Mare, precum și la Salonta. Dar în timp ce populația din Banat-Voivodina este pe cale de dispariție, și putem observa ocazional doar câteva exemplare pe partea română a graniței, în împrejurimile localității Salonta trăiește chiar și acum o populație română semnificativă de dropii – practic singura populație viabilă din prezent.

Una dintre atracțiile pistei pentru biciclete Wenckheim va fi castelul Wenckheim renovat în Szabadkígyós

Dropiile din Salonta

O proporție tot mai mare de pajiști naturale sunt arate și sunt instalate monoculturi – adică cu scopul utilizării agricole – pe teritoriul României, astfel habitatele naturale ale dropiilor care sunt sensibile la interferențele umane dispar. Proiectele ce ținesc ocrotirea dropiilor, conservarea naturii ajută reabilitarea, conservarea teritoriului de 1500 hectare.

Excursii fără hotare în valea Crișurilor

Nu doar eforturile de conservare a naturii asigură modelul „unității” peisajului ce se întinde peste hotare. Turismul poate susține într-un fel sistemele de infrastructură verde. Asociația Százlábú promovează acest lucru mai viu decât orice alt program prin seria care a început în 2010 și se repetă în fiecare an, Marea excursie fără hotare.

Acesta este un mesaj în care se concentrează esența ce este transmisă de cuvântul valea Crișurilor. Crișurile ca coridoare verzi leagă mediile naturale, popoarele, națiile, tradițiile, valorile culturale și istorice. Scopul evenimentului de mai multe zile este ca acest mesaj urmând Crișul Negru să ajungă de la izvorul din România până la teritoriile din Ungaria.

Turul ce a fost planificat să fie organizat în perioada Rusaliilor ce anunță coborârea Sfântului Duh și gloria Sfintei Treimi începe în ziua 0. cu o drumeție de la izvorul Crișului Negru, de la Cascada Sfintei Treimi.

Cascada triplă reprezintă ramura principală a apei care coboară de sub culmea Curcubăta Mare (1849 m)

ce se află la „vârful” Munților Apuseni, și care dîcolo de frumusețea sa are o importanță simbolică. În zilele următoare de-alungul Crișului Negru și a văii pitorești a acestuia putem vizita localitățile locuite de unguri cu ajutorul unei biciclete sau cu ajutorul turei de apă. După parcurgerea drumului acvatic de 160 kilometri, sau a traseului de 200 kilometri ce poate fi parcurs cu bicicleta și de-alungul căreia putem admira nenumărate

atracții turiștii ajung la graniță care poate fi traversată pe râu, prin deschide-

Momente din Excursii fără hotare

rea temporară a frontierei, astfel declarând înfinitatea Crișurilor. Turul de o săptămână ia sfârșit în portul pentru bărci ce se află la barajul din Békés în cadrul unei ceremonii solemne.

INFRASTRUCTURA VERDE ÎN SLUJBA GLOBALITĂȚII

Integrarea valorilor naturale, culturale, turistice ale unei regiuni în rețeaua de infrastructură verde îmbunătățește starea mediului verde a regiunii, precum și constituie un lucru pozitiv în ceea ce privește soluționarea problemelor globale de mediu.

Durabilitatea mediilor verzi precum și îmbogățirea acestora, întărirea la nivel social a „sensibilității verzi” susține în mod direct soluționarea a multor probleme universale, cum ar fi de exemplu reducerea materialelor, tehnologiilor dăunătoare mediului, problema economisirii energiei și a apei, alegerea unui mod de viață mai sănătos.

S-a observat că infrastructura verde poate reduce dependența de infrastructura „gri”, care are un efect negativ asupra mediului.

„Cercetările arată că infrastructura verde oferă soluții mai ieftine, decât infrastructura gri, și pe lângă acest fapt oferă o gamă largă de beneficii suplimentare pentru economia locală și pentru relațiile sociale, precum și pentru mediu în sens mai larg.”

(Gorm Dige)

Pe scurt: atitudinea actuală globală și socială la nivel local față de mediul verde reflectă bine atitudinea întregii omeniri sau a unor grupuri de oameni față de sistemele de infrastructură verde. Iar aceasta este baza pașilor reali ce pot fi luați mâine pentru un viitor verde al omenirii și al Pământului.

Fotografii: György Tószögi

Mediu natural în vecinătatea celui mai mare cartier al localității Békéscsaba

Interdependența turismului și a peisajului în parcurile naturale din țară

Körös-ladány și ținutul sălbatic al Crișului Repede – vecinătatea mediului natural și urban

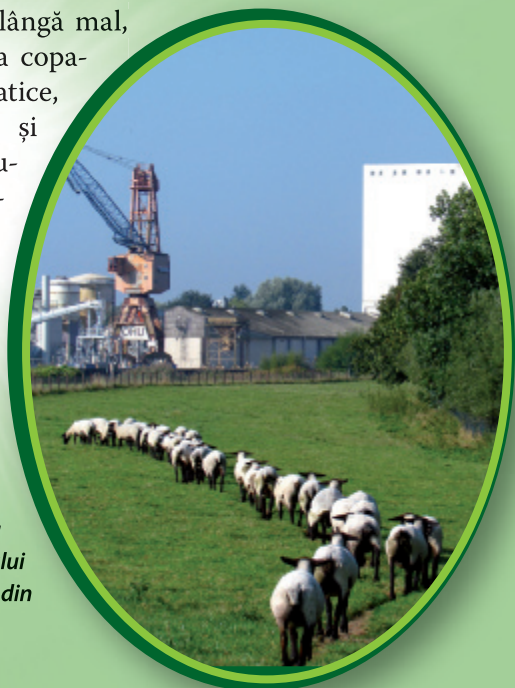
Cadrul de bază a turismului este mediul peisagistic și cel urban, iar calitatea, caracterul natural, durabilitatea acestuia, precum și coeziunea comunităților care operează acolo, excepționalitatea, interdependența și cooperarea serviciilor sunt factori determinanți în ceea ce privește satisfacerea nevoilor recreative și turistice a localnicilor și a turiștilor.

Pe vremurile acestea grele, imprevizibile spațiile libere aflate în mediul nostru înconjurător devin destinații recreative și turistice. Devin mai valoroase spațiile și teritoriile ce oferă posibilitatea practicării unor sporturi sau oferă oportunitatea de a ne recrea într-un spațiu calm și liniștit. Parcurile naturale ce se formează în prezent în țară în ceea ce privește scopurile acestora și metoda lor de funcționare, precum și ceea ce privește realizările ne ajută să ne orientăm în incertitudinile caracteristice prezentului sau chiar în ofertele impunătoare.

Conservarea valorilor naturale și culturale, precum și turismul au bază similară din mai multe puncte de vedere. În cel mai bun caz pentru ambele este importantă mediul natural, peisajul unde se pot desfășura activitățile, împreună cu valorile naturale și culturale, cu caracteristicile unice și specifice, cu regularități operaționale. Părțile implicate în turism presupun că frumusețile și bogățiile peisajului, mediul natural, bogăția culturală sunt constante și fixate, iar în acest mediu înconjurător își formulează ofertele turistice, acest mediu dă un cadru

serviciilor oferite fie acesta un hotel sau centru spa, dar chiar și o rețea de închirieri bărci sau biciclete. Puțini se gândesc la faptul că calitatea apei, peisajul, flora și fauna se pot deteriora pe mai multe puncte datorită elaborării neglijente a serviciilor turistice sau intervențiilor independente de acestea. Aceste efecte negative vor avea un efect nefavorabil asupra popularității serviciilor construite (de exemplu schimbare nefavorabilă a nivelului apei sau procesele nefavorabile ce apar în zonele de lângă mal, cum ar fi extincția copacilor, plantelor acvaticе, etc.). Conservarea și menținerea mediului natural și cultural nu aparțin

Găsirea locului potrivit al investițiilor diferite și plasarea acestora în peisaj este o responsabilitate comună, ce se bazează pe cooperarea dintre investitor, administrația locală, protecția peisajului și utilizatorii de pământ din apropiere

Utilizarea siturilor abandonate trebuie să beneficieze de avantaj față de utilizarea teritoriilor naturale

de domeniul de activitate al turismului, dar au un efect imens asupra potențialului turistic al peisajului. Este necesară coordonarea reciprocă a celor două teritorii, mai ales într-un peisaj, într-o regiune de parc natural.

O altă caracteristică comună a turismului și a ocrotirii valorilor naturale și culturale este faptul că funcționarea ambelor teritorii se poate reduce la următoarele procese: descoperire – cunoaștere – conservare/utilizare – dragostea de țară/identitate.

Însă de la descoperirea valorilor până la cooperare, întărirea patriotismului, redescoperirea identității peisagistice drumul este întortocheat, este plin de capcane și de fundături. Descoperirea valorilor peisagistice încurajează turiștii, drumeții, precum și furnizorii de servicii, dar și apărătorii valorilor naturale și culturale.

Deja în procesul de descoperire se pot despărți, deoarece furnizorii de servicii turistice se concentrează mai ales pe exploatabilitate, uzabilitate, iar protectorii de valori sunt interesați mai ales de sistemul, caracteristicile operaționale ale valorilor descoperite și nu uzabilitatea acestora. Un punct comun este faptul că ambele părți consideră că teritoriul sau caracteristica respectivă este o valoare, în acest caz este important să găsească echilibrul dintre conservare, utilizare și ocrotirea valorilor,

Conservarea valorilor de parc natural este posibilă pe termen lung doar prin drumeții ecologice, „blânde” (Fotó: Tószögi György)

ceea ce dorește creativitate, ingeniozitate, rațiune de pe latura conservării, a capacității de încărcare și a consolidării capacităților. Pe lângă toate acestea e de așteptat ca participanții să arate respect față de persoanele participante, precum și față de valorile naturale și culturale, și procesele, principiile caracteristice acestora.

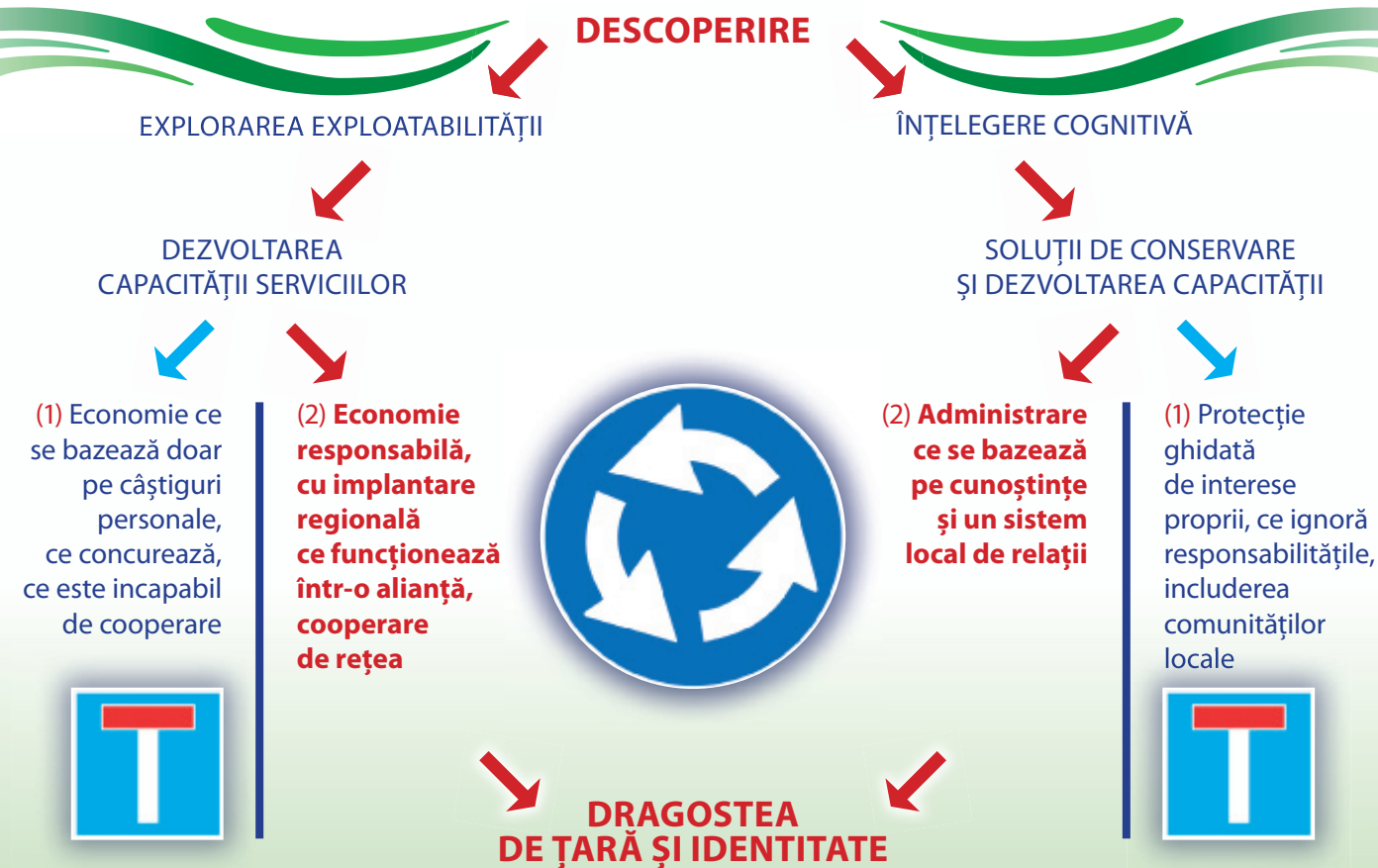
Următoarea întrebare este că pe partea turismului ajunge în prim plan (1) o economie bazată pe competiție, concentrată pe scopuri individuale sau (2) o economie bazată pe cooperarea cu angajament și responsabilitate teritorială, respectiv, că pe cealaltă parte devine caracteristică (1) o protecție ghidată de interese proprii, ce exclude comunitățile locale sau (2) administrație ce se bazează pe relații și cunoștințe locale. Ne putem baza pe o alianță și cooperare reală, sinergii dacă ambele părți aleg al doilea drum. Atunci avem șansa de formare, întărire a dragostei de țară, identității locale și peisagistice, care ca legătură și forță să rezulte într-o comunitate, cooperare la nivel de peisaj ce poate înfrunta vremurile de azi atât de furtunoase și critice.

Este necesară formarea alianțelor în peisaj pentru desemnarea, menținerea, utilizarea drumurilor, dacă dorim ca acestea să servească nevoile oamenilor și să aducă bucurii

Procesul se poate reînnoi evitând fundăturile, pot fi descoperite, se pot înființa valori noi care poate aduce rezultate ecologice, sociale și economice. Soluțiile cu fundături vor aduce o mulțime de probleme participanților.

De la descoperire drumul duce prin activități de dezvoltare până la întărirea dragostei de țară și a identității (Szilvácsku Zs., 2020)

În ceea ce privește sarcina și misiunea principală a organizării muncii, parcul natural nu este un prestator de servicii turistice, dar este considerat susținătorul, motorul dedicat și pregătit al cooperării dintre prestatorii de servicii care funcționează în regiune, în peisaj, precum și al practicii de creare a valorilor de către prestatorii de servicii ce ia în considerare protejarea resurselor durabile, de mediu, naturale și sociale. În cazul în care se angajează în activități turistice, atunci este exemplară cum tratează patrimoniul natural, cultural, peisagistic, protejează patrimoniul și dezvoltă valorile acestuia, adaptându-se caracteristicilor peisajului și comunităților locale. Exercițierea rolului îngrijitorului peisajului împreună cu utilizatorii pământului și administratorii de terenuri pun bazele faptului ca antreprenorii din industria turismului pot câștiga venituri prin dezvoltarea și introducerea pe piață a produsului turistic. Dacă

luăm în considerare această logică este extrem de important faptul că prestatorii de servicii turistice –, care sunt pe cât posibil parteneri care cooperează în parcul natural – o parte a veniturilor va fi folosit siturilor, elementelor de patrimoniu peisagistic, precum și întreținerii peisajului parcului natural, care stau la baza dezvoltărilor.

Publicul vizat al turismului ce operează în domeniul cooperărilor de parc natural este constituit din localnici, deoarece pe de o parte parcul natural vizează localnicii ca consumatori serviciilor, produselor ce servesc scopul turistic, care caută rute locale pentru a satisface nevoile de mișcare, de reîncărcare fizică și mentală, de a petrece timp în natură, precum și pentru utilizarea formelor de transport ecologice (fără motor). Pe de altă parte diferitele instituții, spații, teritorii, rute turistice pot fi folosite pentru a satisface nevoile locale referitoare la dezvoltarea comunității, de întărire a

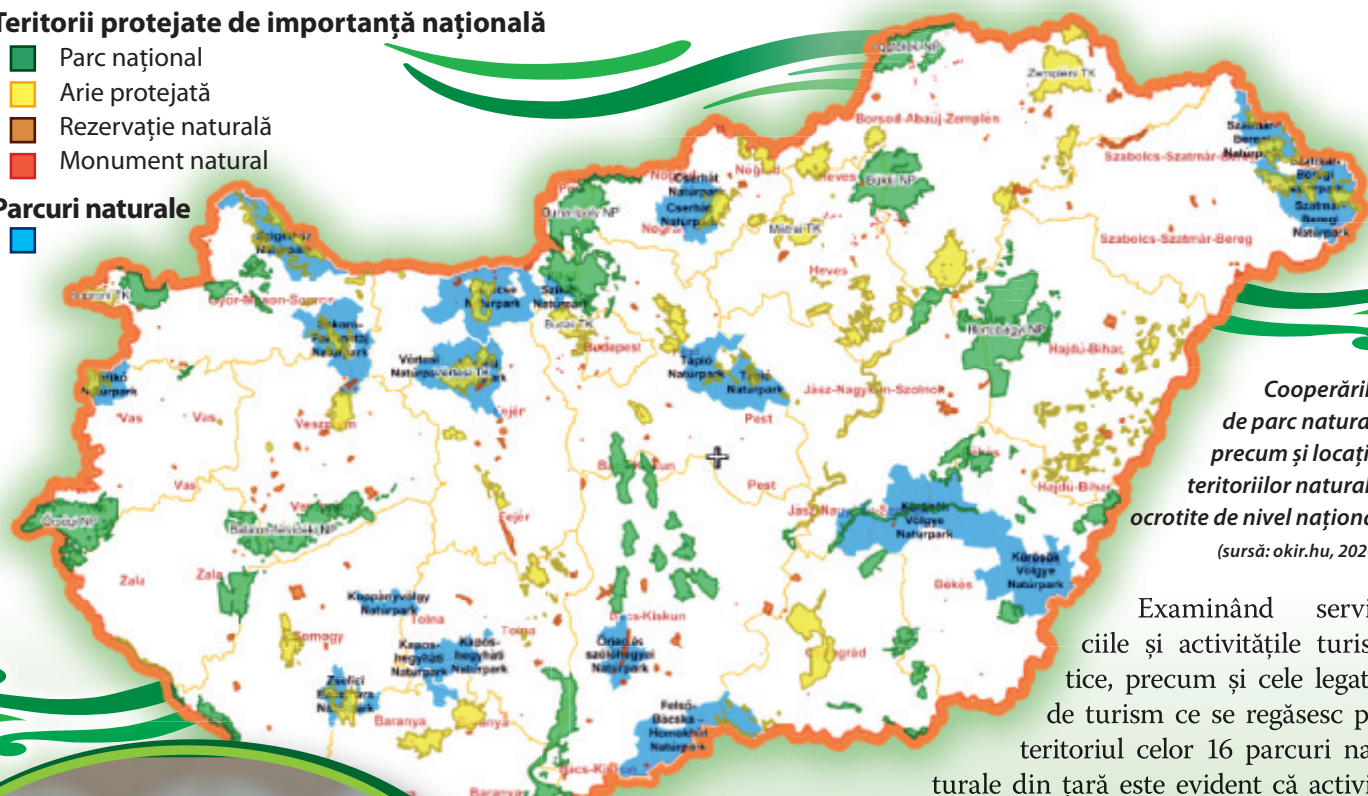
Colibele paznicilor de teren, adăposturile ciobanilor pot primi o nouă funcție în ceea ce privește turismul sau educația, sau chiar și educația de mediu

Grânari și clădirile gospodărești pot fi reinnoite ca cazări turistice, dar este mai favorabil ca serviciile cazării să fie coordonate, să funcționeze împreună, dacă prelucrarea, producția și prezentarea este un succes

Teritorii protejate de importanță națională

- Parc național
- Arie protejată
- Rezervație naturală
- Monument natural

Parcuri naturale

Cooperările de parc natural, precum și locația teritoriilor naturale ocrotite de nivel național
(sursă: okir.hu, 2020)

Examinând serviciile și activitățile turistice, precum și cele legate de turism ce se regăsesc pe teritoriul celor 16 parcuri naturale din țară este evident că activitatea parcurilor naturale, precum și numărul ofertelor și

posibilităților turistice active ce funcționează pe teritoriul parcurilor naturale este foarte diversificată. În tabelă prezentăm câteva exemple din activitățile parcurilor naturale.

CÂTEVA EXEMPLE DIN ACTIVITATEA ACTIVĂ, PRECUM ȘI ACTIVITATEA TURISTICĂ ECOLOGICĂ ȘI MEDICALĂ A PARCURIILOR NATURALE ALE ȚĂRII

Denumirea parcului natural	Mărime (km ²)	Numărul localităților	Câteva dintre punctele forte turistice active și ecologice ale parcului natural
Parcul natural Írottkö	234,61	16	drumeții organizate, trasee educaționale, școală de pădure, magazinul produselor de parc natural, programe culturale, programe exemplare de cooperare și servicii
Parcul natural din Vértess	358,23	17	descoperirea valorilor, conservarea valorilor, tratare, observarea și prezentarea naturii, conservarea naturii, managementul peisajului, produse de parc natural
Parcul natural Cserhát	382,60	22	modelul verde de parc natural și aplicația legată de acesta, cursurile proiectului „Élő Cserhát”, păstrători de cunoștințe, tipuri de peisaj, patrimoniul cultural și etnografic, localitate de patrimoniu mondial și mediul înconjurător al acesteia
Parcul natural din Szatmár-Bereg	1037,91	67	publicații, observarea naturii și a păsărilor, valori peisagistice, ospitalitate, gastronomie, trasee pentru biciclete, excursii pe apă, valori sacrale
Parcul natural Valea Crișurilor	2072,47	14	apeternale și medicinale, excursii pe apele Crișurilor și pe brațele acestuia, tururi cu bicicleta, rețeaua de ferme, gastronomie, produse locale, valorile de istorie culturale ale localităților, valorile naturale ale teritoriilor agricole
Parcul natural Őrjeg și Szőlőhegye	312,92	5	pe vremuri a fost mlaștină, în zilele noastre este cel mai mare iaz de turbă din țară, agricultura aproape de natură, pe marginea dealului de loess se găsesc 1200 de crame

Cooperarea de parteneriat este indispensabilă în lumina provocărilor viitorului

identității comune și a apartenenței a celor care trăiesc pe teritoriul parcului natural.

Dezvoltările ecoturistice și active de parc natural servesc îndeplinirea acestui scop dual – scopul referitor la petrecerea timpului liber la nivel local și scopul referitor la dezvoltarea comunității. Poziția descrisă mai sus a fost întărită în interviuri și conversații de către liderii organizării muncii în parcul natural și de către nenumărați primari.

În ceea ce privește localizarea cooperărilor de parc natural și examinând potențialul turistic, putem observa că oferta este foarte variată și colorată ceea ce privește atât valorile peisagistice, naturale, cât și cele culturale, sociale, etnografice, precum și atracțiile turistice. Cooperarea de parc natural reprezintă o prioritate pentru regiune, teritoriu, deoarece leagă nenumărate grupuri sectoriale, de afaceri, sociale, comunitare pe un anumit teritoriu. Datorită rolului de conector în parcul natural diferiții de exemplu furnizori de servicii turistice, utilizatorii de pământuri, proprietarii, liderii localităților, turiștii 'stau la aceeași masă', participă la programe comune și la schimburi de opinii ajutând astfel cunoașterea, înțelegerea valorilor și problemelor peisajului.

ÎNTR-UN PARC NATURAL SUNT DATE TOATE FONDURILE CA SISTEMELE SOCIO-ECOLOGICE ALE PEISAJULUI SĂ DEVINĂ PARCELE ALE TURISMULUI DURABIL.

În parcurile naturale din țară se poate observa că apar pe de o parte activitățile speciale ale turismului activ, ecologic și cultural ce sunt părți integrante ale turismului în mod direct, precum și activitățile indispensabile de nivel peisagistic ce permit funcționarea turismului, servesc ca context cultural și de mediu, și stau la baza acestuia. Printre activitățile de nivel peisagistic am enumerat activitățile care nu aparțin de responsabilitățile turismului, însă prezența, lipsa, realizarea lor poate avea un efect semnificativ asupra turismului unui peisaj specific. Condițiile

teritoriale și personale, și performanța, capacitatea de primire a turismului sunt afectate fără activitatea ce înseamnă funcționarea și stabilirea alianțelor, sau fără activitatea de coordonare, de organizare, de cooperare, de conservare, de tratare, de observare, de evaluare, în foarte multe cazuri de furnizare, de aprovizionare, chiar și baza existenței poate fi în pericol, acea bază ce dă frumusețea și interesul față de un anumit peisaj.

Canotaj pe Kettős-Körös

(Fotografie: György Tószögi)

ACTIVITĂȚILE INDISPENSABILE DE NIVEL PEISAGISTIC CE PERMIT FUNCȚIONAREA TURISMULUI, SERVESC CA CONTEXT CULTURAL ȘI DE MEDIU, ȘI STAU LA BAZA ACESTUIA:

- Activități culturale și naturale, de colectare a valorilor peisagistice, de descoperire, conservare, tratare a valorilor.
- Desemnarea traseelor, formarea traseelor tematice (natură, peisaj, cultural, ecvestrian, drumeții, cu bicicleta, acvatică, etc.), desemnarea și întreținerea teritoriilor potrivite sporturilor și jocurilor comunitare, întreținerea teritoriilor de pe lângă drumuri, acorduri de management și întreținere.
- Mărci comerciale, recunoașteri, evaluări, prezența, organizarea, dezvoltarea evaluărilor internaționale, naționale, ale parcului natural sau de nivel mai înalt.
- Organizarea programelor și cooperărilor, efectuarea sarcinilor de coordonare (de exemplu colaborarea, susținerea diferiților furnizori de servicii, formarea și întărirea alianțelor, cooperărilor, lanț de aprovizionare local, peisagistic, comunitate de coș pentru prestatori de servicii, etc.).
- Desfășurarea și susținerea activității de consolidare a capacităților (dezvoltarea, educarea diferiților operatori, sensibilizare).

- Furnizare de informații, informare, comunicare internă și externă.
- Monitorizare internă și organizarea evaluărilor, evenimentelor comune, coordonarea și motivarea pregătirii planurilor comune.

Trasee

educaționale, locuri

de prezentare, locurile unde putem înțelege cum funcționează peisajul și unde putem învăța să iubim peisajul

PREZENTAREA OPORTUNITĂȚILOR CE S-AU FORMAT DATORITĂ PANDEMIEI DE CORONAVIRUS, CE AU EFECT ASUPRA FUNCȚIONĂRII PARCURILOR NATURALE

Genurile de activități ale turismului activ, oportunitățile de observare a naturii pot fi practicate individual sau cu familia, acestea pot fi moduri plăcute de petrecere a timpului liber și de înlocuire temporară a activităților sociale obișnuite. În mod vizibil se apreciază rolul locurilor de excursie mai puțin frecventate, mai ascunse, iar accentul se pune pe programele de o zi, locurile aproape de locuință.

Incertitudinea aprovizionării cu alimente, precum și dezvoltarea mișcării cu numele „cumpără produse locale” ce s-a înființat pentru a susține antreprenorii ajunși într-o situație dificilă promovează producătorii locali, rolul lor devine din ce în ce mai apreciat.

Recomandări:

- Idei de drumeții, locații, distribuirea atracțiilor, care se pot vizita chiar și în prezent.
- Asigurarea disponibilității, pregătirii persoanelor locale, competente pentru a ajuta și a organiza programe de teren, tururi ghidate, mai ales ca o oportunitate suplimentară de muncă.

Interviu pentru mass-media la Centrul pentru Vizitatori Valea Crișurilor

(Fotografie: KVNE – Asociația Parcul Natural Valea Crișurilor)

- Organizarea condițiilor de securitate, cadrului organizat de drumeții în natură și drumeții individuale și familiare în așa fel încât să fie evitabilă supraîncărcarea teritoriilor, a valorilor naturale.
- În această perioadă a incertitudinilor și a schimbărilor neprevăzute, greu de urmărit este nevoie de transmiterea informațiilor autentice, actualizate, iar parcul natural poate juca un rol important (de exemplu informații despre oportunitățile de muncă, adunarea, comunicarea prezentelor condiții de funcționare și a programului de funcționare al unităților de catering și cele de cazare aflate pe teritoriul parcului natural).
- Dezvoltarea platformelor online ale parcurilor naturale este de importanță primară: de aici aparține pe de o parte completarea deficiențelor din site-uri web, pe de altă parte dezvoltarea paginii Facebook ca platformă primară de comunicare. În perioada pandemiei traficul online s-a mărit, din punctul de vedere al marketingului una dintre cele mai importante responsabilități este folosirea acestei oportunități pentru atragerea atenției. Deși traficul turistic a scăzut, vizitatorii paginii parcului natural al putea să crească cu ajutorul schimbului regulat de informații pe pagina Facebook. Acestea pot fi mici curiozități, articole scurte despre valorile parcului natural, sugestii de drumeții, provocări, sau chiar și jocuri (de exemplu Parcul natural Pilisi Sziklák, Parcul natural Írottkö).
- Este o mare responsabilitate dezvoltarea bazelor de date ce urmăresc și prezintă resursele și valorile naturale și culturale ale parcului natural.
- Permitearea parteneriatului de rețea de parc natural, dezvoltarea relațiilor online și a schimbului de informații, ce în perioada de după restricții poate ajuta informarea promptă.
- Perioada pandemiei oferă oportunitatea autoexaminării: parcurile naturale merită să evalueze, să rezume succesele înregistrate, totodată să adune deficiențele și examinând aceste deficiențe să încerce să le corecteze, să le dezvolte în viitor.
- Situația celor implicați în parcul natural are efect asupra următorilor pași – prin sondaje online putem afla cum ajută parcul natural antreprenorii locali aflați într-o situație dificilă, precum și ceilalți participanți ai turismului – acesta se poate realiza prin convocarea unei ședințe de evaluare organizațională, desigur sub formă digitală.
- Implementarea și întărirea dezvoltărilor și lansărilor de colaborări ale producătorilor și vânzătorilor.

Pentru realizarea obiectivelor turistice și de dezvoltare rurală este necesară ca denumirea de parc natural să devină marcă regională turistică. Întărind apariția pe piață a atracțiilor rurale și urbane fragmentate în prezent, reputația parcurilor naturale la nivel național și local, precum

Oferta producătorilor locali în târgul din dumbravă (Liget) din Békéscsaba (fotografie: György Tószögi)

și identitatea, conștientizarea localnicilor în ceea ce privește parcul natural. Dacă dorim ca denumirea de „parc natural” să însemne garanție referitoare la servicii sau referitoare la un anumit tip de serviciu turistic, este necesar ca parcurile naturale să fie poziționate împreună pe piață, trebuie transformate în produs turistic, trebuie construite branduri de parc natural. În centrul brandului de parc natural – în conformitate cu spiritul general al parcurilor naturale și concentrând pe unul dintre segmentele lipsă ale turismului național – trebuie să fie abordarea durabilității la nivel de peisaj.

Pe lângă turism să nu uităm de dezvoltarea și poziționarea parcurilor naturale ca regiuni recreaționale, în special în parcurile naturale ce se află în apropierea marilor orașe. („turismul intern” al parcurilor naturale). Pentru finanțarea acestora zona parcului natural în strânsă cooperare cu persoane publice și centre emitente din apropiere.

În totalitate ca obiectiv pe termen lung se poate stabili ca parcurile naturale la nivel național să devină regiuni model ale turismului durabil prin formarea cadrelor de finanțare și planificare specială.

Fotografii: dr. Zsolt Szilvácsku

Începutul turului la Centrul pentru Vizitatori Valea Crișurilor (Fotografie: KVNE – Asociația Parcul Natural Valea Crișurilor)

„CIVILIZAȚIA TRECE, MOVILA RĂMÂNE”

Autor: dr. Attila Rákóczi

Movila Török din Kétegyháza

Conferință pentru movile cunice

Urmând și respectând tradițiile, în județul Békés s-a organizat pentru a patra oară la 4 octombrie 2020 conferința comună pentru conservarea movilelor cunice a cercetătorilor acestor movile. În anul acesta evenimentul s-a organizat la Kétegyháza, localitatea la granița căreia se găsește „câmpul de movile din Kétegyháza” ce se compune din mai mult de o sută movile de mai multe mii de ani. Conferința din acest an în mod neobișnuit a fost și o conferință memorială, deoarece participanții și-au adus aminte de dr. Attila Barczy, profesorul Universității Szent István, care a decedat în primăvara acestui an. El a fost un reprezentant semnificativ al explorării movilelor cunice din țară. Datorită pandemiei, într-un mod neobișnuit, participanții la acest eveniment au fost

nevoiți să respecte măsurile specifice de protecție a sănătății.

Conservarea acestor movile cunice este importantă organizatorilor evenimentului, reprezentanții Fundației de Ocrotire a Tradițiilor și de Dezvoltare Rurală pentru Turismul din Lókösháza; Asociația Zsálya; dr. Attila Rákóczi profesor, cercetător de mediu al Universității Szent István; precum și ca sprijin profesional remarcabil reprezentând Directoratul Parcului Național Criș-Mureș, directorul dr. László Tirják. Lectorii conferinței au venit din diferite puncte ale țării și au ținut cursuri despre rezultatele cercetărilor naționale și internaționale. Anul acesta evenimentul a primit numele

de „Peisaj și omul ce formează peisajul – În îmbrățișarea movilelor cunice”.

Membrii pozei de grup de la stângă către dreapta: László Tirják, Orsolya Valkó, Zoltán Árgay, János Greksza, Balázs Deák, László Szelekovszky, Albert Tóth, András István Csathó, Ádám Bede, András Virók, Attila Rákóczi

* * *

Movilele cunice sunt forme de relief făcute de om cu mai multe mii de ani în urmă, manifestările, martorii efectelor formării de peisaj al omului. În ceea ce privește originea și formarea lor, movilele sunt de două tipuri. Cele mai vechi movile sunt movilele rezidențiale sau telluri. Își au originea în neoliticul timpuriu, începutul și mijlocul epocii bronzului, deci ele pot fi chiar și de 5500 ani. Acestea sunt de arie vastă, plate, de formă ovală. Datorită faptului că se ridică din teren, omul „s-a așezat” pe aceste movile, și a format localități pe acestea. În urma miilor de ani rămășițele acestor localități au ieșit și mai mult în evidență, s-au ridicat din teren. Aceste movile sunt foarte valoroase din punct de vedere arheologic. Ce-

Movilă cunică arată la Szeghalom (Fotografie: György Tószögi)

lălalt grup este cel al movilelor în formă de con sau movile de morminte, curgane. Acestea au fost folosite ca locuri de înmormântare, și sunt legate de un trib, așa-numita cultură Jamnaja sau tribul constructor de movile. Cultura provine din Europa de Est, din Asia și în Epoca Brozului a ajuns în Europa. Oamenii de rang înalt înmormântați au fost așezați în morminte construite cu grinzi de lemn, lângă mort au așezat cheaguri de ocru, în mormânt au pus blană, iar deasupra pe câțiva metri înălțime au așezat pământ. Movilele au fost folosite de generațiile ulterioare ca movile de graniță, movile de veghe sau locuri pentru biserici, sau locuri de înmormântare. În județul Békés unele triburi au construit mai multe sute de movile din care nenumărate au rămas intacte chiar și în zilele noastre.

Movilele cunice de-alungul a mai multor mii de ani nu au fost ocrotite de nimic, doar de tradiție, de respectul omului sau de edificiile de istorie culturală construite pe ele. (altar, pietre funerare, biserici etc.). De-alungul dezvoltării agriculturii după I. și II. revoluție industrială multe teritorii au fost sparte datorită producției. Movilele se așezau în mijlocul terenurilor arate, au fost distruse datorită construcțiilor omului, construcțiilor de drumuri, nivelărilor. Din punctul de vedere pasul cel mai semnificativ a fost apariția legii despre conservarea naturii în 1997. Însă antecedentul acesteia a fost conferința națională de movile cunice organizată la Primăria Județeană în 1994, unde participanții și-au formulat recomandările către cei ce pregătesc legea. Acesta este motivul pentru care județul Békés este primul bastion al ocrotirii movilelor cunice.

* * *

DR. RÁKÓCZINÉ TRIPON, EMESE

primarul localității a fost printre primii care a salutat membrii gremiului. A subliniat faptul că este o onoare pentru localnici că localitatea Kétegyháza a găzduit conferința anul acesta. Pe lângă sarcinile de zi cu zi e important ocrotirea tradițiilor, există nenumărate organizații civile, istorici, cercetători care lucrează în această comunitate și ocrotesc moștenirea strămoșilor.

LÁSZLÓ, LÁSZLÓNÉ

președintele Fundației de Ocrotire a Tradițiilor și de Dezvoltare Rurală pentru Turismul din Lőkösháza a salutat participanții. A subliniat că scopul principal al fundației este ocrotirea tradițiilor, prezentarea frumuseților regiunii. Pentru realizarea acesteia au câștigat mai multe fonduri în ultima vreme. A evidențiat că de patru ani împreună cu coorganizatori organizează conferințe pentru conservarea movilelor cunice.

PROF. DR. TÓTH, ALBERT CSC

în seminarul cu titlul *János Balogh ecologul națiunii* a evidențiat importanța dragostei față de natură și peisaj. A subliniat munca lui Ottó Herman și János Finta, care a devenit academician și membrul academiei poezilor americani dintr-un păstor din Ecseg. A continuat cu munca lui János Balog, care s-a născut în regiunea Marii Câmpii și a călătorit prin lume. A pornit din pusta din Ecseg și a devenit un ecolog, academician și un exemplu renumit.

ÁRGAY, ZOLTÁN

referentul de conservare a naturii al Ministerului Agrar în seminarul cu titlul *Movile cunice conservarea ex lege în protecția de stat a naturii – analiza situației și oportunitățile utilizării rezultatelor științifice* a prezentat contextul administrativ al ocrotirii naturii, mediul juridic al ocrotirii movilelor cunice, totodată a subliniat că este extrem de importantă activitatea promoțională. Este o sarcină actuală în zilele noastre introducerea în registrul oficial al movilelor. Reiese din seminar că din acest aspect județul Békés se află în prima linie, deoarece a fost printre primii care a efectuat această muncă.

Movila Bekai la granița Magyarcsanád-Bökény este punctul emblematic din punct de vedere istoric și peisagistic al Parcului Național Criș-Mureș (Fotografie: János Greksza)

DR. TIRJÁK, LÁSZLÓ PHD

directorul Parcului Național Criș-Mureș în seminarul lui cu titlul *Bazele tratării ocrotirii naturii în Parcul Național Criș-Mureș* a prezentat zona de funcționare a parcului național, caracteristicile naturale. A subliniat că de-alungul gestionării conservării naturii cooperarea cu fermieri are o semnificație importantă. Pe lângă acest fapt un obiect continuu este achiziționarea de terenuri. Astfel pot desfășura activitățile de conservare atât singuri, cât și în strânsă cooperare cu fermierii. Există ani când au putut achiziționa doar câteva hectare de pământ. A evidențiat anul 2009 când au reușit să achiziționeze pământ pe pășunea cu loess din Battonya. Acesta nu a fost prea mare, dar a fost semnificativă. Pe acel teritoriu fiecare metru pătrat are un beneficiu de conservare a naturii. – a spus cu entuziasm. Teritoriul unde se află movilele cunice este monitorizat cu intenția de cumpărare în fiecare zi al anului, dar experiența arată că oamenii nu își vând movilele, sunt atașați de acestea, ceea ce este o veste bună. În seminar a prezentat activitățile de creștere a animalelor, precum și dezvoltările legate de aceste activități. Unul dintre cele mai semnificative proiecte chiar și la nivel național este construcția fermei de animale în Grănarul de piatră din Dévaványa.

GREKSZA, JÁNOS

inspectorul de protecție a peisajului a Parcului Național Criș-Mureș în seminarul cu titlul *Peste movile. Activitatea Directoratului Parcului Național Criș-Mureș de reconstruire a habitatelor de la începuturi până în prezent pe subzona pustei din Kígyós ce este parte integrantă a Parcului Național Criș-Mureș* a evidențiat că în pusta din Kígyós există 500 hectare de zone umede. De-alungul dezvoltărilor doresc să prezinte starea zonelor umede de mai multe mii de ani eliminând obiectele, instalațiile hidraulice înființate de câteva zeci de ani. Astfel flora și fauna locului se va reface.

pabili de a identifica acestea la locație. Au găsit diferențe semnificative pe diferitele părți ale movilelor în ceea ce privește acoperirea, chiar și în cazul movilelor joase.

DR. TÓTH, CSABA ALBERT PHD

profesor nu a putut participa la acest eveniment. Titlul lucrării lui pe care l-a trimis a fost *Schimbarea stării movilelor din Hajdúböszörmény în ultimii două decenii*. Cu grupul lui de cercetători organizează de mai multe decenii cercetări botanice, pedologice. Schimbarea legii în 2010 a fost un pas important ce a ajutat conservarea movilelor. De atunci mai multe movile au reușit să fie

DR. VALKÓ, ORSOLYA PHD

în seminarul ei cu titlul *Conservarea patrimoniului cultural și natural – reconstrucția habitatului la castrul din Tápiótság* a subliniat că de-alungul muncilor de înierbare metoda cea mai eficientă este așa-numita metodă de aplicare a fânului. Cea mai importantă sarcină e determinarea adecvată a așa-numitului teritoriu donor. Dacă alegem cu grijă, atunci fânul conține semințele plantelor ce sunt benefice teritoriului, precum și microfauna. Fânul aplicat într-o grosime adecvată rămâne pe acel teritoriu chiar și timp de trei ani, apoi se decompune, și în mod optim se formează un fel de iarbă de stare favorabilă. Pe castrul din Tápiótság începând cu al doilea an au observat producerea unor procese favorabile, au apărut specii de plante valoroase.

conservate pentru posteritate, iar studiile făcute pe movile confirmă intenția măsurilor de protecție, precum și efectele pozitive de lungă durată.

SZELEKOVSZKY, LÁSZLÓ

expert în conservarea naturii a prezentat în seminarul lui cu titlul *Civilizația trece, movila rămâne* activitatea lui de conservare a movilelor de la începuturi până în zilele noastre. El crede că atitudinea oamenilor are o semnificație imensă în munca de conservare a movilelor. A precizat că a sculptat chiar și el nenumărate pietre funerale și le-a așezat în fața movilelor. O poveste de succes este în zilele noastre movila Hármashatár ce se află la granița localității Csanádapáca, pe care a fost ridicată o piatră funerală, a fost amenajat un loc de odihnă, precum și au inaugurat stâlpii ce simbolizează cei șapte conducători. Locul a devenit loc de pelerinaj, iar în amenajarea acestuia au ajutat familia Pacsika și Pál Kvasz.

DR. BEDE, ÁDÁM PHD

arheolog a prezentat participanților rezultatele investigațiilor internaționale. În seminarul cu titlul *Rezultatele cele mai semnificative ale cadastrului movilelor și evaluarea stării acestora în județul Arad* a subliniat că în județul Arad a cercetat movile care nu au fost cercetate de specialiști români. Majoritatea movilelor pe de teritoriul Partium provine din epoca romană. Cercetările lui au prezentat că în regiune majoritatea movilelor sunt mai degradate decât cele din județul Békés. Totodată datorită micilor culturi arabile sunt mai puțin degradate.

DR. DEÁK, BALÁZS DSC,

doctorul Academiei Științifice Maghiare a relatat rezultatele cercetărilor făcute în Asia. Titlul seminarului a fost *Valorile botanice ale movilelor din Kazahstan – efectele pășunatului pe exemplare de plante*. Din cercetările lui reiese că pe teritoriul Eurasia se găsesc mai mult de jumătate milioane de movile, dar probabil în realitate sunt mult mai multe – a adăugat. În examinare au fost folosite movile de 0,5-1 m, și au studiat caracteristicile vegetației movilelor, comparând partea nordică și sudică a movilelor. În Kazahstan în ultimii decenii au fost caracteristice teritoriile ierboase, astfel și spargerea teritoriilor movilelor. Au conchis că movilele de acolo sunt mult mai bogate în specii decât cele de aici. Înaintea cercetării a trebuit să memorizeze 600 specii pentru a fi ca-

Cel mai răscolit și cel mai distrus membru al grupului celor cinci movile în hotarul localității Vladimirescu din județul Arad (Fotografie: György Tószögi)

Movilele care au rămas intacte au o semnificație deosebită. A relevat că au identificat grupuri de movile asemănătoare câmpurilor de curgani din K étegyháza, astfel a înregistrat câmpia de curgani din Szentmárton-Mácsa, precum și cea din Ottlaka-sikló.

CSATHÓ, ANDRÁS ISTVÁN

botanist a prezentat rolul important al castrelor pe lângă importanța movilelor cunice în prezervarea speciilor de buruieni. A accentuat totodată că plantele valoroase au supraviețuit datorită solului cu loess. Printre plantele valoroase există și buruieni valoroși ce au supraviețuit doar pe movilele cunice, pe pante abrupte, castre. A prezentat importanța terasamentelor tătarilor din Orosháza, dar a fost vorba și despre palisada din Elek.

VIRÓK, ANDRÁS

geolog a prezentat aplicarea și utilizarea măsurărilor geologice de conservare a naturii și de protecție a peisajului. Prin aplicarea măsurărilor geologice putem vedea ce se află în adâncimile pământului sau în interiorul movilelor cunice fără să le săpăm sau să le răscolim. Aceste tehnici oferă noi oportunități arheologilor, deoarece paradoxul ce înconjoară arheologii, că ei doresc neapărat să se uite în interiorul movilei, dispare. Astfel ei pot să vadă ce este în interiorul movilelor fără să facă săpături. Parcă am face o radiografie a teritoriului. Astfel putem examina starea terasamentelor de apărare împotriva inundațiilor, dar pu-

tem găsi și valori arheologice. A examinat chiar și movila Török din Kétegyháza, dar au făcut măsurări și la palisada din Elek. Cu ajutorul tehnicii au primit o imagine clară despre conturul castelului, despre drumurile din interiorul castelului, și chiar și despre planurile caselor.

DR. RÁKÓCZI, ATTILA PHD

profesor a subliniat că din punctul de vedere al subvențiilor agricole este foarte importantă reforma perioadei bugetare 2014–2020. Aici între prevederile subvențiilor funciare movilele cunice au devenit părți integrante ale obligației de înverzire. Fermierii au marcat mai multe movile din județ, astfel cu acestea pot substitui teritoriile arabile. Totodată se vede că în zilele noastre activitatea de înverzire ce ține de șase ani „s-a golit”, deoarece fermierii din județ folosesc din ce în ce mai puține elemente cu un real conținut ecologic. A subliniat că la Universitatea Szent István se ocupă de ani de zile la nivel înalt de înverzire, de subvențiile agrare, de efectele conservării elementelor peisajului, și au avut nenumărate rezultate de nivel internațional.

În final Attila Rákóczi Attila a afirmat că și conferința din acest an a fost un succes, participanții au avut ocazia de a vedea multe rezultate ale cercetărilor. A subliniat din nou că leagănul conservării movilelor cunice este județul Békés, și nu putem pierde această poziție.

Fotografii: dr. Attila Rákóczi

CUIBURI DE DROPII ȘI CEEA CE SE AFLĂ ÎN ACESTEA

DROPIILE CUIBĂRESC DIN NOU (SAU CHIAR ȘI ACUM) ÎN ROMÂNIA?

Fotografia ce a ajuns în fiecare parte a României (Fotografia: Ioan Matiu jr.)

Dropiile cuibăresc din nou în România! cu acest titlu în primăvara anului 2020 presa din România a fost plină de această veste, s-a găsit un cuib de dropii în hotarul unui fermier din Salonta. Cei care nu sunt informați în ceea ce privește viața dropiilor, merită să afle că pe teritoriul României doar lângă Salonta trăiește un grup mic de 50 de dropii – acest teritoriu se întinde până pe teritoriul de lângă graniță, la localitatea Mezögyán din Ungaria – ce este considerată o populație individuală a acestei păsări capabile de zbor, care este cea mai mare pasăre din Europa, dar din păcate este în pericol de extincție. Protejarea speciei extrem de rare pe întregul continent este scopul nenumăratelor țări și organizații de conservare a naturii, în prezent în România în cadrul proiectului „The Nature Corner” – conservarea și dezvoltarea valorilor naturale ale zonei de frontieră Salonta–Békéscsaba se desfășoară o muncă plină de sacrificii. Găsirea cuibului de dropii a fost considerată de către presă și de opinia publică o senzație imensă și un succes în drumul spre conservare, în coordonarea profesională a programului de dropii din România a avut un rol semnificativ personalul Asociației Grupului Milvus, iar făcând un interviu cu acești oameni apare o imagine mult mai nuanțată.

Pajiștile și mosaicurile terenurile agricole ce se întind peste hotare din împrejurimea localității Salonta sunt habitatul ultimelor populații de dropii din România (Fotografie: Attila Nagy)

Attila Nagy

(ornitolog, președinte, Milvus Transilvania Vest Association):

– Este într-adevăr o senzație că dropia cuibărește „din nou” în România?

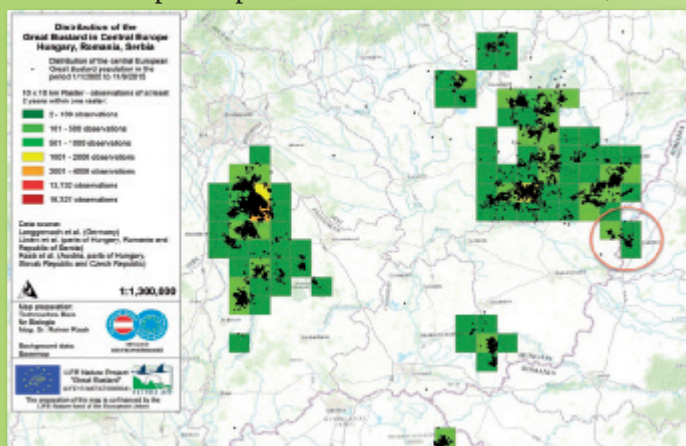
– Opinia publică consideră că da, deoarece pe vremuri manualele din România au considerat că dropia este o pasăre extinsă. Trebuie însă conștientizat faptul că există o populație mică dar viabilă în regiunea localității Salonta. În acest context vestea despre cuibul de dropii este într-adevăr o senzație pentru oamenii obișnuiți. Pentru noi, experții în domeniul conservării este important acest fapt din punct de vedere al confirmării, deoa-

– Atunci această este doar o confirmare pentru „cei sceptici”?

– Este o dovadă importantă și pentru ei, dar ajută eliminarea îndoielilor „externe”. Au existat cuibăriri și până acum, deoarece dropiile din regiunea localității Salonta nu sunt dropii ce au ajuns aici din Ungaria, ci sunt rămășițele populațiilor care au trăit aici de mai multe secole. În ultimele 20 de ani această populație mică – ce înseamnă 50 de păsări adulte – stagnează, dar această stagnare poate fi posibilă doar datorită unui grad de reproducere naturală.

– În cazul în care în regiunea localității Salonta este dovedită faptul că cuibărește dropia, de ce nu este posibilă întărirea populației?

– Conservarea sau extincția populației de dropii din România depinde de două factori. Pe de o parte, câți pui lasă cuiburile, precum și care este rata de mortalitate la dropiile adulte. Acestea sunt influențate de mulți factori, cum ar fi perturbarea păsărilor în perioada de împerechere, prădătorii, bolile, impactul în timpul zborului cu rețeaua de animentare aeriană, și multe altele. Dacă examinăm cauzele succesului sau insuccesului împerecherii și cuibăririi, atunci trebuie să înțelegem câteva lucruri. Dropia este de origine o pasăre de stepă, pe vremuri a trăit pe pustele spațioase, și a cuibărit netulburat în ierburile înalte ale pusteii. Nici nu trebuie menționat că în Marea Câmpie numărul acestor pășuni a scăzut în mod dramatic – în zilele noastre au apărut în împrejurimile localității Salonta -, iar în lipsa zonelor cu ierburi de o înălțime potrivită (pășunat, cosit), zonele cu ierburi existente nu mai sunt potrivite cuibăritului. Dropia încearcă să se adapteze condițiilor schimbate, și ca locuri pentru cuibărit alege teritorii cu cereale, precum și monoculturile de plante perene (lucernă) ce se aseamănă cel mai mult cu habitatul lor natural. Însă acestea nu sunt netulburate. Dropia este o pasăre foarte timidă și alertă, detectează mișcările cele mai mici și dubioase. În perioada de cuibărit nu tolerează dacă este deranjat. În acest caz există posibilitatea ca pasărea mamă – de exemplu din cauza zgomotului produs de mașinile agricole – își abandonează ouăle, iar cuibăritul nu se îndeplinește. Conform observațiilor găinile sunt foarte sensibile la zgomotul produs de oameni. Poate sună straniu, dar datorită celor amintite mai sus, e mai bine dacă nici nu căutăm cuiburile dropiilor.

Situația populației din Salonta
– Mezőgyán în populația din Keletpannon

rece avem dovezi circumstanțiale referitoare la faptul că aceste păsări au cuiburi și cuibăresc aici în vecinătatea localității Salonta. Eu am fost sigur de prezența acestor păsări pe aceste teritorii, împerecherea lor în apropierea cuiburilor și de alte lucruri.

Câmp de grâu ca loc adecvat de cuibărit al dropiilor (Fotografie: Laura Turdean)

Laura Turdean

(lider de proiect ROHU-14, Milvus Transilvania Vest Association):

– Ce circumstanțe au jucat rol în găsirea cuiburilor de dropii?

– Se poate spune că am fost norocoși. La începutul lunii mai un student la medicină veterinară în perioada când învățământul universitar a fost suspendat din cauza pandemiei de coronavirus și-a ajutat tatăl cu muncile agricole. A observat o pasăre mare zburând de

Datorită faptului că dropiile zboară foarte jos cea mai mare primejdie îl constituie liniile aeriene (Fotografie: Attila Nagy)

– Cum am putea ajuta populația de dropii din Salonta să depășească această stare de „a fi sau a nu fi”?

– În ceea ce privește conservarea păsărilor adulte cea mai semnificativă problemă este existența cablurilor ce ar trebui să dispară din locurile unde sunt habitatele dropiilor. Cablurile sunt în altitudinea de zbor a dropiilor, astfel omorând nenumărate păsări. În vremuri cețoase sau în condiții de vizibilitate minimă păsările nu au nicio șansă să observe aceste cabluri. Singura opțiune efectivă este instalarea cablurilor sub pământ, dar acesta s-a efectuat doar pe teritoriile acoperite de proiectul „The Nature Corner”, ceea ce deși nu este completă, dar este un progres imens. Elementul cheie în cazul dropiilor ce clocesc ouăle este o atmosferă liniștită în care nu sunt deranjate, însă asigurarea acesteia poate însemna pierderea recoltei în cazul fermierilor care își cultivă pământurile, adică înseamnă daune. Pentru compensarea daunelor este nevoie de un regim al ajutoarelor de stat, dar în România acest sistem nu funcționează în mod perfect, adică nu este prea atrăgătoare fermierilor. În protecția cuiburilor de dropii ar fi ideal dacă am ști unde se află locurile de cuibărit, bineînțeles fără a fi deranjate. În ceea ce privește viitorul poate programul special, de descoperire al teritoriilor cu dron ar fi de ajutor.

– Care sunt șansele ca această pasăre măreață a pustelor, ce este specia emblematică a eforturilor de conservare să supraviețuiască în regiunea localității Salonta?

– În teorie nu este imposibil, o chestiune de voință națională. În Burgenland austriei au sacrificat resurse financiare, timp și energie, ceea ce a rezultat într-o explozie a populației, iar populația ce număra 150 de exemplare s-a multiplicat. Ar fi nevoie de măsuri mai eficiente și în România, deoarece este un miracol mai mic faptul că dropiile din Salonta mai există în condițiile prezente. Nimic nu face acest lucru mai clar decât faptul că o mortalitate ce afectează 20-30 la sută din populație – ceea ce înseamnă 10-15 exemplare adulte – ar pecetui soarta acestei populații mici. Sperăm că nu se va ajunge aici, și în viitor nu va constitui senzație faptul că dropia cuibărește în România.

pe câmpul cu grâu cu câ-

teva metri în fața tractorului. Fiind un iubitor al animalelor nu a mers mai departe, a oprit tractorul și a examinat teritoriul. A găsit un cuib mare în care se aflau trei ouă pe care – realizând importanța lor – le-a fotografiat, mai ales fiind conștient de faptul că prezența dropiilor nu este neobișnuită în acea regiune. Tatăl studentului îl cunoștea pe Attila Nagy de la Milvus, și peste câteva zile i-a trimis acea fotografie. Ornitologul a confirmat că într-adevăr au găsit un cuib de dropii. A urmat o perioadă excitantă. Au fost rugați să nu meargă pe câmp timp de o lună și să nu deranjeze teritoriul. Spre

Tatăl lui Ioan Matiu jr., în compania lui Ioan Matiu arată pe hartă

lui Attila Nagy unde a găsit cuibul de dropii (Fotografie: Turdean Laura)

bucuria lor au fost de acord, deși amânarea muncilor agricole a însemnat un obstacol mare, și nu erau obligați să-și asume acest risc.

– Ce a urmat după aceasta, cum au putut urmări soarta cuibului în cazul acestei păsări sensibile?

– Cu o săptămână după ce am găsit cuibul au vorbit cu proprietarul câmpului și cu fiul acestuia despre faptul că ne vom deplasa acolo și de pe marginea câmpului cu ajutorul unui dispozitiv vom încerca să aflăm dacă dropia s-a întors să clocească ouăle. Însă grâul a crescut mare, și acea activitate nu s-a dovit a fi ușoară de la

Căutăm din îndepărtare cuibul de dropie, cu ajutorul binoclului și a dispozitivului pe câmpul de grâu (Fotografie: Turdean Laura)

mai multe sute de metri, deși știam aproximativ unde se află cuibul. Din fericire dintr-odată din câmpul de grâu a apărut capul unei păsări, deși doar timp de un moment, dar văzând acel căpușor micuț am fost convinși de faptul că clocitul v-a continua. După ce ne-am asigurat de acest lucru, am și părăsit zona.

– V-ați putut asigura și despre succesul sau eșecul cuibăritului?

– Da, cunoaștem și sfârșitul cuibăritului. Fiul proprietarului după trei săptămâni a verificat din nou cuibul, deoarece până atunci dropiile mici ar fi trebuit să se nască, deci nu trebuia să le fie frică de tulburări. Dintre cele trei ouă una era încă „neatinsă” în cuib, dar celelalte două erau sparte și doar coaja oului s-a găsit în cuib. Din acestea s-au născut puii, și au lăsat cuibul în urmă. S-a dovedit ceea ce era important pentru noi. Dropiile din Salonta cuibăresc cu succes.

– Povestea cuibului de dropii a fost în toată presa română. Cum au primit oamenii povestea dropiilor?

– Cu o bucurie imensă și un entuziasm de neașteptat! Postul Facebook despre cuibul de dropii a avut un succes extrem de mare. A ajuns la mai mult de 174 mii de oa-

meni, a generat aproape o sută de știri în radio și în media online, a adus multe like-uri și share-uri, au existat multe comentarii pozitive. A fost un sentiment fantastic și o experiență nespus de bună faptul că există așa de mulți oameni care sunt interesați de ceea ce facem. Nici nu ne-am imaginat că nivelul de sensibilitate față de conservarea naturii este atât de ridicată în România. Restricțiile cauzate de pandemie au avut un rol important în acest fapt, datorită acestei situații dorința oamenilor de a auzi vești pozitive era extrem de mare. Am încercat să profităm din efectul bugărelui de zăpadă și să fim disponibili pentru orice interviu sau declarație.

Ouăle lăsat în urmă, precum și rămășițele ouălelor din care s-au născut puii vor fi expuse în centrul pentru vizitatori cu numele de „Cuib de dropie”, care va fi construit la Salonta în viitorul apropiat (Fotografie: Ioan Matiu jr.)

– Dropiile din Salonta au primit o extraordinară atenție, reclamă, dar poate fi folosit acest lucru în activitatea de conservare a naturii de zi cu zi?

– Eu cred că da. Efectele acestei vești au confirmat faptul că responsabilitatea față de dropii s-a putut socializa. Proprietarii terenurilor privesc dropiile din punctul de vedere al conservării, și s-a mărit interesul față de programul agrar de ocrotire a dropiilor. Mulți dintre locuitorii Salonteii spun că în povestirile părinților și bunicilor dropia este prezentă, și ce bine ar fi dacă acesta ar fi cazul din nou. Acesta e o bucurie mare pentru ei! În ceea ce privește ocrotirea dropiilor care trăiesc aici dorim să realizăm un singur lucru: oamenii din Salonta să-și dea seama că împrejurimile localității lor este singurul loc în România unde mai trăiesc dropii. Dacă consideră dropia ca o ființă ce aparține de aceste meleaguri, atunci nu se pune problema de ce merită să luptăm pentru ea?

Merită să luptăm pentru ele! (Fotografie: Attila Nagy)

Gyomaendrőd

Orașul apelor

Autor: Redacția revistei Valea Crișurilor

Printre descendenții familiei Bethlen din Ictar care au fost primii moșieri ai localității Gyomaendrőd, se află Gábor Bethlen (1580–1629) principe transilvănean, rege ales al Ungariei
(Sursă: hu.wikipedia.org)

În valea Crișurilor sunt nenumărate localități de parc natural ale căror împrejurimi sunt îmbogățite de ape naturale, dar nu există nici unul care s-ar putea mândri cu atâtea ca Gyomaendrőd, localitate ce e unică din acest punct de vedere chiar și pe plan național. Cele 16 gârle mai mici sau mai mari, precum și Crișul Triplu cu albia lui remarcabilă transformă localitatea în împărăția apelor.

Începând cu tratatul de pace de la Satu Mare se poate observa un proces de repopulare, proces accelerat de acțiunea de repopulare a moșierului György János Harruckern. Harruckern a oferit serioase avantaje fiscale și alte avantaje acelor care s-au mutat acolo, și a luat în considerare și faptul ca fiecare localitate să fie popu-

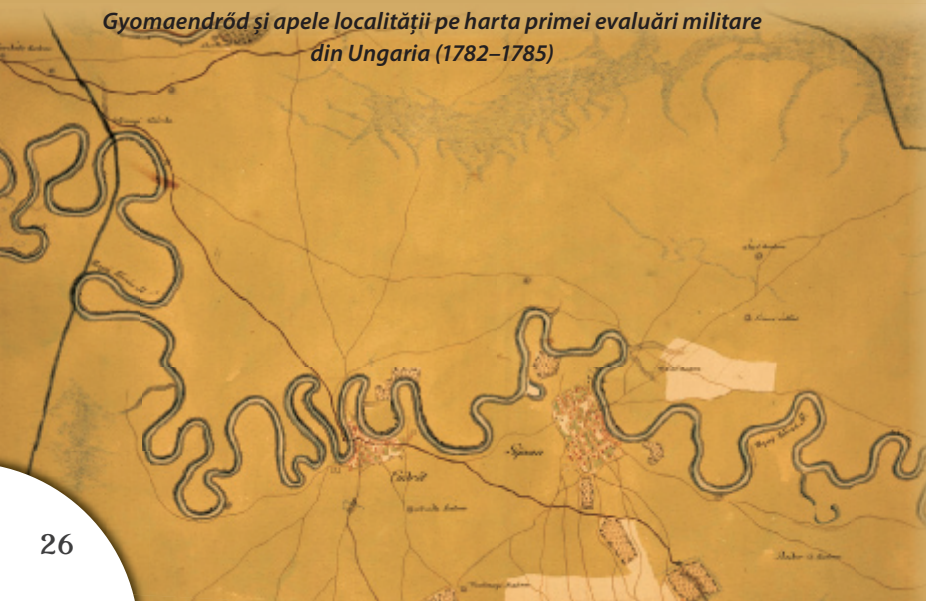
lată cu localnici de aceeași religie. Astfel la Gyoma s-au mutat mai ales reformați, iar la Endrőd mai ales catolici. Data oficială a repopulării localității Gyoma: 1717. Localnicii s-au ocupat cu creșterea animalelor, apoi cu agricultură. Tamás Csepcsányi a fost o persoană importantă în istoria localității, el a adus localnici germani la Gyoma în 1830, și în același an a obținut dreptul de târg, precum și în 1830 Gyoma a devenit o comună-târg.

La începutul secolului XX. industria cea mai semnificativă la nivel județean a fost artizanatul, unde meșterii lucrau fără asistenți, sau un maxim de unul sau doi asistenți. Din punctul de vedere al forței de muncă o semnificație importantă l-au avut morile, fabrica de cărămidă Ailer, precum și Tipografia Kner (1882-) ce a devenit faimoasă în întreaga lume. Începând cu 1858 Gyoma a avut cale ferată, precum și un pod, astfel a devenit posibilă faptul ca localitatea să

Stema familiei Bethlen din Ictar
(Sursă: wikibooks.org)

Gyomaendrőd și apele localității pe harta primei evaluări militare din Ungaria (1782–1785)

Izidor Kner în luna iunie a anului 1882 și-a înființat prima tipografie cu o avere de 75 forinți

(Sursă: bekeswiki.bmk.hu)

se implice în viața culturală și economică a regiunii. Începând cu 1877 a devenit centru administrativ cu un tribunal și procuratură; adică a ajuns centrul regional al părții nordice a județului. Școlile elementare confessionale au fost baza culturii. Gyoma a înființat prima grădiniță a județului (1841). În localitate a funcționat o școală economică și o școală de ucenicie. Un patron important al culturii a fost familia Kner. Au funcționat o bibliotecă, au sprijinit școlile și viața sportivă, au arătat un exemplu în ceea ce privește înfrumusețarea orașului. Cu ajutorul produselor excepționale ale tipografiei, cărțile frumoase Gyoma a devenit cunoscută în întreaga Europă. Primul ziar a apărut la Gyoma în 1922 (Gyoma-Endrőd és Vidéke, Gyoma-Endrőd și împrejurimile acestuia). După 1945 a început să se dezvolte industria bazându-se pe tradițiile meșteșugărești, și a devenit echivalentă cu agricultura în ceea ce privește forța de muncă. Sucursalele companiilor de stat au ajuns la Gyoma: Cooperativa de tricotat (1952–), Întreprinderea de panificație (1953–), Compa-

nia de fabricație a cazanelor (1967–). În agricultură după fuzionarea micilor colective au funcționat două mari colective, o fermă de stat și o cooperativă de pescuit.

Gestionarea a fost un succes atât în fabricile mari, cât și în fermele locale, oamenii au început să-și construiască case, încetul cu încetul a început să se formeze imaginea orașului de acum. Pe lângă școlile generale, s-au înființat și licee. Între 1951–55 a funcționat aici chiar și o școală normală, iar în 1954 și-a început funcționarea Liceul Imre Kner. Institutul pentru ucenici a fost reorganizat în 1955. Școala profesională pentru agronomi Gábor Bethlen a fost înființată în 1967. Localitatea a înființat chiar și o școală de muzică în 1949, iar instituțiile culturale au devenit Biblioteca Orășeană (1949–) și Casa de cultură József Katona (1952–). Tipografia Kner a înființat un muzeu de tipografie în 1970. Începând cu 1977 localitatea are chiar și un ziar local.

(Sursă: www.gyomaendrod.hu)

Imprimatura tipografiei Kner ce depictează un student vânzător de cărți

(Sursă: nemzetikonyvtar.blog.hu)

DESPRE GYOMAENDRÖD DIN ZILELE NOASTRE – PRIMARUL BALÁZS TOLDI

Gyomaendrőd este orașul apelor, și de acest fapt putem fi mândrii pe bună dreptate. Astfel valorile naturale cele mai importante sunt râul Crișul Triplu, precum și cele 16 gârle cu caracteristici diferite, care în mod norocos se află atât în afara orașului, cât și în zona urbană. Majoritatea gârlelor este înconjurată cu cabane, dar avem și teritorii neamenajate pe malul apei cum ar fi gârla din colțul Fűzfás ce se află în zona urbană, unde datorită dezvoltării pistei de pescuit realizată în 2019 am organizat mai multe competiții naționale de pescuit.

În ceea ce privește resursele noastre de ape trebuie amintit apa termală datorită căreia strămoșii noștri au putut pune baza complexului Camping și Spa Liget din Gyomaendrőd. În ceea ce privește resursele noastre de apă trebuie amintite apele termale datorită cărora strămoșii

noștri au putut pune fundațiile complexului Camping și Spa Liget în Gyomaendrőd, complex ce se poate mândrii în zilele noastre cu o piscină, trei bazine, precum și alte servicii moderne medicale și servicii și facilități wellness. Acest complex a devenit elementul central al localității. Complexul este înconjurat de dumbrava Erzsébet, unde alea cu copaci uriași, precum și observatorul oferă nenumerate oportunități de a admira natura și de a petrece cât mai mult timp în natură.

În ceea ce privește valorile culturale avem patrimoniul de care putem fi mândrii, dintre acestea este foarte semnificativă familia Kner care se originează din Gyomaendrőd. La începutul secolului trecut această familie a pus bazele industriei tipografice locale ce a fost cunoscută la nivel național. Au ajutat dezvoltarea orașului prin donații și acte de caritate. Ferenc Kállai este un alt născut renumit al orașului, el a creat ceva remarcabil în teatru și cinematografie. Memorabiliile

Alea și observatorul din dumbrava Erzsébet în 2015 a primit locul 2. în categoria traseu educațional la competiția „Unitatea ecoturistică a anului”

(Sursă: gyomaendre.hu)

Finala celui de Al X-lea Campionat Național Feeder pe pista colțului Fűzfás
(Fotografii: Tószögi György)

și valorile spirituale transmise de ei au fost apreciate de locuitorii localității Gyomaendrőd, iar în viitor ne străduim ca moștenirea lor să devină un fel de loc de pelerinaj cultural.

Activitățile instituțiilor culturale ce în trecut au funcționat fragmentat sunt efectuate de Centrul Cultural Ferenc Kállai, Galeria Orășenească Béla Vidovszky funcționează aici ca expoziție permanentă, precum și putem admira aici periodic expoziția artiștilor cu origini în localitatea Gyomaendrőd.

Casa de făcut pâine Sfântul Anton și Cazarea de pelerinaj Sfântul Anton (Sursă: nephazendrod.hu)

Activitatea principală a Casei Populare Sfântul Anton – așa cum arată și numele – este cultivarea valorilor catolice ceea ce este marcată de operarea casei de pelerinaj Sfântul Ladislau înființat datorită traseului de pelerinaj Sfântul Ladislau ce trece prin Gyomaendrőd, precum și funcționarea casei de făcut pâine ce a fost înființat într-o clădire care pe vremuri funcționa ca un cămin social. Cea-laltă activitate a casei populare este îngrijirea valorilor și activitățile de ocrotire a tradițiilor, precum și funcționarea caselor tradiționale de țară din cele două părți ale localității, Gyoma și Endrőd. Suntem foarte fericiți că tradițiile cizmarilor din Endrőd au început să fie sprijinite.

Trebuie menționat ca valoare culturală activitatea Ansamblului de dans popular de pe lângă Crișuri care funcționează de mai mult de 50 de ani, trecutul profesional al acestui ansamblu este cunoscut la nivel național.

Dintre evenimentele organizate de noi multe se leagă strâns de gastronomia locală. Astfel cel mai semnificativ eveniment este Festivalul Internațional de Cașcaval și Brânză din Gyomaendrőd organizat în fiecare an în primul sfârșit de săptămână din mai. Ne vom strădui să adăugăm elemente speciale de design în cadrul acestui eveniment, precum și vom organiza în cadrul acestui festival o competiție de gătit ca să atragem chiar și mai mulți vizitatori la acest eveniment local popular.

Un alt eveniment gastronomic local este Competiția Internațională de Gătit Pește din Gyomaendrőd, legat de sfârșitul de săptămână de 20 august. Această competiție primește din ce în ce mai multă atenție datorită dezvoltării puternice din ultimii ani al turismului legat de pescuit. Trebuie amintit Federația Asociațiilor de Pescari din Regiunea Crișurilor, partenerul nostru profesional, fără sprijinul căruia nu s-ar putea realiza la un astfel de nivel sărbătoarea mâncărurilor pregătite din pește.

Șirul evenimentelor anuale ia sfârșit în noiembrie cu Competiția de Tăiere a Porcului și de Pălinca Măcelarului din Gyomaendrőd, eveniment ce datorită muncii Asociației Turistice de Recreere din Gyomaendrőd devine din ce în ce mai populară în rândul vizitatorilor regiunii.

Localitatea Gyomaendrőd aduce un omagiu tradițiilor gastronomice cu ajutorul evenimentelor de calitate

(Fotografii: Tószögi György)

Din punct de vedere turistic – pe lângă evenimentele locale populare – farmecul regiunii sunt apele, precum și malul acestora. Consiliul municipal anterior în 2015 a luat o decizie extraordinară în conformitate cu care a dat dreptul de utilizare a mai multor gârle din regiune Federației Asociațiilor de Pescari din Regiunea Crișurilor. Rezultatul administrării profesionale bune turismul legat de pescuit a început să se dezvolte într-un mod excepțional, iar acest lucru s-a manifestat și în valoarea proprietăților imobiliare de pe malul apei, în închirierea caselor de vacanță, în numărul nopților petrecute de turiști la diferite cazări din oraș, precum și în ceea ce privește alte aspecte ale segmentului furnizorilor de servicii. Nu este de mirare deoarece în cazul localității Gyomaendrőd se poate afirma că în această regiune există nenumărate ape care oferă oportunitatea de a pescui.

Ceea ce privește dezvoltările din viitor, localitatea Gyomaendrőd dorește să-și întărească poziția turistică pe care și-a dobândit de-a-lungul anilor. Astfel scopul nostru este implementarea unui parc cu tobogane în complexul Camping și Spa Liget din Gyomaendrőd. Totodată avem în prim plan dezvoltările ce privesc gârla Hantóskerti, precum și gârla din colțul Fűzfás, ce ajută în primul rând pescarii. Avem încredere în faptul că datorită acestor dezvoltări localitatea Gyomaendrőd va deveni nu doar orașul apelor, dar și centrul absolut al aventurilor de pe malul apei.

Gârla din grădina Hantos, precum și Complexul Camping și Spa Liget în Gyomaendrőd ce se situează într-un mediu natural verde cu o atmosferă specială se află în centrul dezvoltărilor (Sursă: ligetfurdo.hu)

KÖRÖSTARCSA

Comuna ce se integrează în peisajul pitoresc

Fântăna din piața Kossuth

Köröstarcsa este un sat maghiar vechi în județul Békés, pe malul stâng al Crișului Dublu, pe lângă drumul principal 47. Prima parte a cuvântului se referă la apropierea Crișului, deoarece Körös în limba maghiară înseamnă Criș, iar a doua parte a cuvântului, Tarcsa provine din cuvântul din slava veche „terecha” ce înseamnă înmuierarea cânepei, precum și locul unde peștii își depun icrele, iar alții cred că este o expresie geografică ce se referă la malul înalt al Crișului. Numele comunei a apărut pentru prima dată în 1221 ca Terecha în Registrul Orădean, într-un litigiu înregistrat. În 1383 membrii celei mai vechi și mai renumite familii a județului, familia Ábrahámfi au împărțit această localitate printre ei,

și a fost compusă din 12 parcele ale iobagilor. În secolul XV. a

Vila Petneházy construită în 1929 funcționează ca primărie în zilele noastre

Köröstarcsa este o localitate mică cu nenumărate comori naturale miracoloase fără pereche, ce este înconjurat de un mediu natural romantic. Crișul Dublu, gârlele acestuia, precum și nenumăratele canale și iazurile piscicole din împrejurimi emană o atmosferă ca în povești, aici doar păsările cântătoare și sunetul animalelor sălbatice ale pădurilor și câmpiilor rup liniștea regiunii. Frumusețea pitorească a peisajului apare în fiecare anotimp, astfel mai ales mediul natural bogat în ape atrage în această localitate turiștii care vor să se relaxeze.

fost o localitate semnificativă deoarece în 1423 comitatul Békés a organizat aici adunările județenești.

András Veér a primit o parte a localității Tarcsa ca donație de la rege Mathias în 1472, iar în 1491 întregul sat a fost în proprietatea lui, și a construit chiar și un conac. András Veér a folosit numele de Tarchai în 1521-22. La expulzarea turcilor, în 1695 nu a fost locuită, iar în 1718-19 a fost din nou populată, probabil au revenit locuitorii vechi, care toți au fost maghiari de religie reformată.

Köröstarcsa

Vedere din Köröstarcsa pe o carte poștală de epocă

Látkép

În 1720 a fost locuită de 44 familii. Granițele extinse s-au schimbat mult. Noul moșiei a devenit familia Wenckheim în 1798. După cotropirea turcească localitatea a fost reconstruită la începutul secolului XVIII.

„Legenda Bătrânului Markus” s-a născut în secolul XIX. Această legendă dintre Tarcsa și Ladány a fost prelucrată de către János Arany în 1852 în opera lui *A hamis tanú* (*Martorul fals*). Subiectul a fost dat de lucrarea cu titlul lui Károly Szabó *Despre numele de locuri maghiare* care a apărut în numărul din anul 1851 a revistei *Új Magyar Múzeum* (*Muzeul Maghiar Nou*), lucrare în care descrie amănunțit legenda cunoscută, ce provine de la locuitorii localității Tarcsa.

DESPRE KÖRÖSTARCSA DIN ZILELE NOASTRE – PRIMARUL ZOLTÁN LIPCSEI

Populația localității este de 2472 persoane, teritoriul este de 6283 hectare. În ceea ce privește datele referitoare la drumurile publice locale în localitate există 12 km drum public intern, 8 km drum public extern și aproape 1,4 km

traseu pentru biciclete, datorită acestuia din urmă în 2014 Köröstarcsa a devenit o localitate pentru cicliști.

Creșa și grădinița din localitate sunt susținute de autoritățile locale, iar dintre instituțiile locale face parte și Centrul de servicii de bază, în cadrul căreia se află clubul seniorilor, serviciul de bunăstare a copilului și de sprijin familial, Casa Culturală și Biblioteca Károly Szabó, Instituție de serviciu public. Medicul de familie, dentistul și asistenta maternală asigură asistența medicală în clădirea renovată a Casei de Sănătate din Köröstarcsa.

Cea mai veche clădire a comunei este biserica reformată, un monument istoric construit în 1796 în stil provincial baroc de către Ágoston Fischer. În fața bisericii se află memorialul Primului Război Mondial cre-

*Clădirea Școlii
Generale Gusztáv
Arany*

Locuitorii comunei s-au ocupat timp de mai multe secole cu pescuit, hanul popular al pescarilor a funcționat în localitate până la începutul mileniului. Râul nu numai că a asigurat existența, dar în același timp a adus și multe pericole localității. În anul 1881 două treime din case au fost distruse în marele potop.

Localitatea a avut 5385 locuitori în 1891, dar asemănător localităților din împrejurimi în anii 1950 a început un declin drastic al populației, iar acest proces continuă și în zilele noastre.

*Grădina Casei
Țărănești și a Ecocen-
trului Cultural Popular*

at de János Istók, iar în grădina bisericii se află creația sculptorului Béla Mladonyiczky, care aduce un omagiu victimelor din Köröstarcsa ale celui de al doilea război mondial.

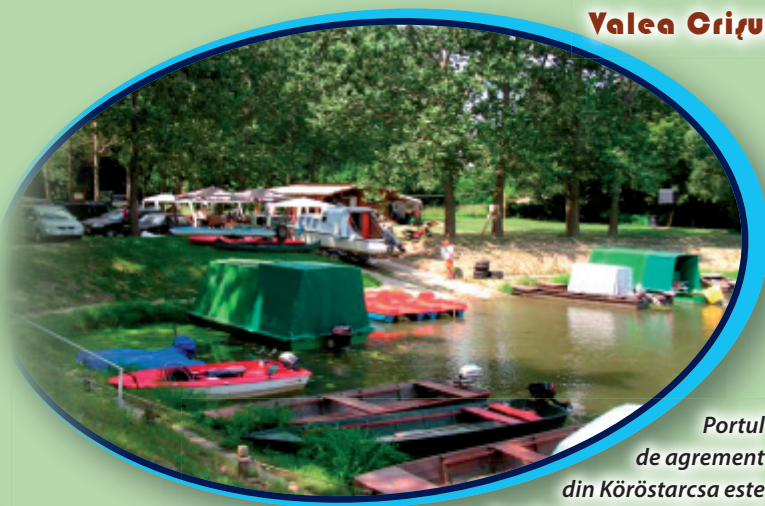
Un alt memorial este clădirea cu două etaje a școlii generale construită în stil neoclasic între 1927–28. Cel mai distins patrimoniu este însă vila construită în stil eclectic în 1929 de către familia Petneházy, clădire care este una dintre perlele localității. Memorialul renovat în 2020 este clădirea primăriei în zilele noastre. În spatele acestuia se află „grădina” de 100 ani, ceea ce este cunoscută ca dumbravă. La intrarea acesteia se află poarta secuiască construită în 1997 de către András Kovács, cioplitor de lemn din Köröstarcsa și fiul acestuia.

În localitatea Köröstarcsa, peste râu se întinde un pod de mai mult de o sută de ani. Podul rutier modern din zilele de azi a fost inaugurat în 1978. În apropierea acestuia, pe lângă barajul Crișului Dublu se află Casa Țărăneasă și Ecocentrul Cultural Popular în grădina căruia, iar în spațiile interioare se regăsesc relicvele culturii țărănești.

Împrejurimile localității sunt bogate în vânat mic sălbatic și cerbi, astfel vânatul are un trecut tradițional. În regiunea noastră turismul activ este reprezentat de ciclism și tururi pe apă, iar localitatea asigură biciclete și aparate de locomotie pe apă. Köröstarcsa este cea mai aventuroasă regiune în sistemul de apă a Crișurilor, astfel în fiecare an se organizează aici tururi pe apă naționale și internaționale.

Pescarii sunt așteptați de împrejurimile Lacului din Dumbravă (Ligeti-tó) format în albia gârlei din colțul Paprév, acest lac se află lângă dumbravă. Pe de altă parte, cei

Portul de agrement din Köröstarcsa este locul cel mai semnificativ al pescăritului și al turismului acvatic în regiunea Crișurilor

care tânjesc după o experiență de rafting autentică merită să ia direcția către Crișul Dublu. Portul de agrement păzit zi și noapte, cu două golfuri, potrivit pentru găzduirea a aproape 100 de ambarcațiuni, ce funcționează începând cu 1998 se află în mediul inundabil al capului de pod din malul stâng ce este locul de bază al pescarilor de pe lângă Crișuri. Datorită dezvoltărilor printre serviciile portului se află statul la cort, posibilitatea scăldării în apă caldă, utilizarea locurilor de gătit cu foc liber, închirierea de hidrobiciclete și caiac-canoe, dar teritoriul portului este excelent pentru organizarea evenimentelor corporative și familiare. Sala de gimnastică, precum și curtea școlii generale sunt locuri utilizate. În vecinătate se află cele trei cursuri ale poligonului de tragere (skeet, trap, compact sporting) ce este un curs oficial pentru competiții care oferă recreere activă. Asociația Clubul Poneilor din Valea Crișurilor oferă experiențe de neuitat mai ales copiilor.

Localitatea are o ofertă bogată de evenimente și programe culturale. Casa de Cultură cu ajutorul administrației locale și a celor 16 organizații civile se ocupă de serviciile culturale.

Cel mai mare eveniment al comunei este seria de evenimente Zilele Satului și a Peștilor ce ține timp de două zile.

Seria de evenimente așteaptă locuitorii localității, precum și vizitatorii cu programe sportive, muzicale și culturale în Centrul de Organizare de Evenimente din Dumbravă renovat în 2018. Cel mai semnificativ eveniment al Zilelor Satului este Competiția de Gătit Mâncăruri Tradiționale ce are ca scop prețuirea valorilor gastronomice locale.

În mod tradițional în septembrie tot în această locație se organizează Festivalul Microregional de Ocrotire a

Tradițiilor și Ziua Prunelor unde accentul cade pe prepararea gemului și gustarea acestuia, iar aceste activități sunt colorate de evenimentele autentice de ocrotire a tradițiilor organizate în pavilionul muzical nou inaugurat în luna septembrie a anului 2018. Aici a fost promovat în 2014 setul de valori locale unde până în prezent au fost acceptate 61 elemente.

Viitorul pentru noi pe lângă agricultură este turismul. Din punctul de vedere al turismului este extrem de avantajos faptul că pe lângă o dezvoltare continuă localitatea Köröstarcsa și-a păstrat caracterul distinct ceea ce se poate observa mai ales pe străzile întortocheate de pe lângă barajul Crișului ale sa-

Evenimentele anuale ale Festivalul Microregional de Ocrotire a Tradițiilor și Ziua Prunelor, precum și ale Zilelor Satului și a Peștilor dau farmecul cultural a localității Köröstarcsa

tului pescăresc de pe vremuri. Pentru a sprijini turismul rural pe lângă restaurantele deja existente, ne străduim să creăm hanuri și cazare de înaltă calitate, iar ca localitate cu o infrastructură favorabilă cicliștilor ne străduim să dezvoltăm traseele pentru biciclete pentru a îmbunătăți infrastructura.

Localitatea Köröstarcsa pune accent pe activități de ocrotire a tradițiilor care vizează descoperirea și transmiterea patrimoniului, a trecutului localității. Rădăcinile, tradițiile noastre sunt părțile integrante ale culturii noastre, și ne străduim să promovăm acestea îmbrăcându-le într-o „capoată” modernă. Ceea ce privește viitorul dorim să profităm de fiecare ocazie ca localitatea să se dezvolte în conformitate cu așteptările localnicilor și a vizitatorilor, să devină din ce în ce mai frumoasă în brațele acestui peisaj pitoresc.

Localitatea și-a păstrat atmosfera romantică rurală

Colaborare pentru protejarea valorilor peisagistice:

Autor: György Tószögi

Parcuri
naturale
în Ungaria

ASOCIAȚIA MAGHIARĂ DE PARC NATURAL

Deși mișcarea de parc natural are un trecut de mai mult de două decenii în Ungaria, protejarea valorilor peisagistice pentru majoritatea oamenilor înseamnă în primul rând un fel de conservare a naturii. Astfel puțini sunt conștienți de semnificația noțiunii de parc natural, ce fundal organizatoric și ce conținut ascunde. Poate nu este cunoscut că toate acestea se concentrează de 15 ani în Ungaria într-un cadru federal național. Asociația de Parc Natural lucrează într-un mod consecvent și hotărât cu rezultate extraordinare pentru ca mottoul „Să fim gazdele peisajului maghiar” să devină un prestigiu social. Interviu cu Péter Pető, președintele recent ales al MNSZ (Asociația Maghiară de Parc Natural).

– *Parc natural sau parc național? Majoritatea oamenilor nu știu ce este diferența între acestea.*

– În gândirea publică maghiară diferențierea celor două noțiuni, parc național și parc natural constituie o problemă fundamentală, astfel activitățile MNSZ (Asociația Maghiară de Parc Natural) sunt precedate de o oarecare autodeterminare față de societate, precum și clarificarea ceea ce privește relația cu conservarea naturii la nivel național. Trebuie să fim conștienți de faptul că începând cu anii 1970-80 în Ungaria existau doar parcuri naționale și parcuri regionale ce protejau valorile naturale, paralel cu acestea în țările Europei de Vest (Austria, Germania, Franța) pe lângă conservarea naturii la nivel de stat s-a înființat un sistem de organizare a parcurilor naturale bazată pe temelii civile, personajele acestuia și-au câștigat un prestigiu social asemănător parcurilor naționale pentru ei înșiși, totodată au preluat nenumărate sarcini co-

În Europa de Vest parcurile naturale denotă un anumit prestigiu în societate. La granițe germano-cehă există o stație de cale ferată ce funcționează și în prezent, unde este un spațiu comunitar în Parcul Natural Bayerischer Wald – sus; în apropierea localității Brema trăiește o familie de agricultori care are un han cu produse lactate, aici vizitatorii stejarilor de 1000 de ani, precum și cicliștii și alți turiști pot gusta produsele familiei

– jos

(fotografie:
dr. Zsolt Szilvácsku)

munitare și ale statului. Importanța lor este accentuată de faptul că în aceste țări parcurile naturale dau 11-13 la sută a teritoriului. Aspirațiile de parc natural au fost facilitate de oportunitatea de deschidere către Europa de Vest și găsirea unei căi spre drepturile civile pe baza piloanelor operaționale din străinătate. Aceste piloane sunt cunoscute ca cele patru „picioare” de parc natural, dezvoltare rurală; conservarea mediului construit și cel natural; educația privind mediul înconjurător; turismul responsabil. Acestea sunt reglementate legal în țară, la fel cum sunt și principiile „tradiționale” ale conservării naturii. Aceste patru piloane dau diferența esențială în dilema de parc natural și/sau parc național. Aspirațiile de parc natural iau în considerare ansamblul valorilor peisagistice.

– Cum a reușit să-și găsească o cale mișcarea de parc natural în Ungaria?

– Organizații civile în Ungaria s-au înființat doar începând cu anii 1990 – în forma asociațiilor locale de conservare a naturii și în forma unor comunități de protecție a mediului –, dar desigur aici încă nu putem vorbi de parcuri naturale. În sistemul de organizare a actului privind conservarea naturii au ajuns doar parcurile naționale, având un anumit grad de autoritate. De la începutul mileniului cele zece parcuri naționale asigură conservarea

Dezvoltare rurală – panorama localității Hollókő, parte a patrimoniului mondial în Parcul Natural Cserhát (sursă: Parcul Natural Cserhátpark)

formă legală diferită și cu un sistem de activități diferite. Cele 16 parcuri naturale din prezent în cadrul modelului cu patru piloane sunt caracterizate de diferite practice bune și chiar și o experiență de un deceniu. Parcul Natural Vértesi are ca prioritate agricultura și producția ecologică ce pun în evidență conștientizarea mediului, Parcul Natural Írottókő are un turism activ și ecologic puternic, dar putem aminti Parcul Natural Valea Crișurilor a cărui activitate este determinantă ceea ce privește modelarea atitudinii față de mediul înconjurător. Această responsabilitate din urmă – implicarea generațiilor viitoare – apare din ce în ce mai des printre scopurile parcurilor naturale ceea ce arată importanța tendințelor viitoare.

– Ce a justificat formarea unei asociații naționale de parc natural când aceste parcuri de altfel funcționează individual?

– Parcurile noastre naturale au realizat într-un timp foarte scurt că trebuie să colaboreze atât cu autoritățile, cât și unul cu celălalt cu scopul socializării și sensibilizării mișcării de parc natural. Astfel în data de 14 octombrie 2005 parcurile naturale din Ungaria s-au adunat în cetatea Füzér și au decis să înființeze Asociația Maghiară De Parc Natural. Faptul că autoritatea responsabilă în 2014 (Ministerul Agriculturii) a îmbrățișat cauza parcurilor naturale dovedește ne-

Conservarea mediului natural și construit – clădirea grânarului ce se află sub renovare în Parcul Natural Vértesi (fotografie: dr. Zsolt Szilvácsku)

Parcul Natural Criș-Mureș se ocupă cu conservarea naturală a câmpiei inundabile a Crișului Triplu, dar totodată începând cu 2015 este și teritoriul Parcului Natural Valea Crișurilor (fotografie: György Tószögi)

naturii de nivel de stat pe întregul teritoriu al Ungariei. Prima asociație de parc natural a fost înființată în 1997 de către Asociația Parcul Natural Írottókő pe baza modelului european menționat mai sus, cu sprijinul mai multor conexiuni transfrontaliere austriace. Noțiunea de parc natural a fost înregistrat printr-un paragraf scurt în legea fundamentală a naturii în 2006 în cadrul legislației de armonizare a Uniunii. Aceasta nu a garantat nicio reglementare, dar a dat posibilitatea ca organizațiile, ce s-au înființat în trecut cu o conștiință de parc natural și funcționează ca atare, precum și cele ce se înființează recent să primească titlul oficial de „parc natural”. Începând cu acest an încep să se înființeze parcurile naturale într-o

**Educația
privind mediul
– studenți în Parcul**

Natural Tápió, pe lunca Nyík din Nagykáta (fotografie: dr. Zsolt Szilvácsku)

cesitatea și munca eficientă a asociației, și împreună cu alte părți interesate – Institutul Ottó Herman, precum și Rețeaua Rurală Națională Maghiară – a înființat un acord quadripartit ce stabilește condițiile obținerii titlului de parc natural – studiu justificativ profesional; organizația de administrare adecvată; un minim de 10.000 hectar de teritoriu de operare contiguă; cel puțin trei localități ce se alătură, existența teritoriilor protejate –, totodată determină responsabilitățile parcurilor naturale. Aceasta încă nu este o reglementare legală, dar poate fi considerată o convenție civilă. A avut atât de mult succes încât acum există deja 16 parcuri naturale în comparație cu 2014 când existau doar șapte. Rolul și importanța parcurilor naturale a crescut. Dacă mai considerăm cele 3-4 parcuri naturale ce sunt în faza de formare, de înființare, atunci putem clasifica ca un succes faptul că acoperirea cu parcuri naturale ale Ungariei în câțiva ani va ajunge la 11-12 la sută a nivelului Europei de Vest.

– La nivelul Europei Centrale unde a putut să se dezvolte mișcarea de parc natural?

– E interesant și totodată surprinzător, dar nu a putut să se întindă mai departe de noi. Nici legislația slovacă, nici cea cehă nu cunoaște noțiunea de parc natural, nici legislația sârbă sau cea română. Cu toate acestea de exemplu în Slovacia s-a înființat primul parc natural cu numele de Parcul Natural Csallóközi inspirându-se din practica și legislația maghiară. Caracteristica mișcării de parc na-

Turism ecologic – grup de turiști pe traseul educațional Sóvirág din Farnos, în Parcul Natural Tápió (sursă: Parcul Natural Tápió)

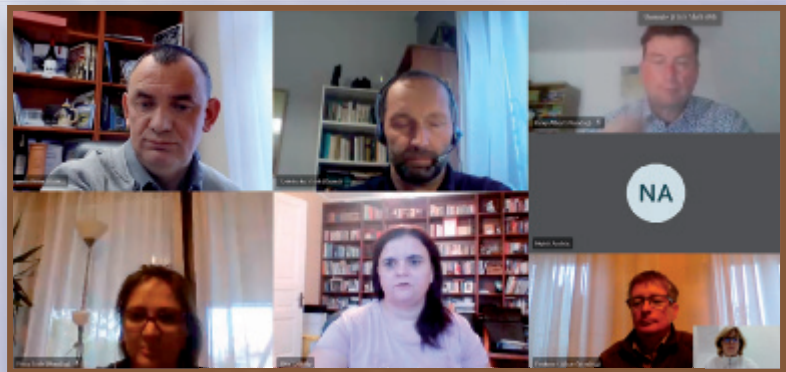
tural este că privește dincolo de granițele țării în ceea ce privește mediul, astfel și noi considerăm cooperarea de parc natural din Bazinul Carpatic, și nu doar la cooperarea teritoriilor din Ungaria. Mai multe baze internaționale poate garanta colaborarea V4, mai ales în ceea ce privește inițiativele poloneze de parc natural, și dorim să ne bazăm și pe relațiile germano-franceze existente.

– Cum se poate observa, mișcarea de parc natural din țară este tânără, poate doar acum începe să ajungă la „maturitate”.

– Este adevărat, și nimic nu arată acest lucru mai bine decât faptul că în toamna anului 2019 dezvoltarea MNSZ (Asociația Maghiară De Parc Natural) a ajuns în faza în care are nevoie de o unitate organizațională mai matură, sau se poate spune mai profesională. În data de 10 martie 2020 în localitatea Tápiószentmárton ne-am adunat să discutăm despre detalii. Procesul a fost încheiat de pandemie, dar în data de 10 iunie la Budapesta a avut loc ședința unde am ales o președinție de nouă membri, într-un sistem de președinte, secretar general, precum și

**Re-uniunea
generală de reînnoire
a MNSZ (Asociația Maghiară de Parc Natural) din vară**

Ședința online din luna noiembrie a anului 2020 vicepreședinți. Am încercat să alegem membrii președinției din teritorii diferite ale țării, să fie oameni de diferite profesii – dezvoltare rurală, turismul activ, etc. Noua președinție a întărit și a actualizat relațiile profesionale pe termen scurt. În următorii 2-3 dorim să obținem succese profesionale serioase.

– Care este numărul maxim și minim de parcuri naturale, precum și de acoperire teritorială în Ungaria, toate regiunile din țară sunt potrivite pentru a fi parcuri naturale?

– Există doar puține teritorii ce sunt „nepotrivite” pentru a fi parcuri naturale, desigur acestea sunt teritorii pe care nu există arii protejate. Aceasta este determinată de condițiile obținerii titlului, precum și de obligațiile raportului anual profesional al parcurilor naturale ceea ce este obligatorie începând cu luna martie a anului 2020, și poate duce chiar și la revocarea titlului. Pe lângă toate acestea, considerăm că o inițiativă de parc natural e bună dacă în acea regiune a început o organizare ascendentă în forma mai ales a unei asociații sau fundații deja existente sau în proces de formare. Considerăm totodată că este necesară înființarea, precum și menținerea unui parc natural care poate juca un rol în fiecare dintre cele patru piloni, iar în unul dintre cele patru poate arăta o activitate plus. Sunt convins că fiecare singur trebuie să ajungă până la obținerea unui titlu – până la aprobarea ministerială -, după care poate deveni membru al asociației. Ceea ce privește numărul parcurilor naturale, considerăm reală numărul de aproximativ 20, ajutarea funcționării acestora, supraviețuirea acestora este o precondiție ca să putem pași mai departe. Datorită faptului că înființarea unui parc natural dorește 2-3 ani de muncă, menținerea lor, precum și înmulțirea nu sunt inimaginabile.

– Datorită pandemiei abordarea valorilor naționale a cîpîtat o importanță mai mare, poate da acest fenomen un impuls dezvoltării mișcării de parc natural?

– Absolut, deoarece nevoia socială de a descoperi valorile peisagistice a crescut în proporție directă cu importanța conservării valorilor. Ceea ce pe termen scurt este un obstacol în ceea ce privește contactul social, dinamica economică și în alte privințe, înaintând în timp poate deveni un avantaj. Datorită schimbării pozitive a relației față de peisaj, parcurile noastre naturale pot primi un rol determinant în îngrijirea valorilor peisagistice, dar acest fapt trebuie comunicat în mod adecvat pentru a crea cât mai mult prestigiu. MNSZ (Asociația Maghiară De Parc Natural) se va întări dacă în spatele lui se află parcuri naturale puternice.

– Ce planuri și idei concrete semnaleză direcțiile viitoare ale Asociației Maghiare de Parc Natural?

– În crearea prestigiului nostru separarea ideii de parc natural și de parc național este determinantă și esențială. Am dorit să organizăm o conferință din fonduri, dar aceasta dorință a fost împiedicată de pandemie. În anii 2020 multe jurnale agricole naționale și mass-media a scris despre noi, ceea ce este un lucru important și esențial în comunicare. Dorim să umplem cu mai mult conținut profesional

În Castelul Baroc Hajósi în data de 13 octombrie 2020 a fost organizată ceremonia de numire a parcului nostru natural cel mai recent, Parcul Natural Órjeg și Szőlőhegyei (sursă: www.orjeginap.hu)

cadrul

nostru quadri-

partit de cooperare de un an și jumătate (Ministerul Agriculturii; Institutul Ottó Herman, Rețeaua Rurală Națională Maghiară), totodată dorim să organizăm propriile noastre evenimente prin folosirea fondurilor primite. Dorim să extingem parteneriatul nostru profesional, recent am luat legătura cu Centrul De Dezvoltare Activă și Ecoturistică pentru o cooperare productivă. Dorim să extindem rețeaua noastră socială profesională cu parteneriate de managementul apei, de camere de agricultură și alte parteneriate. Dacă vom avea succes în toate acestea, atunci vom reuși să creem temelia succesului MNSZ (Asociația Maghiară De Parc Natural).

– O întrebare personală aici la final: ce peisaje ai pe lista dorințelor ca persoană privată?

– Până acum am colindat regiunile Bazinului Carpatin, și doresc să fac acest lucru mai departe în viitor. În unele regiuni din partea sudică a Ungariei – cum ar fi Transdanubia, regiunea dincolo de Tisa – simt că sunt neexplorate în mod nejustificat ceea ce privește valorile de parc natural, deși există valori naturale minunate pe aceste meleaguri. Personal aș dori să mă întorc ca turist în Baranya, unde mi-am petrecut anii studențești, dar vreau să colind imperiul plin de râuri a Parcului Natural Valea Crișurilor, deoarece în propriul meu teritoid de parc natural, în Parcul Natural Szigetköz – pe lângă îndatoririle prezidențiale – mă ocup cu organizarea turismului acvatic. Din acest punct de vedere sunt atras și de regiunea de pe cursul superior al Tisei. Sunt convins că dacă pandemia va permite, în următorii 8-10 ani voi găsi și acasă scopurile și locurile către care merită să pornesc.

Panorama Transdanubiei de Sud la Alsómocsolád în Parcul Natural Hét Patak Gyöngye (Perlele celor șapte râuri) (fotografie: György Tószögi)

„Unde apa se transformă în vin...”

Autor: Éva Agócs-Paluska

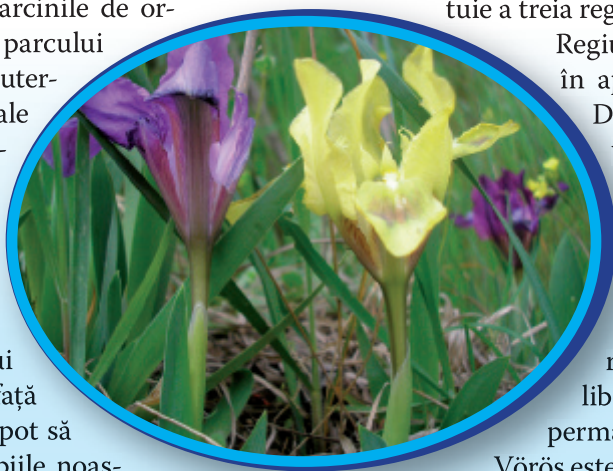
Parcul Natural Őrjeg și Szőlőhegye

- **Data publicării: 2020**
- **Teritoriu: 5 localități, 32 410 ha, 8000 localnici**
- **Localități: Császártöltés, Érsekhalma, Hajós, Homokmégy, Öregcsertő**
- **Reprezentant și operator: Parcul Natural Őrjeg și Szőlőhegye**
- **Sediul central: 6344 Hajós, Szigeti Fő utca 47.**
- **Pagina web: www.orjeginap.hu**

ANTECEDENTELE FORMĂRII

Posibilitatea înființării parcului natural în regiune a fost propusă de familiile fermierilor tineri care s-au angajat într-o activitate ecologică și aproape de natură, și care în ultimii ani s-au străduit mult ca să protejeze valorile naturale bogate ale regiunii Őrjeg. În mijlocul activității lor s-a aflat agricultura aproape de natură, în cadrul acesteia promovarea creșterii animalelor pe bază de masă verde ca activitate de întreținere peisagistică, conservarea și monitorizarea valorilor naturale protejate, regândirea reglării apei și producerea specialităților locale sănătoase. Parcul natural poate oferi un cadru adecvat pentru continuarea cu succes pe termen lung, eficient și cu mai mare amploare această activitate. Astfel în ultima zi a lunii martie a anului 2020 al șaisprezecelea parc natural al țării, Parcul Natural Őrjeg și Szőlőhegye a primit dreptul de utilizare a numelui de la ministrul agriculturii responsabil de conservarea naturii. Sarcinile de organizare a muncii ale parcului natural – pe baza împuternicirii autorităților locale ale localităților alăturate – sunt furnizate de **Asociația Parcului Natural Őrjeg și Szőlőhegye** ce își are sediul central la Hajós. Comunitatea parcului natural este deschisă față de acei parteneri care pot să se identifice cu principiile noastre și doresc să se alăture asociației.

Irisul pitic

CARACTERISTICI GEOGRAFICE, NATURALE ȘI PEISAGISTICE

Teritoriul parcului natural din punct de vedere geografic se compune din trei zone ce se întind în direcție nord-sud, și este de lățime variată. La nord se întinde Kalocsai-Sárköz acoperită cu sediment de origine aluvionară, a cărei regiune mică individuală, cu caracter este zona mlăștinoasă a regiunii Őrjeg. O parte a acestuia este mlaștina Vörös (Roșie), care este ultimul curier al lumii subacvatice de pe vremuri ai Dunării, în zilele de azi se află sub protecție. Granița dintre regiunea Kalocsai-Sárköz și Kiskunsági-homokhát este un mal înalt (hotarul Kecel-Baja) într-o fâșie îngustă. În partea estică regiunea Kiskunsági-homokhát și lunca ondulată, acoperită cu sedimente nisipoase ale regiunii cu numele Illancs constituie a treia regiune a teritoriului parcului natural.

Regiunea pe vremuri a fost un teritoriu bogat în ape stătătoare. Înainte de reglarea apelor Dunărea a inundat în fiecare an de mai multe ori lunca de lângă râu până la marginea vestică a regiunii Kiskunsági-homokhát, și a format habitate umede permanente și periodice, pe măriimi vaste.

Peisajul pe vremuri a fost plin de pârâuri, mocirle, lacuri mai mici și mai mari, ramuri de râuri prin care apa s-a deplasat liber pe teritoriul acesta. Teritoriile inundate permanent cu apă au fost extinse. Albia mlaștinii Vörös este o parte a albiei Dunării de pe vremuri, formată în epoca holocenă.

Conservarea soiului Borzderes

– pășunat pe ferma Boróka, la Homokmégy

Această imagine hidrografică a fost modificată la sfârșitul secolului XIX. – pentru prima oară între Dunăre și Tisa – de lucrările de drenaj. În 1929 s-a construit canalul principal din Valea Dunării, precum și toate canalele laterale mai importante. Localnicii au realizat foarte repede că lucrările de drenaj nu au îndeplinit întotdeauna așteptările. O parte a solului regiunii a devenit alcalină, iar mlaștinile nu au putut fi cultivate. „Canalul blestemat” a cauzat serioase scăderi ale nivelului apelor subterane, habitatele umede în mare măsură s-au secăt.

În pofida formării peisajului din Őrjeg totuși flora regiunii poartă o serie de specialități. Pe pantele abrupte ale malurilor înalte putem regăsi rămășițele florei caracteristice pustelor cu loess. Raritățile de plante includ șofranul multicolor, rușcuța de primăvară, irisul mic și multicolor, căpetenia galbenă, ajuga, păpădia, centaurea saddle-riană, inul galben, linum hirsutum, neotinea ustulata, luntriciă, vinca herbacea, orhideea păianjen. În regiunea Homokhátság la începutul toamnei înfloresc brândușa. Planta protejată a luncilor mlăștinoase este pălămida, gerțiana albastră, orhideea de mlaștină și dactylorhiza incarnata, precum și irisul siberian atât de rar.

Fauna regiunii are curiozități nenumărate. Fauna de pești a mlaștinilor este cea mai interesantă și cea mai importantă din punct de vedere al conservării naturii. Flora acvatică atât de bogată servește ca loc de ascunzătoare, iar organismele vii ce trăiesc în apă servesc ca sursă de hrană speciilor de pești tipice mlaștinilor cum ar fi țiparul și țigănușul, un pește protejat.

Mlaștinile ce sunt pline de roiuri de antropodele servesc ca adevărate gustări pentru amfibieni și reptile care sunt prezente în număr mare de specii și entități în apele regiunii. Regiunea Őrjeg este bogată în păsări. Păsările ce cuibăresc în stufărișuri liniștite sunt diferite tipuri de stârcuri dintre care cere mai multe cuibăresc în colonii – stârcul alb, stârcul de noapte, stârcul cenușiu și egreta mare – iar altele cuibăresc singuri – cum ar fi buhaiul de baltă sau stârcul roșu. În timpul migrației, în perioada de toamnă și primăvară poposesc în mlaștină grupuri de rațe mici, rațe fluierătoare, rațe cârâitoare, rațe lingurar și rațe roșii. Codalbul și șoimul dunărean sunt specii ce au un cuib permanent aici.

Albinărei colorați și lăstuni de mal își fac cuib și clocesc în cavernele săpate în pereții de loess, și aceste păsări vânează insecte deasupra mlaștinii. Cristeiul de câmp cu un stil de viață ascuns cuibărește rar în pajiștile umede. Dintre mamifere vidra cu un stil de viață ascuns are o populație stabilă în mlaștina Vörös.

CARACTERISTICI CULTURALE ȘI SOCIALE

Oamenii s-au așezat pe înălțimile ce nu erau amențitate de inundații, așa-numitele grinduri sau movile. Apele au protejat localitățile, au asigurat apă potabilă și apă de irigare, stocul bogat de pește a servit hrană chiar și în perioadele dificile, și nu în ultimul rând apele au servit ca rute de transport pe lunca inundabilă adesea greu de traversat. Centrul localităților s-a înființat pe teritoriile mai înalte: localitatea Hajós din Evul Mediu, precum și localitățile Halom și Sármegy (pe teritoriul administrativ al localității de azi, Homokmégy). Localnicii acestei regiuni au învățat să trăiască împreună cu apa: au reușit chiar și să beneficieze din ea prin managementul zonelor inundabile, prin pescuit, prin vânat, prin tăierea stufului, prin adunarea produselor ce pot fi folosite ca hrană (ouă de pasăre și țestoase, etc.), precum și prin adunarea turbei. Pășunile umede aflate la marginea zonelor mlăștinoase au fost utilizate prin pășunat extensiv, local.

Canalul principal al Văii Dunării

Drumeție de cules de plante medicinale în regiunea Órjeg

Vinăriile satului cu crame Hajós

PARTENERIAT DE PARC NATURAL, SCOPURI

Dorim să înființăm rețeaua de ferme model de parc natural ca elementul central, de natură cuprinzătoare al activității parcului natural. Unitățile rețelei de cooperare sunt unități (ferme) multifuncționale ce au o activitate de ocrotire a mediului într-un cadru familial, urmând principiul diversității, iar ca activitate legată de acestea asumă ospitalitatea, prezentarea și formarea atitudinii.

Produse locale

Unul dintre pilioanele regionale evidențiate ale rețelei de ferme model este creșterea animalelor pe bază de masă verde, ce ia în considerare conservarea peisajului și are la bază pajiștile protejate, bogate în specii din Órjeg. Atât în ceea ce privește starea naturală a regiunii, cât și în ceea ce privește utilizarea turistică o importanță deosebită o pot avea exploatarea de producere a strugurilor organici și a vinurilor. La nivel național este exemplar rolul unităților de gestionare ce se bazează pe „cultivarea” durabilă a pădurilor regiunii. O parte organică a acestui tip de agricultură este prelucrarea locală a produselor, precum și agroturismul ce se bazează pe tradiții gastronomice locale, pe prezentarea fermei și a produselor organice. Unitățile de agricultură ecologică ce s-au alăturat rețelei pregătesc și implementează proiecte model de nivel de parc natural. Acestea prin organizarea activităților de întreținere a peisajului pot deveni subiectele prioritare ale reabilitării și ajutării reconstrucției habitatelor de loess și cele de stepă nisipoasă, precum și a pajiștilor mlăștinoase, susținerea accesului la piață a produselor locale, precum și activitatea de sensibilizare

PROGRAME TURISTICE RECOMANDATE, DESTINAȚII

În parcul natural există patru rezervații naturale cu trei trasee educaționale ce oferă posibilitatea drumețiilor. Dintre acestea traseul de 2,5 km, liber de vizitat, ce parcurge Rezervația Naturală mlaștina Vörös găzduiește o serie de tururi organizate care sunt organizate de către Directoratul Parcului Național Kiskunság, elementele lor populare și spectaculoase sunt drumețiile de culegere a plantelor medicinale, inelarea, ascultarea boncănitului cerbului. Recomandăm parcul natural iubitorilor enoturismului, deoarece satul cu crame Hajós cu cele mai mult de 1200 de vinării și crame este unic în lume, dar oferă vinuri excepționale făcute din struguri cultivate în același loc chiar și cramele din Császártöltés, localitate ce este parte integrantă a așezării. Cel mai vast eveniment este Festivalul Vinului din Ziua Orbán care în mod tradițional este organizat în fiecare an la ultimul sfârșit de săptămână din mai. În ceea ce privește arta populară caracteristică localității Kalocsa din regiunea Sárköz, vopsirea tipică de perete, pictatul cu scop decorativ, precum și broderia Kalocsa cu motivele atât de tipice ce apar pe portul popular și pe ornamente sunt caracteristice localităților Homokmégy și Öregcsertő. Casa populară se regăsește în fiecare localitate cu caracteristicile sale, și conservând elementele arhitecturale de pe vremuri. Pe lângă toate acestea regiunea parcului natural oferă nenumărate experiențe și atracții, iar numărul acestora va crește datorită cooperării micro-regionale.

Inelarea păsărilor în mlaștina Vörös

Fotografii: Péter Agócs, Bálint Gergely Szalczer

Pădurea memorială din Ásotthalom

Parcul Natural Felső-Bácska–Homokhát

12 localități au înființat Parcul Natural Felső-Bácska–Homokhát (Mezoregiunea Bácska de Sus) în spațiul dintre Dunăre și Tisa, la granița dintre Ungaria și Serbia în speranța că va face cunoscută și iubită regiunea de lângă granița a Sudului Ungariei. Localitățile ce s-au alăturat cooperării de parc natural se află în regiunile mici ale șesului cu loess din Bácska, precum și în mezoregiunea Dorozsma–Majsai. Deși mezoregiunea estică a teritoriului, precum și regiunea Bácska sunt clar diferențiate, faptul că se află lângă graniță și există cooperarea tradițională cu teritoriile învecinate din sudul țării înseamnă o unitate pentru regiunea de parc natural

„GRĂDINĂ DE FLORI” DIN NISIP

Cea mai mare parte a teritoriului parcului natural în timpul ocupației turcești, precum și în perioada următoare a aparținut de administrația orașului regal liber Subotica. În perioada cu războaie exploatarea forestieră s-a intensificat în regiunile homokhát, astfel regiunile nisipoase stabilizate au fost mișcate. Ca rezultat în secolul XVIII. a început împădurirea conștientă a acestei zone.

Răspândirea cultivării strugurelor și a fructelor a început în a doua parte a secolului XIX. Începând cu sfârșitul secolului – datorită atacului filoxerei pe teritoriile muntoase – strugurii și fructele cultivate în regiune,

Bovinele din rasa sură maghiară din Kelebia

Cooperare interregională în partea sudică a Marii Câmpii Ungare

- Anul publicării: 2018
- Teritoriul: 68 mii hectare, 27 mii locuitori
- Localități: Ásotthalom, Öttömös, Kelebia, Tompa, Csikéria, Bácsszőlős, Kunbaja, Bácsalmás, Madaras, Katymár, Mátételke și Tataháza
- Reprezentant și operator: Asociația Parcul Natural de Ocrotire a Tradițiilor din Felső-Bácska și Homokhát
Sediul central: 6423 Kelebia, József Attila u. 85.
Pagină web: www.bacskeinap.hu

și vinul produs care a devenit produs comercial au asigurat venituri semnificative producătorilor agricoli locali și vânzătorilor. La începutul secolului XX. regiunea a fost numită „grădina cu flori a localității Subotica”.

Pe partea din Bácska a regiunii parcului natural datorită solului fertil format pe loess terenurile arabile au devenit forma dominantă de agricultură. Cultivarea cerealelor și a porumbului s-a dezvoltat în ritm rapid, iar aceasta s-a aflat la baza creșterii de porci și cai în sistem de stabulație. Agricultură producătoare de mărfuri s-a desfășurat pe o fermă de mai multe sute de acrii. Regiunea mai extinsă numită „Arany Bácska (Bácska Aurie)” a fost considerată camera Ungariei istorice.

LOCALITĂȚI NOI ÎN PUSTĂ

În urma Tratatului de la Trianon Bácska a pierdut mai mult de patru cincimi ai teritoriului. (Numele de Felső-Bácska se re-

Sparanghelul se simte bine în nisip

feră la teritoriul actual ce aparține de Ungaria a acestei regiuni istorice).

La granița dintre Republica Populară Ungară și Republica Populară Federală Iugoslavă între 1951-1955 – la cerința sovietilor – s-a construit sistemul de apărare sudic din barieră de sârmă ghimpată, tranșee, bombardamente, buncihere de beton, sisteme de tranșee.

Dintre bunciherele de pe vremuri al sistemului de fortificare există multe în stare relativ bună pe teritoriul administrativ al localităților Ásotthalom, Kelebia și Tompa. Acestea au fost declarate monumente ocrotite în toamna anului 2017 – cu sprijinul asociației de parc natural. Pentru vizitarea acestora s-au organizat tururi de aventură care vor continua în viitor în cadrul de parc natural.

DIVERSITATE DEMOGRAFICĂ

Populația regiunii parcului natural este caracterizată de diversitate demografică, mai ales pe teritoriul Felső-Bácska. Populația ungară care a sosit dinspre partea nordică a țării, a împărțit pământurile cu bunjevci care au sosit pe timpul ocupației turcești din regiunea Dalmația și Hercegovina, iar lipsa de muncitori a fost completată începând cu secolul XVIII., germanii din Suabia au fost aduși pe aceste meleaguri în trei valuri.

Capela Vodiva
în Katymár

Tradițiile diferitelor naționalități trăiesc printre localnici, cultura multinațională este un element semnificativ al identității peisagistice. Organizațiile partenere ale parcurilor naturale doresc să se alăture acestora prin propriile instrumente prin sprijinirea grupurilor de dans și de muzică populară germane și de bunjevci.

PRODUCȚIA DE CĂRĂMIDĂ DE SCARĂ MONDIALĂ

din partea Homokhát a regiunii parcului natural e acoperită de nisip ce provine din conurile aluvionare din Dunărea Veche. Printre bancurile de nisip în direcția Nord-Vest – Sud-Est, paralel cu direcția dominantă a vântului, se regăsesc depresiuni alungite. Aceste teritorii sunt locuri umede, mlăștinoase.

Pășunea din Madaras cu pajiștea de rușcuțe de primăvară

Pe partea din Bácska a regiunii parcului natural suprafața este acoperită cu loess într-o grosime de 1,5-2 m. Versiunea mai argilooasă a loessului – „lutul galben” – a fost extrasă în mai multe locuri pentru a fi utilizată în industria cărămizilor. Săpăturile geologice ale producătorilor de cărămidă de pe vremuri din Katymár și Madaras au ajuns pe lista de conservare naturală de nivel național în 2015.

Dezvoltarea zonei de loess interior carpatin de la sfârșitul epocii glaciare pliocenice (würm mijlociu și superior, perioada de 28000 – 14000 ani) poate fi studiată cel mai detaliat pe pereții de loess cercetați de către Pál Sümegi, profesor de geologie din Szeged și echipa acestuia.

Formațiunea geologică
din Katymár este un
monument natural

RARITĂȚI DE ANIMALE ȘI PLANTE PROTEJATE

Suprafața din partea Homokhát a regiunii parcului natural a fost caracterizată pe vremuri de grupuri de plante în zonele mlăștinoase nisipoase și într-o parte mai mică saline, dar acestea au supraviețuit doar pe teritorii mici datorită transformării peisajului de către om.

Pentru protejarea rămășițelor de habitate ale păturilor originale de plante și pentru protejarea rarităților de plante protejate aflate pe acestea a fost înființată în 2013 Zona de protecție a peisajului râului Criș de tip mosaic.

Valorile semnificative ale teritoriului natural protejat sunt populațiile de șofrani de luncă de primăvară; în mlaștinile din Ásotthalom se găsește populația de mai mult de 80 mii de gladiole de mlaștină; pe stepele cu o biodiversitate ridicată se află specii protejate cum ar fi șofranul multicolor, stânjenelul pestriț și ploșnițoasa. Valeriana și orhideea-muscă sunt la fel foarte răspândite.

Șofran
de luncă de
primăvară

Șofranul
multicolor

Cu ghid în Zona de protecție a peisajului
râului Criș

locali înstăriți stabiliți în această regiune dau caracterul de oraș mic foarte fermecător localităților Băcsalmás, Katymár și Madaras.

ÎN CADRUL UNUI PARC NATURAL

În întărirea cooperării de nivel peisagistic există nenumărate oportunități. Spațiul cooperării regionale poate fi producerea și valorificarea produselor locale de calitate. Un exemplu bun este planta caracteristică regiunii Homokhát a parcului natural, sparanghelul a cărui cultivare necesită multe cunoștințe și muncă intensivă.

„Regele legumelor” în Ungaria are aici cea mai mare zonă de producție, atât Öttömös, cât și Kelebia intenționează să înființeze o nouă fabrică de sortare pentru prelucrarea sparanghelului.

Traseul pentru biciclete Vasfüggöny traversează această regiune, care cu numele de EuroVelo 13 este parte a rețelei de traseu de biciclete europene. Instalarea de

panouri pe secțiunea din județul Bács-Kiskun a traseului ce traversează ruta dintre Marea Barents și Marea Neagră atingând douăzeci de țări s-a realizat în 2020 prin colaborarea consiliului general și al asociației de parc natural.

Pe traseul de biciclete de-alungul căruia putem admira atracțiile turistice ale regiunii s-au construit trei zone de odihnă pentru cicliști cu expoziții interactive.

Din păcate ideile stabilite în conceptul de dezvoltare a parcului natural nu sunt aproape de implementare. Douăsprezece localități și-au unit eforturile cu scopul de a forma o nouă comunitate, și să ofere un exemplu că într-adevăr merită să ne ocupăm cu inițiative „cu celule mici”, cu abordare ascendentă, are sens sentimentul de ospitalitate sinceră, liniștea, protejarea valorilor umane esențiale.

Reînvierea focului, invitarea tinerilor, bătrânilor în jurul focului, și pe Tine, drag Cititor! Acesta este sarcina noastră.

Fotografii: Parcul Natural Felső-Bácska-Homokhát

Turiști la Kelebia

Tur cu bicicleta la Kelebia

CASTELE ȘI „PALATE” ORĂȘENE

Castelul Redl și parcul acestuia constituie capodopera abia cunoscută a patrimoniului arhitectural a regiunii parcului natural. Podoabele vizibile ale acestuia sunt uriașii stejari pedunculați, teii,

frasinii înalți, arțari, salcămuri japonezi și copacii de tisă, precum și cele două șiruri de castane ce mărginesc „calea baronului” de odinioară.

Pe lângă castel la începutul anilor 1900 s-a construit biserica Sfânta Ana acoperită cu maiolică colorată, având ferestre de sticlă pictate, ce în conformitate cu tradiția locală este o copie miniaturală a bisericii Mátyás din Buda.

Este extrem de bogată patrimoniul arhitectural al localităților din regiunea Felső-Bácska. „Palatele” orășene, curiile, casele moșierilor și producătorilor

Acoperișul de maiolică a bisericii Sfânta Ana

GALERIE DE FOTOGRAFII

Se prezintă: **RÓBERT KOVÁCS**

Trăiesc în localitatea Békéscsaba, și predau topografie la Școala Tehnică și Căminul Pál Vásárhelyi începând cu 2006. Pe lângă predare am timp suficient să mă ocup de pasiunea mea mare, fotografiatul. În 2013 mi-am cumpărat primul aparat de fotografiat cu ajutorul căruia am învățat tainele fotografiatului. La început am făcut mai ales portrete, fotografii de familie, apoi am fotografiat și la nunți, și de-alungul anilor m-am străduit să evoluez. La începutul anului 2019 am ajutat la editarea paginii Facebook a Văii Crișurilor, și de atunci și pe această pagină – pe lângă propria mea pagină (Facebook: RKPhoto) – apar fotografiile mele. Urmăresc munca mai multor fotografi maghiari și străini, de la care am învățat foarte mult, am primit multe idei. Pe lângă fotografierea portretelor, fotografierea naturii e la fel de importantă în viața mea, deoarece în oricare zi a anului se pot găsi subiecte interesante – de la macrounivers până la faună. Deja în copilărie am

simțit o imensă dragoste față de natură, astfel când am ocazia iau aparatul de fotografiat și pornesc la ture mai scurte sau mai lungi. Mulți oameni nici nu-și pot imagina ce peisaje, păsări, animale sălbatice minunate și deosebite putem admira dacă lăsăm în urmă zgomotul orașului. Unul dintre locurile mele favorite este pajiștea Öntözött-rét în Békéscsaba. E ușor de parcurs, și dacă avem răbdare putem observa aici o imensă și colorată faună. Cel mai adesea putem vedea coțofană, vânturel roșu, stăncuță, dar și alte păsări își fac aici cuib. De-alungul Crișurilor se găsesc rezervații naturale frumoase ce merită descoperite. Majoritatea pozelor mele reînvie aceste locuri. Jocul de umbre al norilor, apusurilor și răsăriturilor de soare este extrem de diversă – natura produce adesea momente enigmatice, pitorești. –, îmi place să surprind aceste minuni. Următoarele pagini prezintă o selecție dintre aceste fotografii.

43 / 1 • Efect de halou peste pajiștea Öntözött-rét din Békéscsaba

43 / 2 • Razele soarelui de toamnă printre nori de-alungul Crișului Repede lângă Körösszakál

44 / 1 • Răsăritul lunii la Lacul Csaba

45 / 1 • Răsăritul soarelui în localitatea Gyula la lacul de pescuit Paradicsomi

45 / 2 • O după amiază aproape furtunoasă la Békéscsaba

46 / 1 • Crișul Dublu aproape de Szanazug în primăvara anului 2019

46 / 2 • Lacul înghețat Csaba

47 / 1 • „Comorile” albiei aride

48 / 1 • Pitulicea brună – musafirul rar al pajiștii Öntözött-rét

49 / 1 • Întâlnire în zori de zi

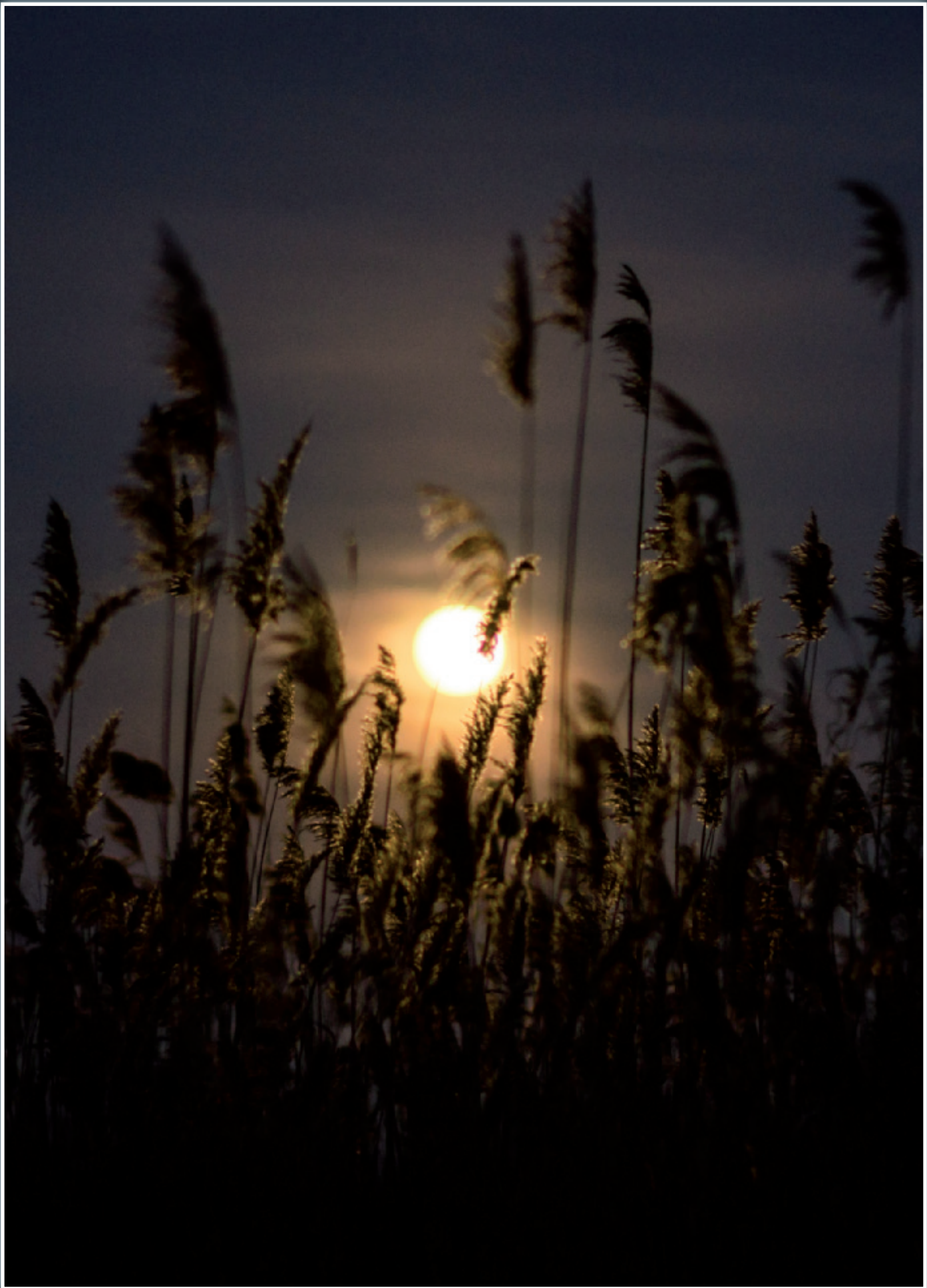
49 / 2 • Gâști în ceața de iarnă în regiunea Kis-Sárrét

50 / 1 • Strălucire instantanee

50 / 2 • Stârc cenușiu într-o dimineață de iarnă

51 / 1 • Primele raze ale soarelui pe pajiștea Öntözött-rét

Povești împărstiate în peisaj

Autor: Csenge Földesi

Cu participanții la Csaba Kör-túra în toamna anului 2020 la arborele Bandika

Am stat la povești cu György Tószögi, redactor șef despre Traseul Circular din Csaba, cel mai „verde” traseu al localității Békéscsaba și a împrejurimilor acesteia, evaluând experiențele de ghid turistic. Conversația noastră a continuat: am discutat despre caracteristicile tururilor pe câmpie, despre pregătirea spirituală necesară, precum și despre faptul că peisajele atât de cunoscute de noi pot purta noi secrete, minuni ce urmează a fi descoperite. Interviu.

– Când a devenit parte integrantă a vieții tale coordonarea de tururi?

– Nu pot desemna o dată concretă sau un interval concret, l-aș menționa ca pe un proces mai degrabă. Astfel nu mă pot defini ca fiind „ghid turistic”. Sunt de un timp îndelungat colindătorul și cercetătorul regiunii Crișurilor. De decenii lungi încerc să prezint cu entuziasm familiei mele și prietenilor tot ce am descoperit în acest peisaj: copaci bătrâni, castele ruinate, povești vechi despre regiunea Sárrét citite sau auzite. Cu timpul am observat că am de povestit din ce în ce mai mult despre regiune sau despre locurile specifice acelorora care sunt alături de mine în călătoriile mele. Am observat că nu le-am plictisit, așa că am păstrat acest obicei, ce a devenit „profilul” meu personal. De atunci în timpul tururilor îmi place să poposesc din când în când, și să povestesc. Regiunea Crișurilor e o câmpie ce poate părea monotonă, dar este o sursă nepuizabilă a unor secrete invizibile, și contrar zonelor muntoase este un teren de drumeții mult mai captivant și mai bogat în cunoștințe.

– Este foarte interesant ceea ce spui. Eu cred că sunt mult mai mulți care dacă se gândesc la drumeții se gândesc la munți, și poate se miră dacă află că și în regiunea noastră pot participa la tururi speciale. Dar, așa cum ai implicat, într-un mod diferit.

– Regiunile muntoase ale râurilor noastre sunt spectaculoase, iar minunile Munților Bihor sunt renumite în

Poveste în peisaj, despre peisaj pe drumul din Nagyrét

Europa. Și totuși în mediul meu – ceea ce înseamnă într-un sens mai restrâns localitatea Békéscsaba, județul Békés, precum și regiunea „plată” traversată cu râuri a Marii Câmpii – găsesc nenumărate comori, curiozități ce urmează a fi descoperite. Acesta se datorează contrastului ce a însemnat schimbarea/distrugerea drastică și bruscă din punct de vedere istoric – doar cu 150 ani în urmă – a peisajului în ceea ce privește natură, forme de viață, tradiții. Nu există nici-un mediu în țară sau în lume care nu se schimbă, dar dacă dau ca exemplu Munții Bihorului: acolo există păduri de pin și estenă, se aude urletul lupului, dar de aici unde au dispărut pânzele de sac, casele țărănești cu acoperiș din stuf, turmele, transportatori pe apă, șamanii cum a fost Ferenc Csaba.

Locul de odihnă al conților în cimitirul din Gerla

– Putem afirma că aici în regiunea câmpiilor lipsa priveliștii naturale uimitoare poate fi compensată prin povești și basme?

– Da, se poate spune acest lucru. Hai să comparăm puțin teritoriile muntoase și cele șesoase din punctul de vedere al experienței drumețiilor! În cazul munților nu este nevoie de atracție: ceea ce apare în fața ochilor noștri este de ajuns, suntem complet vrăjiți. Drumeții zilelor noastre iubesc acel factor „wow!”, ce se referă nu doar la cea mai frumoasă cascadă sau la culmea cu cea mai extraordinară priveliște, dar și la cel mai frumos castel sau cea mai arhaică biserică. Turiștii care pornesc la drum în zilele noastre caută atracțiile mari, caută locurile care oferă acel sentiment superlativ ușor de înțeles. Pur și simplu necesită să fie vrăjiți. Pe Marea Câmpie e foarte greu să garantăm acest sentiment, deoarece să recunoaștem: dacă ghidez pe cineva în marea pustie a câmpiei și nu spun nimic, atunci acea persoană se va plictisi de moarte. Fără informații acest peisaj nu este interesant, deși câte un cot de râu sau un apus de soare poate fi extrem de spectaculos. Și dacă nu este în fața noastră un bord interactiv, atunci doar informațiile

Tur tematic ghidat în parcul castelului din Póstelek

Excursie cu familia la epava navei Bökeny ce a navigat Crișurile pe vremuri și care păstrează multe povești. Epava se află în vecinătatea Turului Circular Csaba

Probabil mulți cunosc istoria reglării apelor din secolul XIX., dar majoritatea minunilor peisajului scufundat în trecut trăiește mai departe doar pe paginile fragmentare ale istoriei, în muzee sau în lumea legendelor. Și dacă totuși apare de undeva din pod câte un obiect fără nume, dacă apare din pământ un fragment de ceramică sau un germen de stuf se ivește într-un loc unde pe vremuri era un curs de apă, atunci poveștile devin mai reale și mai ușor de înțeles. Acest sentiment mă atrage către acest peisaj și inevitabil am început să mă ocup din ce în ce mai mult cu regiunea Crișurilor și cultura complexă a acesteia. Apoi la cerința partenerilor am participat la un tur de bicicletă și la o drumeție pe jos ca ghid „într-un mod oficial”, astfel am ajuns să lucrez la Asociația Parcul Natural Valea Crișurilor, precum și la alte organizații ca ghid turistic.

Caracteristicile traseului:

- ! Teren plat (asfalt 60%; drum de țară-baraj 40%)
- ! Folosirea bicicletei pentru a colida regiunea este recomandată doar pe vreme uscată
- ! Secțiunea dintre copacul Bandika și Casa paznicului barajului în Sikony este traversabilă doar pe jos, în cazul traversării cu bicicleta recomandăm centura
- ! Nivel de dificultate: **mediu**

Traseu, atracții:

26 km | 3 ore | 25 km | 6 ore

Traseu comun
Doar pe jos
Șoseaua de centură pentru biciclete

Békéscsaba – copacul Bandika, copacul Cimboră – Casa paznicului barajului în Sikony – Gerla – Parcul castelului din Póstelek – Ramificația de la Veszei – Békéscsaba

- (1) Centrul orașului – atracții culturale;
- (2) Centrul pentru vizitatori Valea Crișurilor;
- (3) copacul Bandika; copacul Cimboră;
- (4) Casa paznicului barajului în Sikony;
- (5) Castelul din Gerla; (6) Parcul castelului din Póstelek; (7) Memorialul Széchenyi Antal; (8) Ramificația de la Veszei

relatate în mod direct ne pot ajuta. Apar ruinele pline de mucegai ale mănăstirilor, copacii vorbesc despre destinele tragice ale copiilor din secolele trecute, se aprind focurile păstorilor de boi de demult, în locul cărora se înalță cu 300 de ani mai târziu localitatea modernă Békéscsaba...

– *Cum primește aceste povești turistul zilelor noastre care are nevoie de atracții?*

– Depinde de individ. Pentru a accepta aceste povești este nevoie de o stare mentală deschisă, calmă, contemplativă, ceea ce este foarte greu de atins la tineri. Se poate observa că mulți în loc de a asculta poveștile doresc doar să meargă, să se grăbească – întrebarea este unde și de ce –, astfel sunt în mod vizibil mai nerăbdători. Pentru acești tineri turul este un cuvânt ce înseamnă o oarecare performanță, idea este să atingă un scop, și în această ecuație curiozitatea și imaginația copilărescă nu au nici un scop. Cumva în zilele noastre ochiul ce vede imaginație, ce este curios să vadă vizibilul și invizibilul a dispărut. Dar acest

Turul Circular Csaba în splendoarea sa de odinioară la punctul de odihnă cu numele Casa paznicului barajului din Sikony

Harta Turului Circular Csaba

ochi poate apărea din nou. Dacă plasăm în centru informațiile tematice atunci când publicăm turul – de exemplu în cazul castelelor, movilelor cunice, fermelor sau în cazul plantelor medicinale – vom putea să ghidăm mai mulți „copii” în peisaj. Bineînțeles există tururi ce fac vremea, distanța, scopurile să dispară. De-alungul unui tur foto publicul ce

se concentrează asupra unei teme cu gândaci, ciuperci, nori și nu se gândește la timp, destinație, tempo sau la faptul cum să meargă, să se grăbească mai departe. Regiunea noastră oferă o paletă colorată de tururi de povești nemuritoare, unde performanța și sentimentul „cel mai” nu au semnificație. Dacă cineva dorește să participe aici la tururi, este important să înțeleagă acest fapt, precum și subiectul ce este mai aproape de sufletul lui.

– Există o oarecare diferență în ceea ce privește pregătirea fizică și în ceea ce privește echipamentul? Cum să începem un tur pe Marea Câmpie, de exemplu unul ce înconjoară Crișurile?

– Da, există. Cel mai mare dușman al drumețiilor pe Marea Câmpie sunt razele soarelui, ce nu sunt relevante în munți. Căldura, lipsa umbrei, câmpiile aride fără copaci pot tortura cu cruzime drumeții Marii Câmpii atât pe jos, cât și pe bicicletă sau pe apă. Atât fizic cât și mental. Trebuie să fie pregătiți. Situație clasică: pălărie, consum extrem de lichide, protecția corpului de lumina soarelui. Nu e de glumit cu acestea pe acest teritoriu. Razele UV din zilele de azi sunt foarte dăunătoare, pe teritoriul pustiului ne putem prăji orice parte a corpului într-un timp foarte scurt.

– Să vorbim despre Traseul Circular din Csaba, care a fost motivul pentru care ne-am așezat la povești. Te rog să ne introduci în detalii? Ce de este acesta un traseu atât de special?

Parcul castelului din Póstelek atât de vizitat de către localnicii localităților Békéscsaba și Gyula ascunde secrete încă nedescoperite

Copacul Cimbora trunchiat cu câțiva ani în urmă, trăiește doar în poveștile peisajului

– Există mai multe motive. În ceea ce privește distanța este un tur mai scurt, dar în ceea ce privește conținutul este un tur foarte bogat, ce prezintă nu doar natura, dar și mediul urban, și se întoarce înapoi la punctul de pornire. Se poate realiza cu bicicleta, pe jos, sau pe apă. Poate fi considerat ca etalon al nevoilor vremurilor noastre. Traseul a fost înființat acum zece ani de către Asociația Parcul Natural Valea Crișurilor. Oamenii care au dorit

să înființeze acest traseu au dorit ca localitatea Békéscsaba, precum și împrejurimile acesteia împreună cu patrimoniul natural, cultural, arhitectural să apară pe un traseu ce pornește din reședința de județ și ajunge înapoi la punctul de pornire. Ca ajutor au avut Canalul de Apă Vie, acel loc natural ce a ajutat ca coridor verde traseul turului. Asociația la început a înființat acest tur cu 16 puncte de oprire unde se aflau plăci cu informații și jocuri interesante în trei limbi. În punctele mai semnificative au așezat bănci, coșuri de gunoi din lemn. Din păcate acest traseu exemplar din toate punctele de vedere a fost distrus de vreme și a fost vandalizat. La sfârșitul verii anului 2020 în timpul unei ture ghidate am realizat că majoritatea plăcilor informative au fost distruse în totalitate, mul-

toritatea localnicilor din Csaba și Gyula probabil au vizitat Póstelek de mai mult de cinci ori de-a lungul vieții lor. Deși au fost acolo de sute de ori, poate nu au auzit niciodată cum „a murit” pianul minunat al castelului distrus după 1945, sau ce a găsit expertul renumit al epocii castelelor, nenea Laci Szelekovszky în timpul reabilitării parcului în pământul grădinii cu flori. Aceste povești pot fi auzite doar de la un ghid turistic.

– Ai o secțiune îndrăgită din Traseul Circular din Csaba?

– Vai-vai... Este o întrebare greu de răspuns! Este foarte greu de decis, deoarece din punctul de vedere al anotimpului sau al actualului secret ce doresc să dezvălui nu aș avea același răspuns. Având în urmă experiențele proaspete ale turului recent, pot afirma că favoritul segment este secțiunea dintre copacul Bandika și Sikony. Poate pentru că nu l-am parcurs cu bicicleta, deoarece poate fi parcurs doar pe jos. Teritoriul amintit nu este descoperit de mulți oameni, de-a lungul drumețiilor mele singuratiche niciodată nu m-am întâlnit cu nimeni. Este foarte neobișnuit faptul că împrejurimile reședinței de județ este atât de neatinsă, oferă atâta armonie și calm. Dacă ne gândim și la minunile acestui traseu - plantele delicate ce cresc primăvara, priveliștea mării de iarbă neatinsă, lăstarii de urzică, gustul nucilor și a porumbarului, nenumăratele salcii de sute de ani, putrede pe interior – atunci experiența este completă.

– Care este povestea ta favorită? Ce ai povesti cu plăcere acum și aici?

Castelul Wenckheim din Gerla și ruinele parcului acestuia

Undeva pe secțiunea dintre copacul Bandika și Sikony a Traseului Circular din Csaba într-o zi minunată de primăvară

te bănci au fost furate. Și totuși, ca traseu turistic, Traseul Circular din Csaba există și în zilele noastre, informațiile adunate și organizate tematic nu vor dispărea. Acest traseu adună multe elemente ale culturii noastre peisagistice: istoria înființării și dezvoltării orașului Békéscsaba; cele două și jumătate de secole ale Canalului de Apă Vie; urmele extraordinare ale epocii castelelor din județul Békés și a vremurilor familiei Wenckheim; secretele mănăstirilor epocii Arpadiene; „nașterea” plopilor uriași ce au apărut printre salciile de pe malul canalului vechi de două sute de ani, doar să amintim câteva.

– Pentru localnici aceste locuri sunt ușor accesibile și sunt cunoscute. Totuși de ce sunt atrași oamenii de tururi organizate în grup pe acest traseu, de ce se alătură cu drag – câteodată de mai multe ori – evenimentelor Traseului Circular din Csaba?

– Deoarece iubesc aceste meleaguri. Sunt atașați de povestirile acestului ținut. Mai ales datorită memoriei lor părinților, bunicilor, sau a cuvintelor unor ghiduri entuziaști. Și pentru că e bine să mergem la drumeții cu acei oameni cu care împărțim sentimente asemănătoare, și deoarece drumul cunoscut poate ascunde noutăți. Ma-

– Povești din Gerla. Poveștile despre castelul atât de minunat pe vremuri, dar care în zilele noastre se află în ruine. De-alungul traseului circular am avut norocul de a participa la evenimentele Societății Wenckheim din Gerla, unde am auzit că de-alungul anilor s-au adunat obiecte istorice ce provin din castel și au fost/sunt la localnici. De exemplu acea statuie din marmură ce a fost dăruită de către conte tatălui unui localnic – care a ocupat o funcție pe moșie – în semn de apreciere, dragoste și prietenie atunci când familia a fost nevoită să se refugieze din fața furtunilor celui de al II-lea război mondial. Acest mic episod dovedește ce loc minunat este Gerla, dacă ne gândim la peisaj și la povești. E adevărat faptul că trăiesc amintiri vii în rândul localnicilor despre castelul din Gerla și conții acestuia, deci secretul neuitat, ce urmează a fi descoperit, este o poveste ce dorește a fi dezvăluită. Urmașii, copii, nepoții celor care au lucrat în castel au auzit acele povești de la bunici și părinți. Căutând astfel de povești din Gerla am ajuns la fida vizitiului moșiei care a fost dădaca copiilor contelui, ea trăiește în zilele noastre într-o casă dintr-o uliță liniștită din Gerla. A împărtășit nenumărate povești auzite mai ales de la mama ei, arătând poze. Cum a arătat moșia, ce oameni dragi au fost contesa și contele, cum și-au petrecut oamenii zilele în localitate și în castel în timpul „epocii de aur” a castelului. Cum au dispărut toate acestea dintr-odată, și cum au spart rușii cu o buturugă uriașă ușa de stejar frumos ornamentată și groasă pe lângă care s-a aflat o clădire minunată cu mobilă intactă.

Aproape toate lucrurile mobile au fost distruse, însă clădirea nu a ajuns la soarta castelului din Póstelek ce se află în vecinătate, deoarece până în anii 1990 a funcționat ca instituție publică astfel nu a fost distrusă. „Grija” neglijentă a socialismului, precum și starea fără gazdă a de-

Castelul Wenckheim din Gerla în starea de azi

ceiilor de după schimbarea regimului pune capăt soartei triste, și nu există speranță că acest castel din Gerla ar putea fi salvată. Asumându-mi mersul în interzis trebuie să admit: când am umblat la Gerla în conexiune cu Traseul Circular din Csaba, în timp ce ceilalți turiști au colindat în vârtejul modest dar superb al Societății Wenckheim din Gerla, eu m-am strecurat în castelul închis unde nu am umblat niciodată. Am observat cu inima în gură că vremea și putrefacția își fac treaba fără milă, și că ceea ce părea a fi salvată cu zece-douăzeci de ani în urmă, acum nu mai poate fi salvată, nu merită salvată. Hoinărind pe coridoarele întunecate unde ajungea câte o rază de soare doar prin fisurile acoperișului am ajuns în fața unei uși frumos ornamentate cu mâner de fier. Am deschis ușa cu grijă, și dintr-o dată a apărut în fața ochilor mei capela extraordinară a castelului. Într-un mod neașteptat și uimitor. La prima vedere s-a putut observa că această parte a clădirii ce a fost ocrotită de-alungul deceniilor e încă intactă și stă singuratic: acoperișul nu este distrus, băncile se află la locul lor, scările ce duc la pupitru sunt stabile, iar vitraliul colorat strălucește în lumina soarelui. M-am uitat în spatele pupitrului. Am cotrobăit printre obiectele singuratic ca printre mici părți ale poveștii împrăștiate de trecut. Nu știu dacă va exista vreodată cineva care va putea aranja povestea deja abandonată a acestora. În final nu pot spune doar faptul că eu voi încerca.

 Fotografii: György Tószögi

În legătura apelor:

ULTIMA INUNDAȚIE CAUZATĂ DE CRIȘURI

Ruperea terasamentului de la Hosszúfok

Din perspectiva a patru decenii din memoria locuitorilor regiunii Crișurilor va dispărea încetul cu încetul noțiunea atât de cunoscută pe vremuri: catastrofa cauzată de inundații. Deoarece atunci a distrus pentru ultima oară fluviul Crișurilor amenințând direct vieți umane, atunci au fost supuși locuitorii acestei regiuni distrugerii îngrozitoare cauzată de furia râurilor care de obicei șerpuiesc calm peste aceste meleaguri.

După o zicală veche din Sárret „fiecare om își construiește propriul sat”. Această afirmație stranie se referă la faptul că din când în când a trebuit să ne confruntăm cu valuri de inundații care au distrus parțial sau în totalitate localități întregi. Înregistrările ultimelor secole ne arată o lume unde apa – pe lângă binecuvântări – a amenințat ca dușman continuu viața oamenilor, precum și valorile.

Cum istoria inundațiilor, astfel protecția împotriva lor dispărea în trecut. Prin construcțiile de baraje, lucrările de săpare a șanțurilor de importanță locală în Evul Mediu localnicii au încercat să spargă stăpânirea apelor, dar nu au putut împiedica devastarea copleșitoare.

Pe de o parte aceste inundații necruțătoare au întrerupt controlul râurilor din Marea Câmpie ce s-au întins pe acest teritoriu de o eternitate. În 1855 o inundație a Crișului Alb a adus o schimbare drastică în viața localității Gyula distrugând aproape tot orașul, și astfel dând un impuls lucrărilor de reglare a apei formulate în spiritul lui István Széchenyi, ce au început deja în secolul XIX.

Deși lucrările de reglementare ale sistemului de apă Criș-Barcău au luat sfârșit în 1861, consolidarea realizărilor, perfecționarea barajelor, dezvoltarea

rețelelor de canalizare, construirea ecluzelor și a digurilor a durat zeci de ani. Faptul că apele Crișului a cauzat distrugeri de nenumerate ori ilustrează bine dificultățile reglementării apelor. O dată semnificativă a fost crăciunul anului 1925 când la Vésztő inundația cauzată de apele înghețate ale Crișului Repede a făcut ravagii – distrugând sute de case –, iar guvernatorul Miklós Miklós a mers personal să vadă paguba cumplită. Istoria ultimei inundații – a cărei cronică a rămas vie în memoria multor oameni – ajunge până în zilele noastre

Scenă de pe timpul inundației – evacuarea de la fermă

(Sursă: kovizig.hu)

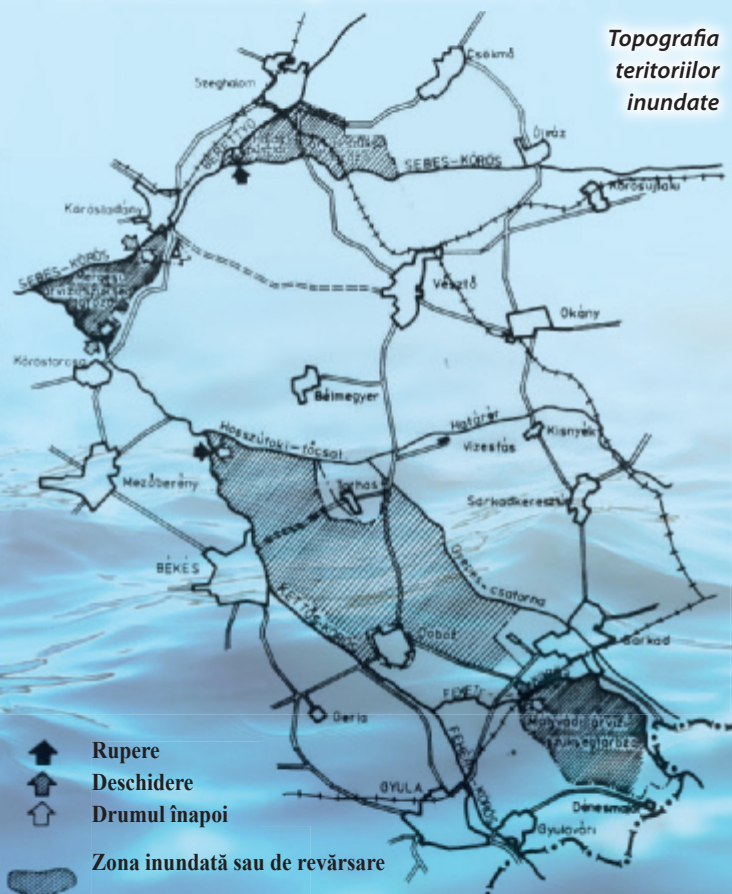
Înălțarea terasamentului la podul de pe Crișul Negru

ÎN MEMORIA EROILOR (ULTIMEI) INUNDAȚII ȘI A CELOR CARE AU FOST NEVOIȚI SĂ LASE ÎN URMĂ ACESTE MELEAGURI

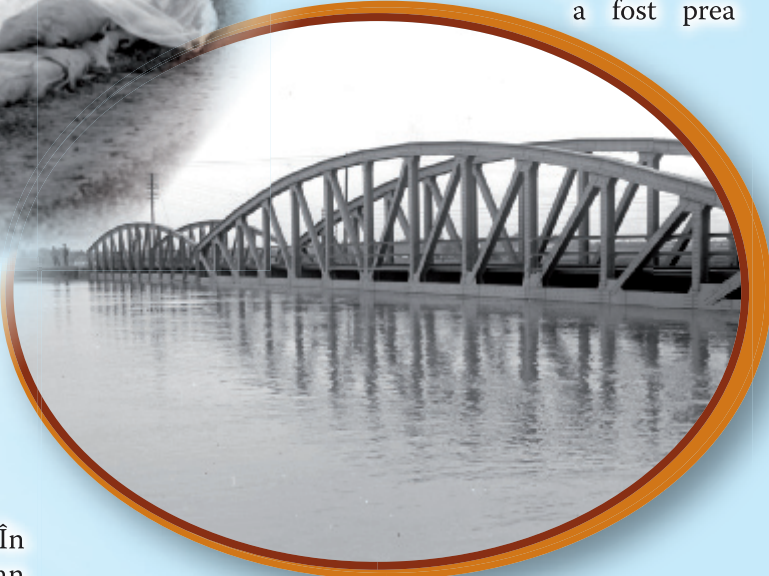
Acum 40 de ani luna iulie a fost foarte secetoasă. În perioada 21-27 iulie 1980 în bazinul hidrografic montan al Crișurilor au căzut aproximativ 200 mm de ploaie, din care s-au format pe Crișuri și pe râul Barcău valuri de inundații de mărime și violență fără egal. Nivelul Crișului Negru a crescut cu 9 metri în 36 de ore, iar la granița țării nivelul a depășit cu 48 centimetri cel mai înalt nivel observat până atunci.

În pofida apărării terasamentului pe pe maul drept al Crișului Repede în segmentul 0+400 km în data de 26 iulie s-a rupt în trei părți mai mici, și 35 milioane m³ de apă s-au vărsat pe un teritoriu de 2175 ha. Dar pericolul mai mare a urmat după acest eveniment.

Topografia
teritoriilor
inundate

În data de 27 iulie între orele 0:00-4:00 Crișul Dublu a atins nivelul record cu 963 cm la Békés. În următoarea zi la ora 6:00 nivelul apei a fost de 921 cm la Békés, adică a scăzut cu 42 cm în timp de 26 ore, ceea ce nu se poate spune că a fost prea

semnificativă. Câteva minute după ora șase pe Crișul Dublu între Békés și Mezőberény, în apropierea localității Hosszúfok, pe secțiunea de jos a colțului Bodzás-zug liderii apărării, precum și barajistul a verificat terasamentele, dar nu au observat nimic neobișnuit. Barajistul s-a aflat la aproximativ 300 de metri de la secțiunea amintită când la ora 6 și 35 de minute în spatele lui – fără niciun semn preliminar – s-a rupt barajul într-o lungime de 6-8 metri cu un sunet asemănător unei explozii. După raport a fost imediat comandată starea de urgență.

Ruptura a devenit lată de 78 m într-o perioadă scurtă, iar masa de apă s-a vărsat cu o forță îngrozitoare peste suprafețele agricole și peste fermele aflate acolo. Apa ce s-a repezit cu un randament de 750–800 m³/sec a fost imposibil de oprit, astfel prevederile s-au referit la evitarea pericolului, la diminuarea daunelor, la localizarea apelor.

Apa s-a apropiat repede către hotarul localităților Törhös și Bélmegyer ce s-a aflat la 7-8 km în linie dreaptă, dar a amenințat și localitățile Doboz, Veszteő, Kőrösadány (părțile Újladány), precum și localitatea Sarkad.

Casă inundată în
Vargahossza

După ruperea barajului două echipe de protecție împotriva inundațiilor s-au deplasat la locul accidentului, și au început evacuarea miilor de locatari și adăpostirea stocului valoros de animale din teritoriile amenințate – o parte a localității Körösladány, Bélmegyer, Tarhos și fermele din Békés. A început o luptă de multe ori disperată, insuportabilă, și eroică ce a ținut zile întregi.

Pentru reducerea nivelului apelor Crișului Dublu încă în acea zi au deschis rezervorul Mergesi de 1800 ha în delta Crișului Dublu și cel Repede ce este capabil de a stoca 87 milioane m³ de apă. Înainte de lăsarea seriei pentru a accelera debitul de apă au desfășurat explozii pe terasamentul râului.

Detalii din amintirile directorului la regia de ape de atunci, Lajos Tákács

„Prin ruperea barajului și a consecințelor acesteia a început un nou capitol fără precedent al istoriei protecției împotriva inundațiilor din regiunea Crișurilor. Managementul apărării s-a confruntat cu soluționarea imediată a problemelor strategice neprevăzute, chemarea la fața locului a echipelor de apărare, a echipamentelor și formațiunilor militare, implementarea măsurilor consiliului și a poliției, implicarea companiilor de apă, precum și alte nenumărate lucrări cauzate de situații neașteptate. [...] Participanții la o apărare eficientă s-au confruntat cu soluționarea situațiilor cele mai neașteptate, cu efortul enorm, cu cooperarea maximă. [...] Munca de apărare a fost susținută de atitudinea exemplară și ajutorul maxim a conducerii militare. Dacă a fost nevoie de informații despre situația inundației, a existat un helicotper, dacă din cauza solului umed și noroios nu s-au putut transporta materialele de apărare cu niciun vehicul, au sosit mașinile plutitoare pe șenile și au transportat miile de sacuri de nisip fără problemă pentru a întări linia de apărare de localizare din Hosszúfok, precum și terasamentul circular din Tärhos.”

Militari la canalul principal din Hosszúfok

Fermă dărâmată pe teritoriul inundat

A fost nevoie de organizarea imediată a protecției barajului canalului principal din Hosszúfok ce ajută apărarea localității Bélmegyer, precum și terasamentul circular al localităților Tarhos și Doboz ce „a rezistat” furiei apelor până la acea perioadă, dar a fost sub un pericol crescut.

Sub îndrumarea profesioniștilor din domeniul apei forțele armate, muncitorii fabricilor și cooperativelor, precum și voluntarii s-au aliat într-un efort comun să oprească acea cantitate înfricoșătoare de apă – conform calculelor 208 milioane m³ – care s-a întins pe o suprafață de 105 km² teritoriu agricol și zonă rezidențială, alocuri cu un flux de 2-3 metri, într-o lățime de 10-15 km.

Timp de mai multe zile a fost incert dacă localitățile vor supraviețui inundația. S-a dus o luptă aspră pentru a salva ultima linie de apărare a localității Bélmegyer, barajul jos, dar de importanță strategică ce se afla la granița localității. S-au dezvoltat condiții critice în acest loc, în lupta de zi și noapte cu acea imensă masă de apă mulți au avut o cădere nervoasă, poliția a crezut că unele brigăzi, unități de lucru nici nu vor apărea.

Cronicile din acea vreme au relatat într-un mod tragic în special despre soarta fermelor. Fermele construite din chirpici au avut o soartă teribilă. Casele, hambarele, șurele s-au dărâmat, multe familii au fost evacuate în ultimul moment din casele dărăpănate. Caii, vacile au tremurat în apa ce a atins pânțele lor, animalele mai mici – câinii, pisicile, porcii, oile – și-au căutat adăpost pe acoperișul cotețelor, iar păsările de curte s-au refugiat pe copaci sau pe cumpene, iar armata a încercat zile întregi să salveze toate animalele.

De pe teritoriile inundate au fost salvate/evacuate 4.086 oameni, 7.215 bovine, 17.140 porcine, 15.186 oi, 131.130 păsări de curte.

Salvarea animalelor din fața inundațiilor

Detalii din amintirile directorului la regia de ape de atunci, Lajos Takács

„Analogia nu este potrivită, totuși munca organizată a organizației de gestionare a apei, a armatei, a poliției, a organizațiilor civile și a altor organizații este asemănătoare cu jocul impecabil al unei orchestre armonioase. Ceea ce s-a întâmplat la Hosszúfok nu se poate prezenta cu date, cantități, cu numărul mașinilor, sau cu cele mii de sacuri de nisip [...]”

Apărarea de la Tárhos este o film de groază. Casele, valorile comunei au fost salvate cu ajutorul unui terasament circular neglijat, acoperit de copaci și arbuști, ce nu a răzut niciodată apă și nu a fost destul de înalt. Din cauza inundației terasamentul a devenit ud și a început să se prăbușească și să alunece. Materialele de protecție au putut fi transportate doar cu mașini plutitoare pe șenile. Partea vestică a terasamentului circular a devenit instabilă, astfel conducătorul apărării a ordonat construirea unei linii secundare de apărare. Terasamentul nou de apărare a fost construit în 8 zile cu ajutorul a 78.000 m³ de pământ și astfel au salvat localitatea Tárhos. Pentru siguranța celor 295 de case ai localității Újladány s-a construit în 7 zile un nou terasament circular lung de 3.800 m.

Protejarea terasamentului din partea dreaptă a canalului principal din Hosszúfok a fost asigurată de către Ingineria Apelor din Gyula. Această linie de apărare – deși textura și starea acesteia a fost sub orice critică – s-a dovedit esențială. Existența acesteia a apărut teritoriile ce se aflau la nord de această linie de ape.

Personalul de gestionare a apei ce a participat la apărare s-a dovedit a fi de neajuns, astfel au primit o întărire de 500 militari. În acel moment, apa în apropierea gurii canalului într-o lungime de 600 m s-a revărsat peste terasamentul din dreapta. Forțele de apărare stând până la genunchi în valurile mari de apă, au oprit curgerea construind un baraj din sacuri de nisip și scânduri.”

A fost nevoie de mai mult de o săptămână ca apa să fie oprită. Această singură săptămână a devenit o amintire despre o inundație ce nu va fi uitată niciodată de către sute, mii de oameni, amintirea unor soarte sfâșietoare, fapte eroice, o masă incredibilă de ape, precum și munca supraomenească se leagă de acea scurtă perioadă.

Pe lângă scăderea lentă a râurilor s-a putut efectua blocarea rupturilor, recircularea apei, lucrările de restaurare rapidă a barajelor, relocalizarea populației, precum și evaluarea daunelor.

Între Békés și Mezőberény, fermele regiunii din partea din Tarhos și Bélmegyer a Crișului Dublu au fost distruse

în totalitate, culturile dinaintea de recoltare de pe teritoriile agricole au fost distruse de ape. Pe lângă acestea bunurile oamenilor au fost și ele distruse, începând cu rețeaua de drumuri, până la sistemele electrice toate au fost deteriorate de valurile de apă. Daunele au ajuns la mai mult de 2 miliarde de HUF.

În perioada de vârf în controlul apei au luat parte 9.388 oameni, cei de la reglementarea apelor, militari, civili au lucrat cot la cot la baraje, munca lor a fost ajutată de 250 vehicule, 36 ambarcațiuni

și 67 utilaje de terasament. Au fost utilizate 1.174.757 sacuri de nisip, 15.425 tone agregate pentru anrocamente, 1.600 plăci, 27.105 kg folie din PVC, 85.415 făclii, 216 m³ scânduri, 21.063 mize de protecție împotriva inundațiilor și mai mult de 320 mii m³ pământ. Întreaga muncă de reconstrucție a ținut până în octombrie.

Cauza rușii barajului a fost investigată foarte

Închiderea temporară a rupturii de pe terasament la ruptura terasamentului

amănunțit. Nu s-a constatat eroare umană. Potrivit studiului ruperea terasamentului a avut loc la intersecția unei albie moarte vechi îngropate. Presiunea hidrostatică a apei ce s-a scurs prin subsol a rupt stratul subțire pe partea salvată.

Cea mai importantă concluzie este faptul că cooperarea locală și națională, precum și ca rezultat al controlului organizat al inundațiilor localitățile au fost salvate de la distrugere, nu au fost curmate vieți omenești. Datorită faptului că participanții la apărare au dat dovadă de un simț al responsabilității ridicat, precum și de o muncă supraomenească din catastrofă nu s-a format tragedie, iar mărimea pagubelor materiale nu a fost mai mare.

Au trecut patru decenii de la ultima inundație de mărime catastrofală a Crișurilor. Amintirile se estompează, cei care își amintesc mor. Dacă vizitatorii se plimbă pe acele meleaguri unde pe vremuri apa a făcut ravagii, nu vor găsi nicio urmă a pericolului. Doar fermele de demult au dispărut de pe acele meleaguri, doar un punct galben pe terenul arabil de primăvară și un monument „despărțit în două” arată barajul Crișului pentru generațiile următoare: nu trebuie să uităm eroii inundației, și faptul că Crișul este un domn capricios.

Fotografii: KÖVIZIG

Sursă: Buletinul informativ al Regiunii Crișurilor volumul XV. numărul 4. și pe baza articolelor, pozelor de pe vremuri ale Ziarului Popular al Județului Békés, precum și pe baza povestirilor celor care au trăit evenimentul.

Împrejurimile rupturii de baraj în zilele noastre (Fotografii: György Tószögi)

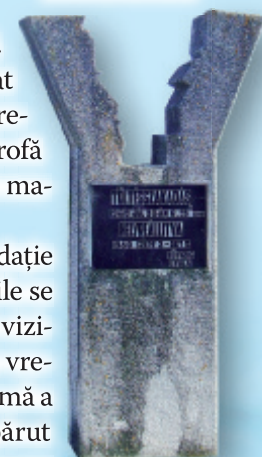
Fotografie aeriană despre lucrările de corectare a rupturii de pe terasament

Închiderea temporară a rupturii de pe terasament la ruptura terasamentului

Construirea barajului circular de lângă lunca inundabilă la ruperea terasamentului

Geologie și istorie, adică rocile ornamentale și cele pentru construcție de pe vremuri în regiunea Crișurilor

Cărămidă și piatră de calcar în pereții ruinelor bisericii din Ecsér

Privind peste câmpiile infinite ale Marii Câmpii putem formula pe drept întrebarea, oare ce materiale de construcție au folosit strămoșii noștri pentru a construi bisericile, castelele, mănăstirile? În apropierea și pe suprafața regiunii Crișurilor modelată și formată de râuri găsim doar sedimente clastice (de exemplu: pietriș, nisip, argilă) ce doar în formă neprelucrată sunt nefolosibile. Dar atunci ce materii prime au fost folosite în construcția clădirilor laice și ecleziastice din regiune? În articolul nostru încercăm și aflăm răspunsul la această întrebare folosind cercetările arheologice și geostiintifice. Hai să descoperim lumea pietrelor!

CĂRĂMIDA, CA CEL MAI POPULAR MATERIAL DE CONSTRUCȚIE

Cărămida arsă din sedimentele argiloase și lutoase este cel mai vechi material de construcție de pe Pământ. Cărămizile făcute din argilă s-au folosit de aproape 12 mii de ani, în timp ce apariția și răspândirea cărămizilor arse este veche de 5 mii de ani. Cărămizile făcute cu diferite tehnologii a avut un efect asupra arhitecturii marilor imperii ale istoriei, iar în prezent putem să alegem din mai multe tipuri de cărămizi la diferiți producători. În față cu materialele fabricilor de cărămidă ce se ocupă cu producție în masă, în secolele trecute specialiștii se ocupau cu arderea cărămizii, aceasta a fost o profesie foarte importantă, mai ales pe teritoriile Marii Câmpii săracă în piatră naturală.

Cărămida este o materie artificială a cărei materie primă este amestecul de argilă, praf de rocă și particule de mărimea bobului de nisip, la care se adaugă constituenți anorganici (de exemplu var). Din punctul de vedere al mineralogiei constituentul mineral cel mai important al

cărămizilor este cuarțul, feldspatul, mineralele argiloase, calcitul, dolomitul, așchii și oxizi de fier/hidroxizi. Terenul de cărămidă cu un conținut de argilă mai mare de 80% se numește substanță grasă, iar cel cu un conținut de nisip mai mare de 60% se numește lut slab. Dacă argila nu a fost destul de grasă, atunci a fost îngrășită cu nămol, iar dacă a fost prea grasă, atunci s-au adăugat materiale ce l-au slăbit (de exemplu: nisip, pleavă, materiale de ceramică măcinată, rumeguș, cochilii de melci și carcase de scoici măcinate). Procesul de slăbit a fost necesar deoarece în timpul arderii argilei grase, aceasta s-ar putea fisura și s-ar putea deforma. Aditivii amintiți mai sus au avut un rol în reducerea

greutății cărămizilor, precum și în îmbunătățirea proprietăților de izolare termică a cărămizii. Cărămizile au fost arse în cuptoare cu cutie sau cuptoare de tabără, la o temperatură de aproximativ 650–850 °C. Culoarea cărămizilor arse depindea de temperatura la care au fost arse, precum și de compoziția minerală originală a sedimentelor. Cărămizi-
Rămășițele din cărămidă a pereților bisericii Pusztatemplom la granița localității Fábiansbestyén

da a fost folosită ca solidificator la fundație, ca material de construcție la lucrările de zidărie, precum și la decorare.

Pe câmpiile tresărate de râuri și pe câmpiile inundabile ale regiunii Crișurilor se regăsește în cantitate mare materia primă a cărămizilor, ce a fost extrasă de către specialiști din gropi de lut, de obicei nu prea departe (max. 1–2 km) de locul de utili-

La granița maghiară-română se găsește cetatea Cheresig la construcția căreia au folosit o cantitate mare de teren de cărămidă constructorii Evului Mediu

zare. Suprafața de azi a regiunii Crișurilor a fost formată de Crișuri, Mureș, precum și de afluenții acestora. Apele ce au acoperit câmpiile inundabile s-au retras încet și au lăsat în urmă făină de rocă și particule de lut formând formațiuni argiloase.

La construcția cetății din cărămidă rămasă intactă în Marea Câmpie s-a folosit o cantitate imensă de teren de cărămidă în Evul Mediu

În lipsa materialelor naturale și durabile nu e surprinzător că în construcția clădirilor istorice ale regiunii Crișurilor cel mai folosit material este cărămidă. E de ajuns dacă ne gândim doar la cetatea din Gyula, castelul Wenckheim din Póstelek, mănăstirea de pe vremuri din Gerla, la Pusztatemplom de pe lângă Fábiansbestyén sau la ruinele bisericii localității Ecser ce se află aproape de Szarvas, dar trebuie amintit cetatea veche din Körösszeg

PIATRA DE CALCAR, UN MATERIAL UNIC DE CONSTRUCȚIE

Studiind ruinele din Ecser amintite în paragrafele anterioare, am observat nu doar cărămizi „roșii strălucitoare”, dar bucăți de roci de culoare galbenă, poroase. Dar oare ce este și de unde provine această rocă ciudată? Formarea, istoria acesteia va fi prezentată cu ajutorul ruinelor din Ecser.

Între Szarvas și Szentes, traversând Cserebökény, pusta protejată a Directoratului Parcului Național Criș-Mureș, nu departe

Castelul Wenckheim din Póstelek a fost construit din cărămidă la începutul secolului XX.

Aceste materiale holocene (din prezent) argiloase de diferite „grăsimi”, precum și așa-zisul loess de infuzie depus într-un mediu apos au fost câmpurile de cărămidă ce au servit ca materie primă la arderea cărămizilor.

Imaginea ruinelor bisericii din Ecser, „cu domnia” cărămizilor

de șosea putem observa ruine din cărămidă. Ne aflăm la granița dintre regiunile câmpiei Csongrád și Körösszög, în regiunea râului Veker-ér: aici s-a întins în Evul Mediu localitatea Ecser și biserica acestuia, din care în zilele noastre au rămas doar ruinele din cărămidă.

Un „exemplar” de un metru al pietrei de calcar la granița localității Csólyospálos

Analizând pereții bisericii construite în stil roman-ic în a doua parte a secolului XIII. putem regăsi două materiale de construcție dominante: cărămida și pia-tra de calcar. Materia primă a cărămizii s-a regăsit în cantitate mare în regiune, deoarece pe această formă de relief acoperită cu sedimente ce provin din apele râuri-lor, sedimentele argiloase „erau servite ca de pe o tavă”. După extracția argilei, formarea, uscarea și odihnirea acesteia, procesele de muncă de ardere a cărămizii au fost executate de specialiști, în urma acestor procese s-au preparat (în așa-numitele cuptoare de cutie sau de tabără) materialele de construcție artificiale ce au servit ca materii prime la construcția bisericilor.

Roca poroasă de culoare galbenă ce se vede în poze este materialul de construcție atât de popular și utilizat de mai multe secole a Câmpiei Mari, piatra de calcar. (pe numele popular piatra de viespe). Formarea ace-s-tei formațiuni de carbonat de apă dulce datează de la *Secțiunea de bază protejată a pietrei de calcar la granița localității Csólyospálos (Directoratul Parcului Natural din regiunea Kiskunság)*

În pereții cetății medievale din Szeged se regăsesc exemplare poroase ale pietrelor de calcar din Kiskunság

sfârșitul epocii glaciare (pleistocen) (cu aproximativ 13 mii de ani în urmă) în lacurile saline de mică adâncime dintre dunele de nisip, și a luat sfârșit doar cu câteva mii de ani în urmă (dar în unele regiuni formarea lor mai continuă). Evaporarea apei, concentrația acesteia din punct de vedere geochimic, modificarea proporției de magneziu și calciu dizolvat ce se află în apă, precum și datorită activității plantelor din apă (de exemplu alge) la fundul apelor s-a depus un strat de noroi dolomitic și calcar ce cu timpul s-a diogenizat într-o rocă dură. Roca dură aflată la o adâncime de 80-120 cm de la suprafață a fost explorată și examinată de meșteri specializați.

Piatra de calcar nu s-a regăsit în împrejurimea localității Ecser, dar a fost caracteristică regiunii Kiskunság, de unde provine probabil. Mineralele oxide de fier galbenesc carbo-nații lacurilor cu apă dulce, astfel ele sunt poroase (de aici provine numele de piatră de viaspă), deoarece rămășițele organice (de exemplu tulpină, frunză) ale plantelor ce au trăit în lacurile din trecut s-au decompus din structura pietrelor de calcar ce le-au ținut în „capcană”. Specialiștii spun că tehnica mixtă a zidăriei (cărămidă și piatră natura-lă) a fost caracteristica arhitecturii stilului roman-ic.

Deci putem observa că în regiunea Crișurilor piatra de calcar nu e „băstinașă”, a ajuns aici din regiunea din-tre Dunăre și Tisa să fie utilizată în construcțiile laice și eclesiastice de peste Tisa.

Aici trebuie menționat că formarea pietrei de calcar este o raritate în țara noastră, deoarece există foarte puține locuri pe pământ unde se depune astfel de sedi-

ment carbonat de apă dulce (de exemplu Turcia sau în unele lacuri saline ale Austriei). Secțiunea bazei geologice a pietrei de calcar se regăsește la granița localității Csólyospálos a regiunii Kiskunság, totodată într-o formă încorporată se regăsește în pereții castelului din Szeged.

PIETRELE „EGZOTICE” DE CONSTRUCȚIE ȘI CELE ORNAMENTALE CA „PIETRE MUSAFIRI”

Pe lângă cărămidile cele mai frecvente, în timpul construcțiilor în regiunea Crișurilor s-au folosit pietre ce nu sunt caracteristice sus numitei regiuni. Aceste pietre au ajuns din Transilvania (de exemplu județele Hunedoara, Arad, Alba) pe cale navigabilă (de exemplu drumul sării pe Mureș), sau pe rutele comerciale terestre, mai rar pe Tisa, din direcția nordului Ungariei. Astfel pietrele ajunse în regiunea Crișurilor au fost folosite pentru fundații, pentru întărirea zidăriei, pentru pregătirea sculpturilor interioare și exterioare.

Prin examinare arheometrică a materialelor litologice folosite la construcția clădirilor (de exemplu în cazul bisericilor) din Evul Mediu timpuriu și din era Arpadiană în județul Békés s-a demonstrat că cea mai „importată” piatră de construcție a fost andezitul din epoca Miocenă. Roca ușor de sculptat, efuzivă, magmatică de culoare cenușie a fost folosită ca piatră de construcție și de ornament, dar chiar și obiecte de uz casnic au fost făcute din această rocă. Perioada de utilizare în regiunea Crișurilor a fost între secolele XI-XIII., iar cele mai mari mine au fost în împrejurimea localităților transilvănene Brad, Deva și Körösbánya.

Gresia degroșată („gresia carpatică”) din perioada Cretacică a fost la fel o importantă piatră de construcție și de ornament în regiunea noastră. Această piatră având o structură groasă și culori diferite e ușor prelucrabilă și foarte rezistentă (de exemplu piatră de talie; poartă, stâlpi și sculpturi). Locurile unde se regăsea erau pe lângă Mureș, între localitățile Lipova și Alba Iulia (Munții Zarandului, Munții Metaliferi), iar în regiunea Crișurilor au ajuns pe cale navigabilă. În regiunea noastră a fost folosită începând cu secolul XII. Aceste mine istorice (cu una sau două excepții) nu pot fi identificate, deoarece istoria secolelor și natura a ascuns „cicatricile”.

Așa-numitele calcare biogene din pereții din Evul Mediu timpuriu și din era Arpadiană erau roci răspândite, ce se compun din rămășițele „măcinate” la mărimea bobului de nisip a fostei vieți marine (de exemplu elemente scheletice de unicelulare și alge, scoici și melci). Aici putem aminti calcarele de var din epoca miocenă, precum și calcarul grosier sarmatic. Rocile deschise, de culoare alb-gălbui, poroase, ușor de sculptat proveneau tot din minele din Transilvania

(de exemplu Simeria, Deva), dar identificarea lor nu a fost întotdeauna ușoară. Deja în prima parte a erei Arpadiene (secolele XI.-XII.) s-au folosit ca materiale de construcție.

Într-o clădire a monumentului istoric aflat la granița localității Kaszaper se regăsește piatră abrazivă ce constă din tufă de riolit siliceos exploatat din mina de lângă Sárospatak

În urma cercetărilor arheologice și arheometrice au apărut în cantitate mică roci metamorfe (de exemplu sericită, clorit, gnais), precum și alte roci magmatice (de exemplu dacit) și sedimentare (de exemplu arcoză), dar cantitatea lor este secundară. Calcarul roșu sau „marmura roșie” din perioada jurasică este considerate „curiozitate”, care în mare parte a fost folosită ca element ornamental, și probabil a ajuns în regiunea noastră din Gerecse (cândva în secolele XIII.-XIV.). Rocile Bazinului Carpatic nu au fost folosite doar în construcții sau cu scop ornamental, dar au fost pregătite din acestea obiecte de uz casnic (piatră de moară).

Din cele scrise reiese că răspândirea rocilor ornamentale și cele pentru construcție a fost împiedicată de proprietățile de prelucrabilitate și caracteristici petrofizice, dar și de aspecte economice, comerciale și de transport. Astfel nu e surprinzător că în zona udată de Crișuri cărămida a fost materialul de construcție cel mai folosit și cel mai ieftin, deoarece formațiile argiloase au fost în cantități mari la dispoziția oamenilor.

Examinând pereții clădirilor Evului Mediu și a Epocii Moderne prind viață secolele „scurte” ale istoriei umane, precum și prin rocile povestitoare apar în fața ochilor noștri sute de milioane de evenimente ale istoriei Pământului. Chiar și proverbul roman antic spunea „saxa loquuntur”, adică „rocile vorbesc”, „rocile povestesc”.

Urmărirea subiectului:

www.akovekmeselnek.hu

www.facebook.com/akovekmeselnek

www.instagram.com/akovekmeselnek

Fotografii: Zsolt Veres

Mănăstirea din Gerla ce „odihnește” sub pământ a fost construită din cărămidă la sfârșitul secolului XII. și începutul secolului XIII.

ÎN URMA BISERICILOR, RUINELOR DE BISERICI DIN EPOCA ARPADIANĂ ÎN REGIUNEA CRIȘURILOR

Martorii de sute de ani ai Câmpiei Ungare – 1. parte

În articolele anterioare, ne-am ocupat de elemente străvechi construite de om (mobile cunice, palisade, castele) cu mii de ani în urmă, ce chiar și în zilele noastre sunt elementele semnificative ale peisajului în Bazinul Carpatic, în regiunea Crișurilor. Însă activitatea omului de schimbare a peisajului a continuat chiar și după domnia dinastiei arpadiene. Din contră! Regii, popii, familiile înstărite din întregul Regat al Ungariei au înălțat construcții grandioase din roci și cărămidă arsă, lăsând în urmă răni imense în peisaj, în munții noștri, în Câmpia Ungară, precum și în regiunea Crișurilor. Bisericele construite în majoritate în stil gotic și roman, clădirile ecleziastice construite din piatră și cărămidă, mănăstirile vestesc măreția arhitecturală a epocii.

Secolele furtunoase ale istoriei maghiare nu au cruțat nici aceste clădiri. Majoritatea lor au fost distruse în războaie, iar materialele de construcție au fost transportate. Amintirea lor este păstrată doar de amintiri cețoase sau de documente scrise. Însă pereții de bază, fundațiile unor clădiri au rămas intacte și ne povestesc despre vremurile de demult. În prima parte a articolului vom prezenta organizarea bisericii, precum și caracteristicile bisericilor sătești, și vom prezenta bisericile din regiunea Crișurilor.

Szerepmonostor, turnul trunchiat al mănăstirii Sfântului Gheorghe, considerat a fi de origine bizantină

ORGANIZAREA BISERICII ÎN REGIUNEA CRIȘURILOR

Pentru a număra ruinele rămase intacte ale bisericilor din epoca arpadiană din regiunea Crișurilor, trebuie să examinăm istoria organizării bisericii ce s-a format paralel cu sistemul administrativ de nivel mondial, pe vremea fondării statului ungar. Aceste clădiri au dat baza Regatului Ungariei ce s-a construit pe norme morale puternice, mai ales în regiunea noastră.

Poporul ungar s-a întâlnit pentru prima oară cu religiile (evrei, creștini) în secolul IX., în partea de nord a Mării Negre, dar convertirea lor la creștinism s-a desfășurat doar după așezarea lor în Bazinul Carpatic.

Convertirea la creștinism s-a efectuat pentru prima oară la clasa conducătoare maghiară, la membrii familiei

Biserica din era Arpadiană din Pereg

Ruinele bisericii din Tămașda au o importanță mare în viața comunei

regale, între Imperiul Germano-Roman și cel Bizantin, datorită alianței de la începutul anilor 970. Regele Géza a încercat să-și găsească aliat în Vest, deoarece țara s-a aflat în pericolul de a fi anihilată între cele două imperii.

După ajungerea la tron a lui Ștefan, convertirea la creștinism s-a accelerat, organizarea bisericii și a statului a devenit posibilă și necesară. Înființarea regatului autonom creștin s-a efectuat într-o unitate organică cu organizarea bisericii autonome creștine maghiare, astfel s-a întâmplat și în regiunea noastră. De-alungul activității de organizare a bisericii regele Ștefan a înființat – pe lângă arhiepiscopia din Esztergom ce exista deja în anul 1002 – arhiepiscopia din Kalocsa în partea sudică a țării. La început episcopia din Bihor (mai târziu cea din Oradea), din Transilvania și din Csanád (cu sediul în Marosvár) au aparținut de această arhiepiscopie.

Regele Sfântul Ștefan a sprijinit înființarea mănăstirilor și parohiilor de rit bizantin, astfel sub regatul lui activitatea de prozelitism a bisericii bizantine s-a accentuat în regiunea sud-estică a țării.

Patronul cel mai semnificativ al acestei activități a fost Ajtony, el s-a străduit să organizeze statul tribal independent pe teritoriul deținut. El s-a botezat după tirul grec, iar în sediul lui, la Marosvár (Csanád) a înființat o mănăstire bazilită în onorea Sfântului Ioan Botezătorul. Spre sfârșitul secolului XII. bisericile și cimitirele din satele de pe lângă Crișuri, din sudul Marii Câmpii sunt dovada evidentă a puterii creștinismului bizantin pe teritoriul comitatelor din perioada Arpadiană timpurie.

În jurul anului 1009 s-a înființat episcopia din Eger pe teritoriul trans-Tisa, jurisdicția acestuia întindându-se până la Crișuri. După învingerea lui Ajtony, cel care ținea legătura cu Bizanțul, după 1028 s-a ivit ocazia înființării episcopiei de la Csanád (1030), un comitat de rit latin ce s-a întins pe teritoriul de la Crișuri și Mureș

Monumentul istoric Vésztő-Mágor

până la Dunăre. Primul înalt preot al acestui comitat a fost episcopul Gellért.

Sudul Câmpiei Ungare, astfel chiar și valea Crișurilor a fost împărțită între mai multe comitate, în secolul XI. șase înalți preoți și-au exercitat jurisdicția în regiune (arhiepiscopul din Kalocsa, episcopul din Pécs, Vác, Csanád, Bihor/Oradea și Eger). Un rol important în organizarea bisericii din această regiune l-au avut doar două comitate, arhiepiscopia din Kalocsa și episcopia din Csanád, deoarece teritoriul a fost acoperit în mare parte de aceste două comitate. Celelalte patru s-au ocupat doar de administrația bisericii la periferiile regiunii.

Convertirea creștină rapidă nu a eliminat de la o zi la alta vechea credință păgână. Regiunea de pe lângă Crișuri ce se află la est de Tisa a rămas mult timp locul de bază al credinței păgâne. În perioada de după venirea ungurilor misiunea creștină a întâmpinat dificultăți datorită domnului regiunii, Vata (din clanul Csolt). Rebelul Vata și oamenii acestuia până la urmă au fost învinși în 1046, astfel organizarea episcopiei bihorene s-a realizat doar la mijlocul secolului XI., pe timpul domniei lui Andrei I.

În pofida eforturilor lui Vata, în conformitate cu legislația lui Sf. Ștefan referitoare la organizarea bisericii, de-alungul Crișurilor s-a format și a devenit dominantă creștinismul, precum și instituția acestuia, biserica. Clanul Csolt a devenit adeptul creștinismului; la vest de Vésztő, la Mágor au construit o biserică și o mănăstire uriașă. Influența lor în regiunea noastră a rămas neconținută.

BISERICI SĂTEȘTI DIN EPOCA ARPADIANĂ PE LÂNGĂ CRIȘURI

Cercetătorii au stabilit că cele mai vechi biserici din cărămidă datează încă din secolul XI. Nenumăratele clădiri bisericesti de-alungul Crișurilor dovedesc că în această regiune încă de la începuturi a avut succes răspândirea creștinismului și organizarea bisericii. Conform datelor disponibile în evul mediu în sudul Câmpiei Ungare, în regiunea Crișurilor

Rămășițele altarului bisericii mănăstirii franciscane la Gyula

au existat mai mult de patru sute clădiri bisericesti. Putem afirma cu siguranță că aproape toate clădirile bisericesti din Evul Mediu Târziu au avut antecedente în epoca arpadiană, deci toate bisericile sunt de origine arpadiană.

Planurile mănăstirilor de clan și a bisericilor satești sunt foarte diverse, aproape fiecare dintre acestea are caracteristici unice, specifice. Unicitatea lor constă în mărimea lor, în raporturile interne sau în materialele de construcție. În epoca arpadiană fiecare biserică satească a fost o clădire cu un singur naos, iar de naosul de plan pătrat sau dreptunghiular se conectează un altar semicircular, pătrat sau în arc de potcoavă pe partea es-

Ruinele bisericii din Csomorkány cu închiderea altarului poligonală semnalează apariția goticii

tică. Biserica din Gádos are un altar semicircular în exterior, iar în interior altarul este în arc de potcoavă. Acest tip este cunoscut de către mai mulți cercetători ca fiind de origine bizanțiană, și au fost construite în secolul XI. Lungimea bisericilor este de aproximativ 8-15 m, iar lățimea lor este de aproximativ 5-8 m. Intrarea lor la început a fost pe partea sudică, iar mai târziu a fost așezată pe partea vestică. Sunt câteva biserici în cazul cărora în interiorul bisericilor, pe obloanele vestice se regăsesc rămășițele altarului.

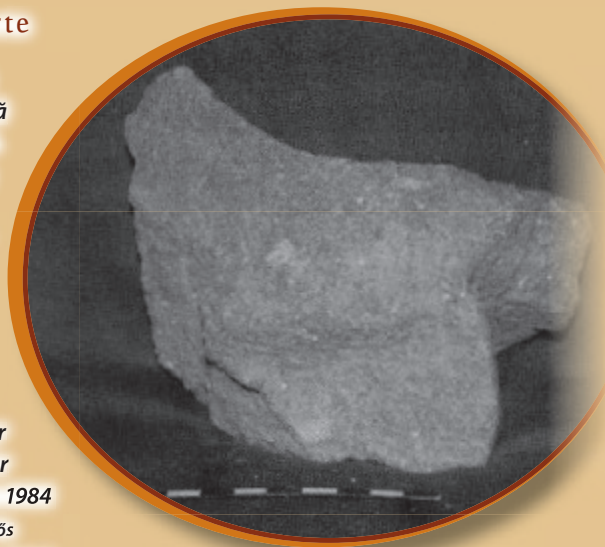
Structura bisericii constă din două (altar, naos) părți (Nagykopáncs, Fövényes). Altarul a fost locul preoției, locul binefăcătorului fondator, iar platforma altarului a fost puțin mai ridicată, a fost de o masă mai scăzută decât naosul. În prima parte a epocii arpadiene credincioșii s-au așezat în exteriorul bisericii, iar mai târziu locul lor a fost în naosul bisericii. Naosul a fost legat de altar printr-un arc de triumf sau fără acesta, și la început a fost acoperit de un tavan boltit, plat. Pe partea sudică a naosului s-au aflat trei, sau mai rar două geamuri. În prima parte a secolului XIV. tipurile simple de altar sunt înlocuite cu închideri poligonale. (de exemplu: Ecser – Cserebökény –, Csomorkány, Fábiansbestyén), ceea ce semnalează începutul perioadei gotice. În această perioadă intrarea a fost transferată de pe partea sudică pe partea vestică, iar pe pereții mai lași se pun geamuri mai mari. În proporționarea clădirilor pilonii obțin un rol semnificativ (Csorvás, Szent-

Descoperirile de gresie brută cioplită ale bisericii din era Arpadiană din Fövényes

(sursă: EFM: 86.8.133)

Schița 3D a localității Gerlamonostor pe baza datelor săpăturilor din 1984

(sursă: Dániel Erdős 2020.): Studiul localității Gerlamonostora și a împrejurimilor acestuia. Liceul Profesional și Căminul Vásárhelyi Pál al Centrului de Formare Profesională din Békéscsaba formarea topografilor și a tehnicienilor geospațiali și de teren, teză)

benedek, Csomorkány). Tavanul altarului a fost acoperit de obicei de boltă în cruce cu nervuri, tavanul naosului a fost acoperit de boltă de plasă sau a fost plată.

Biserica, ca cea mai importantă clădire a localității, în epoca arpadiană a constituit centrul satului. Un loc semnificativ l-a avut moșierul (binefăcătorul bisericii), se presupune că galeriile vestice s-au construit doar pentru a satisface nevoile acestuia. Rolul ceremonial al acestor galerii vestice s-a format în secolul XI. în mănăstirile fondate de familie, dar în secolele XII.-XIII. s-a răspândit acest rol și în rândul bisericilor satești. În timp ce galeria în mănăstire a avut rolul capelei private a familiei binefăcătoare, galeria bisericilor satești mici a avut funcție de protecție.

Bisericile satești au fost de obicei clădiri simple, dispuse longitudinal. Elemente decorative au fost aplicate de obicei pe geamuri, dar mai ales pe poartele bisericilor. Spațiile interne au fost separate cu ajutorul cărămizilor în formă sau cu ajutorul coloanelor, semicoloanelor, bordurilor formate din pietre cioplite. Bisericile cu fațade

Singurul turn trunchiat al mănăstirii pauline din Sănnicolau de Beiuș (România, județul Bihor), precum și ornamentele rămase ale acestui turn ilustrează bine construcția monumentală de pe vremuri

(fotografie: György Tószögi)

De-alungul șoselei ce duce spre Szarvas se văd ruinele bisericii din Ecser (Cserebökény)

Pădurea din Ógerla ascunde pereții de bază îngropate ale localității Gerlamonostora de pe vremuri în adâncimi de mai multe metri
(fotografie: György Tószögi)

diri ce se aflau la nivelul parohiilor satului, iar numărul mănăstirilor de clan bazilicale a crescut începând cu sfârșitul secolului XI.

simple au fost tencuite, colorate (roșu, albastru, verde, galben). Bisericele au fost construite pe dealuri naturale sau dealuri create artificial, așa numitele movile bisericești în jurul cărora s-a aflat un zid sau un șanț de protecție. Între zid și biserică se afla cimitirul, unde începând cu sfârșitul secolului XI. oamenii religioși ai Evului Mediu au avut posibilitatea de a fi îngropați în pământ sfințit după moarte. Începând cu secolul XII. apare turnul, iar începând cu secolul XIV. se construiesc chiar și sacristii.

CLĂDIRILE BISERICESTI MONAHALE ȘI DE CLAN

Funcționarea ordinelor călugărilor în regiunea Crișurilor a precedat formarea bisericii. În secolele XI.-XII. ordinea benedictină a fost formată din grupul liber al mănăstirilor independente, majoritatea acestora au fost biserici mici, sărace. Centrul administrației laice și ecleziastice în Transilvania a fost în valea Mureșului, în partea sudică a regiunii Crișurilor datorită politicii lui Sfântul Ladislau și datorită transportului de sare. Formarea lanțului de mănăstiri s-a datorat oportunităților naturale ale văii, deoarece s-a ivit oportunitatea de achiziționare a lemnului și a pietrii din pădurile transilvănene pe calea navigabilă a Mureșului, precum și transportului și utilizării copacilor pădurilor aluvionare. (Să nu uităm că unele ramuri ale Mureșului au fost în legătură cu apele Crișurilor.) Epoca de aur a lanțului mănăstirilor ce se întinde de la Bulci până la Szőreg este perioada de la sfârșitul secolului XII. până la invazia tătară. Datorită năvălirii turcești și a rebeliunii cumanilor lanțul de mănăstiri a început să funcționeze, și deși mănăstirile mai mari au continuat să funcționeze, nu și-au putut recupera importanța de dinainte.

Trebuie menționate mănăstirile de clan din regiunea Crișurilor care au fost biserici private înființate de persoane secolare, iar construcția lor datează din era Arpadiană. Mănăstirile înființate de nobili au avut funcția de cimitir al clanului fondatorului, iar înființarea lor a avut ca scop întărirea sentimentului de apartenență, precum și nevoia de reprezentare. Fondatorul, precum și familia acestuia au fost îngropați în biserică, patronajul a fost moștenit de membrii clanului, și au fost deșinute de familia fondatoare până la dispariție. Majoritatea bisericilor mănăstirești de la sfârșitul secolului X. și începutul secolului XI. a fost clă-

În regiunea Crișurilor sunt cunoscute mai ales rămășițele mănăstirilor clanului Csolt din Gerla și Mágor. Lungimea lor este de 35–50 metri, lățimea este între 16–20 metri. De obicei au trei nave, iar navele auxiliare se leagă de naos printr-un altar drept sau semi-circular. E cunoscută mănăstirea lui Ellés ce se află în apropierea confluenței Tisei cu Crișul Triplu, ce se leagă de clanul Bór-Kalán. În timpul săpăturilor arheologice au observat pe partea vestică fundațiile galeriei și a turnului ce sunt caracteristice mănăstirilor de clan ale Evului Mediu, și se presupune că la începutul secolului XII. aproape toate au funcționat.

În articolul nostru am analizat formarea bisericilor în regiunea Crișurilor, caracteristicile bisericilor sătești rămase din era Arpadiană în regiunea noastră, și am examinat clădirile bisericești monahale și de clan. Articolul nostru va continua în a doua parte a numărului următor cu o anchetă arheologică, geomorfologică și geologică. Vom reînvia săpăturile arheologice ce ajută descoperirea bisericilor și cimitirelor satelor distruse, apoi vom căuta răspunsul (chemând în ajutor geologia și geomorfologia) cum și-au ales strămoșii noștri locul unde s-au stabilit în marea acoperită de apă a Crișurilor.

Fotografii: Dániel Erdős

Zidul solitar din Fábánsebestyén sfidează furtuna istoriei de mai multe sute de ani

CUM SĂ CONTINUĂM COMUNITĂȚI?

Criza coronavirus a venit pe neașteptate, și într-o scurtă perioadă de timp a trebuit să ne adaptăm la noile condiții de viață schimbate. Viața de zi cu zi s-a transformat și a adus schimbări și în comportamentul social, deoarece specialiștii sectorului sănătății publice cer ca să nu mergem aproape unul de celălalt. Acest fapt însă nu este ușor. Fiind un specialist familiarizat cu funcționarea psihologică a oamenilor și cunoscând comunitatea, urmăresc cu interes efectele situației epidemiologice asupra comunităților și asupra individualului. Virusul corona afectează toată lumea și ne forțează să suprimăm acele instincte ce ne ajută să construim relații, ce de-alungul evoluției au devenit esența naturii noastre umane: întâlnirea cu prietenii, întruniri comunitare sau atingerile prietenești. Acesta însă se opune cu natura relațiilor sociale. Pandemia a născut o nouă expresie, social distancing adică distanțarea socială, comunitară care pune la încercare capacitatea de cooperare a omului. Nu este greu de a prezice că ceea ce privește întreaga societate una dintre cele mai grave efecte ale pandemiei este slăbirea relațiilor sociale, izolarea. Poate expresia corectă, ce implică mai puține efecte negative ar putea fi physical distancing, adică distanțarea fizică, deoarece în această situație relațiile sociale sunt extrem de importante.

Comunități care se autoorganizează

Carantina, precum și introducerea regulilor de distanțare socială au făcut imposibilă funcționarea comunităților și a organizațiilor non-guvernamentale. Experiența mea este că oamenii sunt extrem de rezistenți. La începutul pandemiei după o paralizie perceptibilă, pe lângă acceptarea situației, încetul cu încetul au apărut inițiativele comunitare și de consolidare a solidarității sociale, precum și inițiativele cu o abordare de jos în sus.

Din partea comunităților, civililor a devenit perceptibilă cooperarea, asistența reciprocă, și a apărut un fel de entuziasm colectiv comunitar. Inițiativele civile au ajuns în prim plan în rețelele ce se bazează pe o solidaritate existentă sau în formare, și sunt capabile de autoorganizare, iar cu ajutorul acestora oamenii care trăiesc în acea zonă s-au împrietenit, și formând grupuri au înce-

Solidaritate socială pe timpul pandemiei – cu ajutorul imprimantei 3D se fac măști de protecție din plastic în spațiul comunitar Kollabor

put să acționeze în interes public. În mod creativ și activ, lucrând împreună și ajutându-se reciproc au reacționat la problemele care au apărut. Comunitățile sunt capabile să lege oamenii cu interese asemănătoare și să organizeze accesul la diverse servicii de asistență. Așa a fost mișcarea spațiului comunitar Kollabor din Békéscsaba, deoarece cu ajutorul imprimantei 3D au făcut măști de protecție din plastic pentru personalul medical ce lucrează în prima linie a frontului, totodată și pentru copiii ce se află într-o situație defavorizată, care trăiesc în segregate, au organizat chiar și o acțiune de colectare de computere pentru ajutorarea educației online.

Multe organizații civile și-au continuat activitatea online. Astfel inițiativa poșta Kacska a Satului cu Artizanaturi Bábg্যালógló a însemnat trimiterea „pachetelor de zână” creative trimise copiilor și adulților. În această perioadă plină de anxietate și incertitudini aceste „alinătoare pentru suflet” pregătite familiilor s-au dovedit a fi idei superbe, creațiile au fost postate pe portalul comunitar online.

Trecerea timpului și realizarea măsurilor de carantină a adus explozia. Dorința de a avea o viață socială, trezirea din lunga izolare, privarea de socializare timp

Alinarea creativă a sufletului – pachetele poștei Kacska ale Satului cu Artizanaturi Bábg্যালógló ce așteaptă să fie transportate

t i -

Drumețiile locale ale Asociației Parcului Natural Valea Crișurilor în vara anului 2020 s-au organizat pentru sănătatea mintală

vitatea carantinei. Deși în mod incert, dar au început să apară diferite programe. Timpul petrecut în comunitate a devenit remediu. S-au efectuat întâlniri mult așteptate și vesele, astfel tensiunea acumulată a început să se dizolve. Întâlnirile comunitare au ieșit din lumea online, din lumea virtuală, oamenii au început să se încarce cu experiențe. Încetul cu încetul a început normalizarea vieții sociale, relațiile sociale, comunitare au prins viață.

Pe lângă reorganizarea vindecătoare s-au creat anomalii, precum și întăriri în anumite zone.

Ca anomalie s-a prezentat faptul că după carantină oamenii au fost copleșiți de o mulțime de programe, organizațiile culturale dintr-odată au dorit să compenseze lipsa lor. Regulile epidemiologice referitoare la limita numărului persoanelor la diferite programe (500 persoane) au îngreunat efectuarea programelor. S-a format atitudinea „organizează, dar nu organiza”, „veniți la program, dar nu prea mulți”, ce a îngreunat pregătirile. În perioada dinaintea

virusului organizatorii erau îngrijorați ca evenimentele să aibă destui participanți, iar în această perioadă erau îngrijorați ca să nu vină prea mulți participanți.

Conform vechii atitudini fixe popularitatea unui eveniment depinde de numărul participanților. Fraza „ce păcat că au fost așa de puțini spectatori” a fost menționat de multe ori în trecut. Obiceiurile vechi și experiențele asociate concretizării programului au fost brusc în contradicție cu sistemele de relații anterioare.

Atitudinea organizatorilor (și a participanților) s-a schimbat și s-a adaptat, deoarece mulți ne-am bucurat chiar și datorită faptului că un eveniment a putut fi organizat. Fraza „ce bine e că măcar este ceva” a promovat dorința organizatorilor de a organiza evenimente, iar solidaritatea comunității are un rol important în acest fapt.

S-au întărit și s-au născut soluții comunitare care după pandemie pot constitui resurse. Limita participanților la diferite evenimente a confirmat ideea – ce a fost formulată chiar și înainte de pandemie –, „să îndrăznim să rămânem mici”. Lipsa de resurse și timp a făcut posibilă doar organizarea de evenimente mai mici. Au rămas în plan secundar formele operaționale ce se concentrează pe consum și pe afaceri, sunt bazate pe servicii și masă. S-a întărit rolul comunităților care gândesc diferit, ce nu se bazează pe afaceri ci funcționează pe bază comunitară, caută, îngrijesc sau doar cochetează cu căile tradiționale și noi ale comunității. Evenimentele mai mici au devenit activități mai bune.

Dar încă nu știm răspunsul la întrebări importante. Oare vom reveni la forma de viață de înaintea apariției virusului și a măsurilor preventive? Putem oare să formulăm o cale mai autosuficientă față de direcțiile principale ce au la bază o strategie de consum, obsedate de o continuă dorință de creștere?

Eu nu știu răspunsul, dar fie acesta da sau nu, în fiecare caz trebuie să ne gândim la reîntoarcerea la drumurile noi sau tradiționale.

Soluțiile pot părea soluții disperate pentru unii, dar evenimentele recente pot fi considerate avertizări să fim atenți unii la ceilalți, să ocrotim mediul înconjurător, să trăim mai încet, nu banii să fie factorii determinanți în viața noastră ci relațiile umane. Trebuie să fim înțelepți, trebuie să învățăm din evenimentele recente.

Întâlnirea de muzică populară maghiară organizată „în miniatură” la Békéscsaba în 2020 în Bazinul Carpatic

*„Cauzele bolilor nu sunt
germenii patogeni, ci
oamenii sau ordinea
interioară schimbată
a omenirii”*

(Terenc Buji)

**Oală, bidon cu untură,
compot, dulceață și murătură...**

Auzind aceste cuvinte populare probabil mulți își amintesc de cămara veche a bunicilor, plină de „bunătați pământești”. Această expresie nu este doar simbolică, deoarece cămara a conținut fructele, legumele, plantele crescute și prelucrate de mâinile harnice ale bunicilor. În cămară erau aliniate borcanele cu gem, compot, murături, și nenumărate alte alimente sănătoase. Din multe cămare au dispărut acestea, locul lor a fost ocupat de produse „din magazin”.

**Modelele
tradiționale de viață pot în-
semna drum ce lasă în urmă
procesele negative**

Perioada pandemiei a întărit rolul cămărelor. Prezentarea expresiei „produs local” în umbra ofertei multinaționale ce este frumoasă dar nu este de calitate, a devenit extrem de importantă. Pentru generațiile mai în vârstă e neobișnuită expresia de produs local, deoarece în lumea lor aproape toate produsele erau locale.

Majoritatea tinerilor nu sunt interesați de produse locale, precum și de activitățile legate de acestea, mai ales de producerea lor. Tot mai puțini doresc să învețe metodele tradiționale de producere alimentară de la părinți și bunici, deoarece cred că acestea nu sunt de folos în zilele noastre.

În ultima vreme vorbim mult despre faptul că nu ar trebui să ne continuăm modul de viață acolo unde am întrerupt înainte de pandemie. Dar oare de ce avem nevoie ca să fim în stare să lăsăm în urmă rutinele noastre obișnuite și confortabile în interesul propriului nostru viitor? Ce trebuie să se schimbe dacă am dori ca durabilitatea să nu fie doar o etichetă la modă, ci principiul alegerilor de consumator de zi cu zi să devină o parte integrantă a vieții noastre?

Decizia reală pe care o luăm în momentul cumpărării nu se referă la produsele pe ce cheltuim banii, se referă la faptul cum dorim să trăim. În cazul acestei hotărâri nu este vorba despre numere, ci despre ce este important. Prosperitatea subminează reflexul sănătos de autoapărare, prosperitatea pe termen lung împiedică capacitatea omului de a se întreține. Producția și achiziționarea de produse locale în zilele noastre este de importanță strategică, însă aceasta nu e doar o chestiune de alegere, ci și perspectivă asupra vieții.

Apartinerea de comunitatea de cumpărători Coșul Crișurilor înființat în luna noiembrie a anului 2019 de către Asociația Parcul Natural Valea Crișurilor, este una dintre direcțiile corecte, în cazul în care dorim să schimbăm, dacă dorim să trăim într-un mod mai conștient. Considerăm că un ele-

SUCCESELE PRODUSELOR COMUNITĂȚII COȘULUI CRIȘURILOR

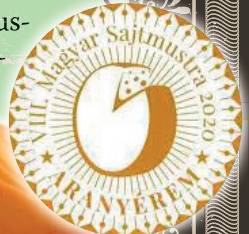
În 2020 la Etyek a fost organizată A VIII. Mustră Maghiară de Brânzeturi, competiția produselor lactate și a celor mai bune brânzeturi artisanale. La această competiție brânza Parenica produsă de Atelierul de brânzeturi Gabóca (Gyula) a primit calificativul Aur.

Un premiu asemănător este premiul Bunătate Artizanală Maghiară (Magyar Kézműves Remek), care a fost introdusă de aproape 20 de ani de către Camera de Comerț și Indus-

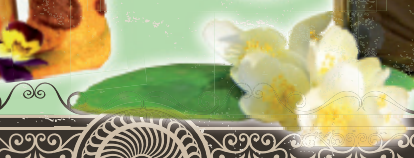
trie Maghiară. Acest premiu a fost câștigat în categoria meșteșuguri gastronomice de Verum Natura care este producătorul sucurilor de fructe și legume de 100%.

În Coșul Crișurilor se regăsesc produse înregistrate sub marca comercială a Parcului Național Criș-Mureș, mărcile comerciale pot fi deținute de operatori care își desfășoară activitatea pe un teritoriu natural protejat sau pe teritoriu Natura 2000.

Condiția pentru a deține o marcă comercială este faptul ca produsele să fie fabricate în primul rând din materii prime locale, și să nu conțină derivate vegetale și animale străine locului sau peisajului de producție. În Coșul Crișurilor producătorii ce dețin această marcă comercială sunt produsele Herczegi Ízek (Békéscsaba) și produsele fermei Ezüst Fürj Tanya (Szarvas-Ezüstszőlők).

Ezüst Fürj Tanya (Szarvas-Ezüstszőlők).

ment semnificativ al schimbării este regimul alimentar sănătos, ceea ce începe cu cumpărăturile.

De ce este diferită comunitatea de cumpărători Coșul Crișurilor?

Pe baza efectelor globale suntem conștienți de faptul că prin cumpărarea produselor locale susținem producătorii locali, contribuim la prezervarea tradițiilor producției, și pe termen lung ajutăm dezvoltarea fermelor familiale. Fabricarea de produse locale ajută reducerea poluării. Produsele locale trebuie transportate doar la distanțe mici, astfel se reduce poluarea ce s-ar datora transportului bunurilor din alte țări sau chiar și alte continente.

La nivel local primim produse unice și nu produse de masă. Bunurile produse și/sau preparate de producători locali sunt mai gustoase, calitatea acestor produse este examinată de producător. Este important și faptul că putem fi mândrii de câte un produs, putem fi mândrii că produsul a fost fabricat în satul, orașul nostru sau în vecinătatea noastră. Un exemplu bun este că pe paleta de produse a comunității Coșul Crișurilor se află nenumărate produse prezentate și recunoscute în fața unui juriu profesionist, produse care respectă cerințele.

Cum devine comunitate Coșul Crișurilor?

Rețeaua tot mai extinsă a comunității de cumpărători poartă în sine o oportunitate specială a formării comunității. În mulțimea de producători și cumpărători oamenii pot să formeze relații personale unul cu celălalt sub egida apartinerii de marele întreg. Pentru a ajuta acest proces ținem întâlniri de Coș unde producătorii și cumpărătorii pot experimenta experiența de comunitate ce izvorăște din același plan conceptual, se pot împrieteni „în direct”, își pot împărtăși experiențele, informații folositoare.

Un element de bază al formării comunității este întărirea relațiilor dintre producători. Încurajăm producătorii să coopereze, deoarece dacă ne unim avem șanse mai mari să ne atingem scopurile. După principiile noastre cauza comună unește, iar vulnerabilitatea unul față de celălalt îndepărtează oamenii.

Soluționarea comună a problemelor este indispensabilă în procesul de funcționare a Coșului Crișurilor. Atât persoana cât și comunitatea au inteligență. Această inteligență de grup depinde în parte de persoanele grupu-

Solidaritatea
dintre producătorii și cumpărătorii Coșului Crișurilor, precum și degustare la Centrul de Vizitatori din Valea Crișurilor

lui, precum și de pregătirea lor profesională, dar depinde în mare parte și de modul în care membrii comunității lucrează împreună, adică cum cooperează împreună. Deci soluționarea problemelor în grup este eficientă doar în cazul în care membrii grupului cooperează în mod calitativ, și nu creează doar iluzia acestei cooperări. Nu este adevărat că într-o comunitate competențele se adună, adesea comunitățile înregistrează rezultate mai scăzute, decât indivizii separat. Acest fenomen în literatura de specialitate se numește inhibiție colaborativă sau pierderea procesului ce se formează în urma procesului de cooperare.

În procesul de formare și supraviețuire a Coșului Crișurilor este indispensabilă crearea inovațiilor. Reînnoirea, inovațiile se nasc în cazul în care membrii comunității pot coopera la nivel înalt. Principiile necesare și procesele operaționale pot fi următoarele:

1. *atitudine deschisă: comunicare între oameni*
2. *cunoașterea produsului: familiarizarea cu produsele celorlalți producători*
3. *munca în echipă: construcția și demolarea comună a locației târgului de producători*
4. *cooperare: căutarea punctelor de conexiune*
5. *economie deschisă: vizitarea gospodăriilor celorlalți producători*
6. *mass-media online: folosirea platformei comunitare*

Construcția comună a locației târgurilor, întrunirilor este o metodă excelentă a muncii de echipă. Solidaritatea, munca în echipă, motivația sunt baza luptei comune pentru atingerea scopurilor. Prin construcțiile comune timpul petrecut împreună devine mai plăcută, plină de evenimente, și în același timp aducem producătorii împreună. Comunicarea, discuțiile oferă oportunitatea socializării. Condiția de bază a discuției este ca să fim în același loc în același timp. În procesul de formare a Coșului Crișurilor factorul motivațional este căutarea punctelor de conectare, precum și vizitarea gospodăriilor celorlalți.

Un exemplu bun în comunitatea noastră este o bună practică, și anume prepararea brânzei de vacă cu lavandă și a fursecurilor, menționăm această practică ca urmare a unei inițiative spontane.

În grădina fermei Herczegi Ízek în luna iunie a anului 2020 a avut loc recolta de lavandă. În cadrul poartei deschise producătorii și membrii de familie ai Atelierului de Brânzeturi Gabóca din Gyula și ai Patiseriei Édes Fészek au luat parte la recolta de lavandă. După întâlnirea veselă și culegerea lavandei, producătorii din Gyula au prelucrat buchetele de lavandă. Atelierul de brânzeturi Gabóca a pregătit brânză cu lavandă, iar Patiseria Édes Fészek a pregătit fursec cu lavandă din lavanda culeasă din grădina fermei Herczegi Ízek.

Producători locali împrietenindu-se la recoltarea lavandei de la ferma Herczegi Ízek

Această activitate spontană, dar totuși organizată în mod conștient este un exemplu excepțional al eficacității cooperării comunității.

Întărirea solidarității se poate vedea într-o altă practică bună, co-

laborarea producătorilor care trăiesc într-un oraș, o comună, dar puțin mai departe de localitatea Békéscsaba, ce ajută transportul produselor comandate la un punct de predare. În cazul în care cineva în perioada respectivă nu-și poate transporta produsele, atunci cineva va transporta aceste produse ajutându-se unul pe celălalt. Aceste activități întăresc compasiunea comunitară, în care producătorii nu se văd ca rivali, ei pot simți forța comunității.

Suntem convinși că factorul uman este cheia eficacității și a succesului pe termen lung al oricărei inițiative. În zadar orice poziție strategică, brand comercial, brevet, mărime, în cele din urmă, cel mai mult depinde de ceea ce face comunitatea cu toate acestea.

„Am grădinărit în grădina mea mică...”

În loc de a cumpăra produsele producătorilor locali, e un pas și mai mare dacă producem noi înșine alimentele de care avem nevoie în grădina noastră sau – în lipsa acesteia – într-o grădină comunitară.

Petrecerea timpului în natură este în sine o activitate sănătoasă. Grădinăritul

toîngrijire. Grădinăritul regulat dezvoltă personalitatea, reduce stresul.

Eșecurile ne învață, deoarece cultura noastră poate fi distrusă, sau se poate ofili, câteodată plantele se pot îmbolnăvi. Putem învăța din greșeli, astfel an după an putem câștiga experiențe dacă ne ocupăm de grădinărit.

Grădinăritul este o sursă naturală de vitamina D, deoarece petrecând timp în grădină, crescând răsadurile ne expunem organismul la lumina soarelui. Activitatea fizică e benefică și ea, și produce o oboseală plăcută. Practic, ne putem întări sistemul imunitar doar prin faptul că petrecem timp în aer liber ce ne antrenează organismul, și nu ne petrecem zilele în casă. Schimbarea va fi vizibilă și în portofelele noastre, deoarece dacă suntem în stare să ne producem bunurile de care avem nevoie, atunci nu trebuie să suportăm cheltuieli suplimentare. Grădinăritul duce în cele din urmă la o dietă mai bună, care este poate cel mai important dintre beneficii.

În cele din urmă: tindem să mormăim într-o stare de neputință învățată. Trebuie să ne schimbăm și avem capacitatea de adaptare pentru a face acest lucru. Este important ca să se angajeze cât mai mulți oameni în favoarea durabilității, deși acesta înseamnă drumul mai incomod și mai greu. Putem deveni mai buni prin schimbarea acțiunilor noastre, ca indivizi putem găsi o cale unul către celălalt pentru mediul nostru

este activitatea ce merită străduință, și ne putem bucura de roadele acestei munci chiar și din punct de vedere nutrițional. Dar ce efecte benefice poate avea pe lângă faptul că putem produce legumele și fructele de care avem nevoie? Este un sentiment înălțător să vedem cum cresc și se dezvoltă plantele noastre. Vom avea un sentiment de succes, care întărește conștiința faptul că suntem capabili de a ne atinge scopurile pe drumul către au-

înconjurător, pentru comunitate. Acesta însă nu urmează clișeele societății de consum, ci se integrează în viața noastră de zi cu zi într-un mod mult mai uman, mult mai prietenos.

Fotografii:
György Tószögi

PLIMBARE

cu ocazia evenimentului A IV. Întâlnire
a Localităților de pe lângă Crișuri

La începutul anului 2020 nimeni nu s-a gândit la faptul că ne vom confrunta cu dificultăți de nivel mondial. Anul a început cu speranțe noi, iar noi, organizatorii culturali ne-am gândit la viitor: am planificat evenimente, și noutățile cu care vom surprinde comunitățile noastre. Dar planurile au fost modificate de pandemie ce a cerut un nou mod de gândire, o nouă atitudine de la întreaga omenire, astfel și de la noi, organizatori.

Nu a fost altfel nici în cazul evenimentului A IV. Întâlnire a Localităților de pe lângă Crișuri organizat de către echipa Asociației Parcului Natural Valea Crișurilor. De-alungul urcușurilor și coborâșurilor, în fluxul vieții ce se deschide și se închide am încercat să organizăm acest eveniment de pe lângă graniță ce se bazează pe tradiții, și am fost siguri de faptul că doar cu ajutorul comunității vom putea organiza acest eveniment. Datorită ridicării restricțiilor epidemiologice a fost posibilă realizarea aceastei hotărâri ferme – deși nu în modul cel mai optim. Ne-am pregătit sufletește, am organizat ceea ce trebuia, am discutat cu partenerii, și a sosit ziua de 22 august 2020 când mi-am dat seama că nu doar fizic, dar și sufletește privesc cu multă dragoste evenimentul realizat în mod oarecum miraculos.

SENTIMENTE ADUSE DE EVENIMENT ÎN SPAȚIUL (MAI) LARG AL COMUNITĂȚII

Plimbându-mă printre copacii uriași ai dumbravei Széchenyi m-am apropiat de locul separat cu o bandă unde s-a construit locul evenimentului. Ascultând cântecul păsărilor și vocile copiilor ce se jucau în împrejurimi am observat un grup de alergători ce se pregăteau pentru maratonul Uniunii Cavalcadă Europeană 16 ani – 16 km organizat de Centrul de Informații Europe Direct al Județului Békés și de către Asociația Sportivă Maradj Lendületben (Mențineți-vă avântul).

Cei aproape 50

Evenimentul s-a efectuat în perioada de vară în conformitate cu măsurile pandemice

de sportivi s-au antrenat sub direcția lui László Tóth, apoi „repede ca iepurii” au început maratonul de 16 km.

Am putut pași pe teritoriul evenimentului doar prin respectarea regulilor epidemiologice obligatorii, iar acolo am fost așteptat de Târgul Producătorilor și Meșteșugarilor din Valea Crișurilor, oferta colorată a produselor locale începând cu dulceața de casă și sfârșind cu cașcavalurile delicioase.

Pe lângă târg membrii câtorva echipe de gătit tăiau carnea cântând și râzând, prăjeau ceapa în ceaun, creând o atmosferă „gustoasă” degustând pălincă. În vecinătatea ceaunilor am observat că sunt prezentate valorile locale ale localităților Békéscsaba, Gyula, Doboz, Kunszentmárton, și trebuie să admit că pe lângă atâtea valori cunoscute am găsit comori necunoscute până acum.

Expoziția de valori a localității și târgul de producători a reprezentat bine oferta produselor locale din valea Crișurilor ce se întărește dinamic

Nu am putut să nu observ copiii zâmbăreți care stăteau în coșurile de răchită ale caruselului din casa de joacă populară ce a fost ridicată de către Asociația de Artă Populară a Județului Békés, sau flăcăii balansându-se pe picioroange arătându-și îndemânarea, în timp ce cei mai mici stând pe pături în compania părinților construiau turnuri din știuleți de porumb.

Ajungând la prezentarea organizațiilor civile am ajuns

În mijlocul activității lui András Vasas, membrul Asociației de Ornitologie Maghiară, unde s-a desfășurat o activitate interactivă în cadrul căreia s-a efectuat o inelare în legătură cu anul bufniței pădurii.

În vecinătate au ajuns în prim plan rezultatele proiectului Grădina pină de vitamine lansat în acest an de către Școala Generală Erzsébethelyi. Din conversație reiese că dorința de înființare a acestei grădini a fost cultura plantelor, prepararea și conservarea mâncărilor din aceste plante ținând în același timp acumularea experiențelor de către școlari. Am reușit să recunosc după miros câteva dintre plantele medicinale: au apărut pe paletă salvia, cimbrul, menta, rozmarinul, lavanda, tarhonul, oregano, roinița, cimbrul de grădină, busuiocul.

Satul cu Artizanaturi Bábgyalogló care a arătat cu multă dragoste cum se face împâslirea cu ac nu a putut lipsi de sub copacii dumbravei: membrii familiilor - care au participat deja la astfel de evenimente - au făcut cu îndemănare micile zâne de apă sub îndrumarea lui tanti Barbi și nenea István.

Evenimentul – de aici și de dincolo de situația epidemiologică – a evidențiat necesitatea întrunirilor comunitare clasice

Cu câteva pași de ei Szonja Csizmadia a pictat diferite animale pe fața copiilor, și ca nici unul dintre copii să nu se plictisească Centrul De Informații Europe Direct a oferit jocuri interesante fiecărui grup de vârstă.

Scufundându-mă în lumea copiilor am observat acei căței care au urmat vibrațiile stăpânului lor cu disciplină învățată. Am aflat că se plimbă printre noi câinii terapeutici ai Fundației de Câini Utilitari Dogland. Cățelei doar prin faptul că au fost prezenți la acest eveniment au reușit să-i bucure pe cei mici, iar îndemnarea lor, precum și atenția și devotamentul lor a vrăjit pe toată lumea.

Către amiază locul evenimentului a fost pătruns de arome ce-ți lasă gura apă, astfel și eu însumi m-am îndreptat către cortul unde se servea mâncare. Aici am observat Trupa Talléros care a dat un concert spontan în stil „muzică populară pentru toate gustările” pentru familiile care își consumau

În timp ce veselie din aer liber a continuat, după amia-
ză a început o muncă profesională printre pereții clădirii
Centrului de Vizitatori Valea Crișurilor cu titlul „Ce să
facem acum Valea Crișurilor?”. Discuția la masă rotundă
m-a atras, deoarece participanții și-au împărtășit opiniile
despre oportunitățile culturale și turistice transfrontalie-
re a următorilor ani. La acest eveniment a participat Tamás
Varga, viceprimarul orașului Békéscsaba, Attila Nemes,
președintele Uniunii Asociației Pescarilor din regiunea
Crișurilor, Zoltán Lipcsei, primarul localității Köröstar-
csa, Róbert Komlósi și Henriette Bondár, viceprimarul și
notarul localității Nagyzerind, Tibor Kálmán, primarul
localității Békés, Lilla Farkas, președintele Asociației de
Dansuri Populare al Județului Békés, Pál Botyánszki, pri-
marul localității Újkígyós, Gusztáv Boldog, liderul Cer-
cului de Conservare a Naturii Joia Verde și Gábor Barna,
etnograf, profesor emerit al Departamentului de Antro-
pologie Etnografică și Culturală a Facultății de Filologie,

*La competiția de gătit gusturile tradiționale ale văii
Crișurilor au fost „condimentate” cu muzică tradițională*

prânzul. Între timp s-au pregătit mâncărurile gustoase ale
ceaunelor participante la competiția de gătit, și sub copă-
cii dumbravei s-a adunat juriul. Datorită gusturilor locale
minunate juriul s-a con-

*Importanța provocărilor
viitoare referitoare la
regiune a fost reflectată
de spectrul profesional al
muncii de atelier*

fruntat cu o decizie di-
ficilă, dar până la ur-
mă echipa Fakanál-
forgatók (Rotatorii de
linguri de lemn) din
Kétegyháza a câști-
gat competiția cu
tocănița lor haidu-
cească.

Universitatea din Szeged, li-
derul comitetului de evaluare a valo-
rilor din Kunszentmárton.

Evenimentul a fost deschis de că-
tre Gabriella Pócsi ca moderator, lider
de organizare a muncii la Asociația
Parcul Natural Valea Crișurilor. Ea a
subliniat că deși valea Crișurilor este
o regiune colorată și bogată, nu deține
un rol de formare a identității cum se
întâmplă în cazul subunităților în ma-
joritate muntoase. Astfel scopul este de

la sine înțeles, dar împreună cu acesta și întrebarea: cum?
Ca rezultat al comentariile, diferențelor de opinii și punc-
telor de vedere diferite, se poate afirma că participanții au
căzut la comun acord în ceea ce privește faptul că valorile

Artiștii, expozanții de la Întâlnirea (mică) De Dans Popular Maghiar din Bazinul Carpatic au fost primiți cu bucurie, recunoștință și empatie de către comunitatea mică, dar entuziasmată

peisagistice merită tratate doar adunate în mod tematic cu scopul prezentării lor într-un mod mai unit.

Muzica ce s-a infiltrat în sală a semnalat că acolo afară se apropie de final un program ce se află aproape de inima mea, Întâlnirea (mică) De Dans Popular Maghiar din Bazinul Carpatic. În acest an programele întâlnirii s-au desfășurat doar într-o singură zi în loc de trei zile cum a fost în anii precedenți. Scopul principal de data aceasta a fost transmiterea tradițiilor ce se desfășoară de cinci ani, precum și exploatarea maximă a oportunităților în organizarea Asociației de Dans Popular a Județului Békés și a organizației civile Asociația Culturală Csaba pentru Arta Dansului. Muzica a fost asigurată de către muzicieni populari locali și județeni: formația din

Öcsöd Sárkányhúzó, Trioul Ókörös (Crișul Vechi), corul Gyöngygallér format din fete tinere talentate din Békéscsaba, echipa Meseházi Családi Dalárda, Duoul Kiss din Dévaványa, precum și melodiile de ton și cele cu flaut ale lui nenea Feri Kádár au garantat oferta de muzică populară. Expoziția de costume și obiecte pastorale, precum și de biciuri, compilată de către Péter Szőke, reprezentantul Fundației Guzsalyas s-a potrivit perfect cu spectacolele de muzică populară ce încălzesc inima și sufletul. Colindând printre cojoace de epocă originale, pălării, cizme și alte obiecte de uz casnic putem cunoaște viața de zi cu zi a păstorilor care trăiau pe vremuri pe Marea Câmpie. Expoziția a fost completată de prezentarea interactivă de mare succes a lui Tamás Mahovics, care a prezentat informații susținute de cercetări etnografice și povestiri publicului interesat. La finalul spectacolului am putut trăi momente emoționante datorită dansului popular cu toiac ciobănesc a tatălui și fiului.

Rezultatele competiției de gătit și a competiției familiilor ce s-a desfășurat de-alungul întregii zii, apoi concertul de muzică populară a Formației Talléros au constituit un sfârșit demn al zilei. Deși măsurile pandemiologice au generat provocări nouă, organizatorilor, totuși putem afirma că în luna august a anului 2020 dumbrava a găzduit un eveniment comunitar familia, impresionant. Suntem conștienți de faptul că succesul a depins în această situație dificilă și de atitudinea exemplară a membrilor comunității. Toleranța și compasiunea ce s-a simțit pe tot timpul evenimentului.

La sfârșit, trebuie să vă mărturisesc o mare bucurie: această metodă de realizare a acordat atmosfera familială ce nu s-ar fi putut realiza într-un mod diferit. Prezența calmă, numărul moderat al participanților a dăruit o liniște și pace lăuntrică, astfel a întărit nevoia întrunirilor comunitare vii și tolerabile.

Fotografii: György Tószögi

Totul e bine dacă suntem împreună ...

Biogaz în fiecare colț, - energia dispare sau se transformă?

Fermentatorii instalației
de biogaz din Nagykőrös

„Un lucru alternativ, un lucru bun” – se aude punctul de vedere simplu, dacă laicii vorbesc despre biogaz. Deși în spatele acestui termen se ascunde un surplus uluitor. Ca abordare, ca principiu al durabilității, ca cunoștințe ingineresti. Cel mai important însă, ca energie ce poate fi economisită. Prin urmare nu este cunoscut nici faptul că „problema biogazului” ca origine arată spre valea Crișurilor. Pe de o parte există în regiune mai multe instalații de biogaz, pe de altă parte există aici capital intelectual-profesional. Astfel autorul acestor rânduri îl identifică pe András Benyó care trăiește în Békéscsaba (în ciuda protestelor sale) ca fiind omul care inspiră gândirea noastră viitoare despre energie.

– *Ne cunoaștem de aproape 40 de ani, astfel poate îți pot mulțumi în fața întregii lumi acea cantitate de informații ce am aflat de la tine în legătură cu biogaz despre importanța energiilor pierdute și recuperabile. Dar să începem cu începutul! Cu ce te ocupi?*

– Pe de o parte cu centrale solare industriale, precum și cu întregul volum al instalațiilor de biogaz ceea ce înseamnă planificare, punerea în funcțiune, funcționare, aprovizionarea cu materii prime, precum și, ca segment aproape independent, aplicarea produsului final pe terenul agricol.

– *Cum te-au vrăjit energiile durabile și reciclarea?*

– Bazele le-am primit de la părinți și bunici. În copilărie am fost educat să nu risipesc energia. De-alungul studiilor de tehnolog în inginerie mecanică, precum și de inginer mecanic am reușit să colectez și mai multe informații. Ca începător în lumea ingineriei mecanice am fost atras mai ales de optimizarea energiilor folosite pentru obținerea performanțelor, și am adunat multe experiențe datorită unor firme mai mari. Să rezolvăm ceva, dar cu mai puțină energie. Iluminat, reciclarea lichidului de răcire, reînnoirea uneltelor uzate, economisind chiar și milioane. Într-adevăr

m-a fermecat acest lucru: cât de multe lucruri se pot face din cele deja existente, sau de a se adăuga la cele existente.

– *Cum ai aflat despre biogaz ca sursă de energie regenerabilă?*

– M-am ocupat cu acest subiect în mod autodidactic. Întotdeauna m-a interesat planificarea, implementarea tehnologică, operaționarea fabricilor. Cu ajutorul prietenilor tatălui meu s-a ivit oportunitatea de a lucra la ferma ecologică din Gyula – mai precis firma Körös-Maros Biofarm Kft. ce se ocupă cu producția și vânzarea laptelui organic –, unde au căutat pe cineva care pe lângă utilizarea mașinilor agricole este interesat de problema tratării și utilizării îngrășămintelor de origine animală cu privire la înființarea unei instalații de biogaz. Nu m-am gândit prea mult. M-am întâlnit cu proprietar, mi-a prezentat ideile, iar eu m-am îndrăgostit de acestea. Acolo și atunci, în luna martie a anului 2008 am decis să mă îndrept spre energiile regenerabile.

– *Deci ai avut cunoștințe teoretice, dar nu și experiențele practice și referințele. Cum a devenit din toate acestea prima instalație de biogaz a județului Békés?*

– Trebuie clarificat aici că res-

Prima instalație de biogaz al județului Békés a oferit soluții conștiente de mediu pentru nenumărate probleme ale unei ferme ecologice din Gyula

ponsabilitatea mea a fost planificarea fabricii, precum și implementarea acesteia în viața fermei ecologice, precum și coordonarea acesteia, verificarea proceselor. Planificarea fabricii a fost coordonată de o firmă specializată în acestea. A însemnat o experiență uriașă faptul că datorită lor am reușit să obțin o perspectivă asupra fiecărui detaliu, am avut oportunitatea de a participa la evenimente. Acest lucru nici nu s-ar fi putut realiza într-un mod diferit, deoarece ce și cum trebuie să se potrivească în viața unei firme de douăzeci de ani, cu trecut agricol, nu poate fi cunoscut de o forță de muncă exterioară.

– Cred că acum a sosit momentul să ne mărturișezi ce este de fapt biogazul?

– Am condus nenumărate grupuri de-alungul vizitelor de fabrică, și experiența mea este că din o sută de oameni unul știe doar ce înseamnă biogaz. Cei mai mulți știu doar din auzite că „Aha! E acel lucru mirositor!” – în spatele acestui cuvânt sunt doar memorii cu conotație negativă. Apoi după vizită toți spun cu elan cât de lucru minunat este acesta, și de ce nu sunt mai multe fabrici ca aceasta! Dar să răspund la întrebare: biogazul este mai ales metan, dioxid de carbon, oxigen și hidrogen sulfurat ce dă acel miros de ou stricat, precum și alte gaze în cantitate mai mică. Acest amestec de gaze s-a format în timpul descompunerii materiei organice, este prezent și în sistemul digestiv al ființelor vii în cel mai banal loc și mod. Dacă dorim să prezentăm acest lucru în modul cel mai simplu cu exemplul unei vacuțe: există materii ce intră, cu care se întâmplă ceva acolo înăuntru în acel „sistem” închis, și va deveni o materie ce iese, iar o parte a acestei materii este gazoasă. Așa funcționează instalația de biogaz. Intră în ea materii organice ce sunt decompuse într-un sistem închis cu ajutorul metanogenilor, a bacteriilor ce produc gaz metan.

Ceea ce privește tehnologia, procesul nu este chiar așa de simplu, deoarece o instalație de

Soluții tehnice complexe – construcție de fermentator și repararea melcului ecrusor la instalația de biogaz din Nagykovács

Instalație pentru curățarea gazelor ce funcționează cu ajutorul cărbunelui activ

biogaz are nevoie de multe sisteme tehnice complexe suprapuse, ceea ce este o lume fantastică pentru ingeniozitatea și creativitatea inginerescă. E de ajuns să ilustrez volumul nevoilor tehnologice cu faptul că materialele de intrare, tocat-amestecat corespunzător, „se maturizează” în case din inele de beton asemănătoare unor cupole uriașe acoperite cu folie specială, cu un diametru de 25–30 metri, înalte de 6-8 metri, cu o capacitate de 4.000 m³, așa-numite fermentatoare, timp de 40-45 de zile, la o temperatură de 38–40 °C agitând continuu. Fermentatorul trebuie „hrănit” continuu de sus cu materiile prime noi, în timp ce materiile scufundate, deja mai sărace în gaze trebuie scoase jos. Înaintea și după fermentatoare există un șir de soluții tehnice complexe ca – dacă e posibil – acest sistem complex să nu înceteze să funcționeze niciodată. Exemplul vacuței e validă, deoarece așa cum nici ființele vii nu încetează să funcționeze „din când în când”, astfel biomasa din fermentator trebuie ținută în viață, deoarece și acesta este o materie vie. De exemplu fermentatoarele din uzina din Nagykovács „trăiesc”, lucrează începând cu luna iulie a anului 2014.

– Din punct de vedere biologic-tehnic acest lucru este uimitor, dar încă nu este stabilit de ce avem nevoie de biogaz?

– Păi, da. Miracolele cele mai uimitoare încep la acest capitol. Aproape toate materiile organice sunt potrivite pentru a produce biogaz. Materiile prime ale instalațiilor de biogaz sunt deșeurile ce nu mai sunt utile, ce pot fi hrănite bacteriilor în condiții de securitate, într-un loc închis. Ce sunt aceste materii în mod concret? Doar câteva exemple: gunoi de grajd de pasăre, de porc și de vită;

Însilozarea sorgului dulce la instalația de biogaz din Szarvas

formării materiei organice vom avea gunoi de grajd aseptice, maturat bogat în nitrogen, potasiu și fosfor, ce poate fi folosit imediat ca nutrient agricol premium, atunci biogazul devine într-adevăr remarcabil.

– Involuntar omul se gândește că această poate fi o soluție pentru majoritatea problemelor de deșeuri, iar între timp la fiecare nivel al procesului de refolosire a energiei.

„Hrănire”: sistemul automat de 100 m³ trebuie umplut o dată pe zi

ape uzate industriale și menajere; deșeuri verzi agricole și menajere; grăsimi, zer, nămol contaminate ca produse finale; ca alimente expirate laptele, ouăle, carnea, și toate produsele ce sunt eliminate de pe rafturile alimentarelor ca materiale organice. Gestionarea acestora înseamnă o problemă mare, energie în plus, precum și cheltuieli. O instalație de biogaz este în stare – chiar și în mai multe municipii –, să proceseze deșeurile agricole, alimentare și parțial menajere prin generarea de energie.

– Mă duce cu mintea la condensatorul de flux a profesorului Brown din filmul Back to the Future (Înapoi în viitor) ceea ce a reușit să transforme deșeul comunal în energie.

– Analogia nu e chiar un lucru sci-fi. Deoarece pe cealaltă parte a minunii biogazului se află energia obținută din deșeuri în cantități imense. Cum și în ce mod? Datorită metanului care reprezintă 50-58 la sută din cantitatea de gaze produse în fermentoare. Metanul este un gaz incolor, inodor, și este cunoscut că formează un amestec exploziv când se amestecă cu aerul. Biogazul curățat de hidrogenul sulfurat este introdus ca combustibil în motorul pe gaz de mărime și performanță uriașă, care cu ajutorul unui generator produce energie electrică. Și anume într-o cantitate ce este capabil să furnizeze curent întregii instalații de biogaz. De la pompe, prin motoarele de agitare până la cafetieră. În plus, dintr-un fragment al cantității produse, de obicei din 7-15 la sută. Surplusul este vândut prin încărcarea în rețeaua electrică, astfel randamentul biogazului care poate fi calculat în termeni monetari, în caz optim se produce profit. În cazul unei singure instalații de biogaz se poate produce un profit de sute de milioane, ce se combină cu un asemănător volum de costuri.

– Să recapitulăm pe scurt detaliile importante: o instalație de biogaz produce energie folosind materiale reziduale, în plus cu zece ori mai multă energie decât cantitatea de care are nevoie. Acest fapt este într-adevăr uimitor.

– În mod optim chiar și de douăzeci de ori. Dar să rămânem la de zece ori autoconsumul ceea ce este obișnuit în cazul unei instalații. Iar dacă mai adăugăm că la sfârșitul procesului datorită descompunerii/trans-

Material de compost din deșeuri – produsul final al minunii de biogaz

– Din păcate aici vine capitolul negru al biogazului. Din toată Europa doar la noi statul subvenționează cel mai puțin achiziția de energie electrică, ceea ce în prezent este doar (în medie) un net de 32,80 HUF/kWh. Dacă aceasta ar fi cu 10 HUF mai mult, industria ar avea așa de mult profit încât instalațiile de biogaz din țară ce au trebuit să închidă datorită greutăților ar putea redeschide fără probleme. Cu sprijin serios sectorul ar putea crește. Simțul practic nu înțelege de ce nu primește mai mult sprijin o industrie ce servește conștientizarea mediului într-o asemenea măsură, ce într-adevăr funcționează în practică și depășește principiul autosuficienței.

– Pe lângă sprijinul statului ce poate asigura stabilitatea instalației de biogaz?

– Ca factor secundar se poate aminti aprovizionarea cu materie primă ce din punct de vedere financiar poate

fi de trei tipuri. Pentru care trebuie plătit, cel care este „zero” și pentru care se plătește. Pentru supraviețuirea unei instalații de biogaz este necesară un al treilea aspect, ceea ce înseamnă mai ales piața produselor alimentare expirate. La planificarea unei fabrici este necesară ca materia primă să fie cât mai accesibilă din punct de vedere al costului și al locației. De multe ori datorită costurilor mari de transport ale materiilor prime gratuite – taxe de drum, întrețineri, salarii – nu merită să fie transportate din acel loc. Există totodată un factor semnificativ ce nu este folosit de multe instalații, dar poate îmbunătăți indicatorii de sustenabilitate. Recuperarea de căldură. Căldura motorului de gaze al unei fabrici mai mici de 500 kw este capabil să încălzească o clădire de școală sau un spațiu de depozitare de mai multe sute de oameni. Această căldură de multe ori este îndreptată către așa-numite răcitoare de urgență, acest sistem folosește energie. Parcă cineva ar fi plătit ca să arunce banii pe fereastră. Mă

nervează foarte mult acest tip de risipă de energie și de bani. E aberant. Dacă nu sunt candidați care au nevoie de căldură, trebuie să lăsam această căldură să iasă afară.

Mi-e greu să accept că nu există o soluție în această situație. Există o instalație de biogaz în țară ce a fost închisă datorită pierderilor, dar cu ajutorul unei echipe extraordinare am reușit să optimizăm factorii de mai sus, și astfel de atunci funcționează cu profit.

Aplicarea gunoiului de grajd lichid pe terenurile arabile, urmat de procesul de discuire

Clădire tehnică: în față se află instalația de recuperare a căldurii din gaze de ardere, în spate se află motoarele de gaz

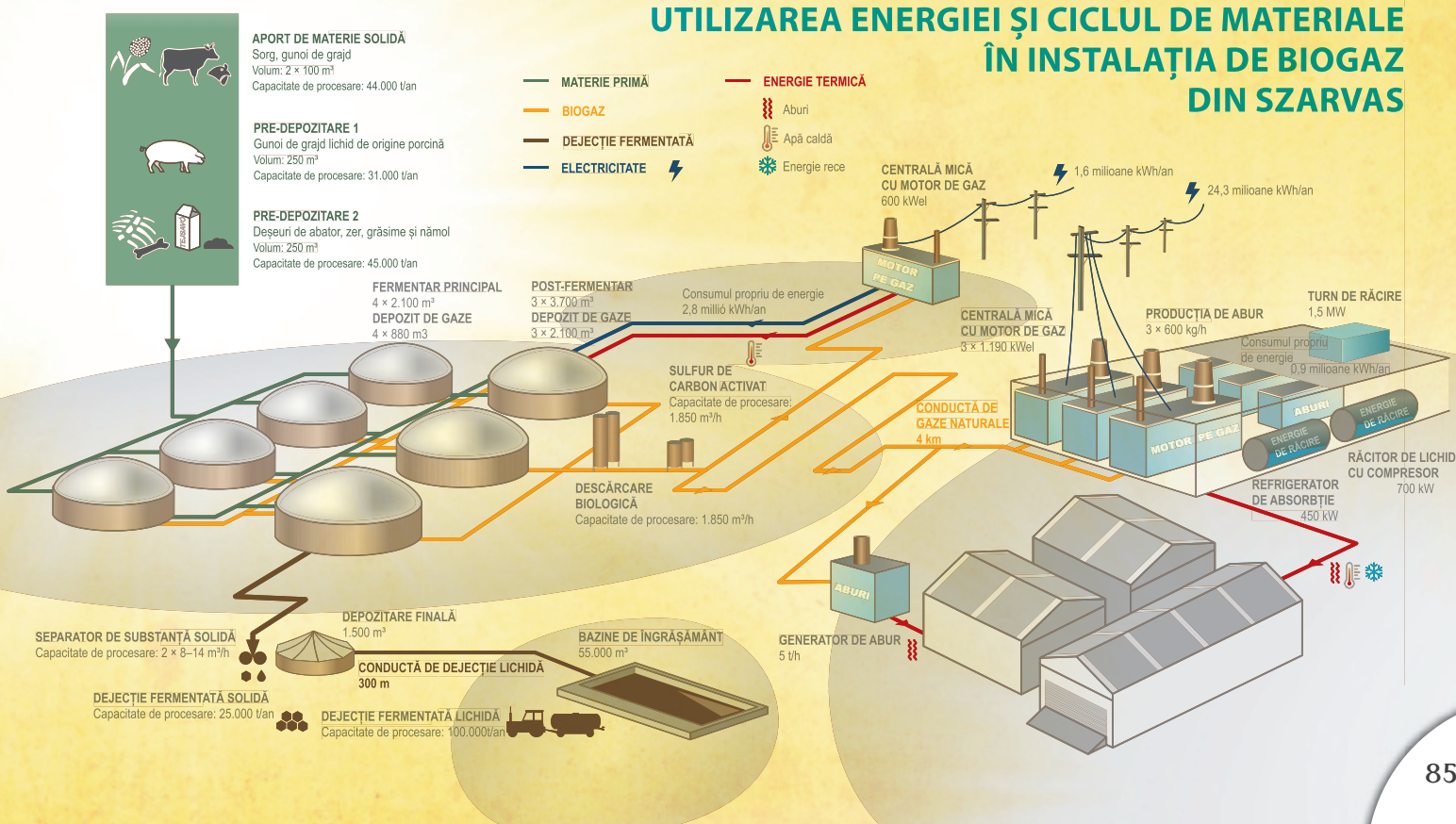
– Câte instalații de biogaz există în Ungaria?

– Aproximativ o sută. Însă doar jumătate din acestea funcționează, și nu e posibil că toate au un profit. Doar pentru a putea compara: în Germania în prezent există mai mult de 9.000 instalații de biogaz. În regiunea noastră există instalații de biogaz la Szeged, Csongrád, Békés, Gyula, Szarvas și Nagykőrös.

– În ceea ce privește punerea în funcțiune, exploatarea acestor instalații tu ești părintele a mai multora.

– Gyula, Szarvas și Nagykőrös. Cunosoc fiecare bucățică a acestora. Instalația din Gyula s-a construit pe o fermă ecologică ce a funcționat deja, care a avut probleme cu tratarea/depozitarea îngrășămintelor de origine animală ce costă multe zeci de milioane. Însă biogazul a rezolvat

UTILIZAREA ENERGIEI ȘI CICLUL DE MATERIALE ÎN INSTALAȚIA DE BIOGAZ DIN SZARVAS

această problemă, totodată produce aprovizionarea cu energie a întregii instalații și produce profit. Pe scurt atât am de spus despre acestea, deși datorită amintirilor mele personale, atașamentului meu, experiențelor mele, noutățile tehnologice, fiind prima instalație, sunt determinante.

Bunuri ambalate expirate la o instalație de biogaz din centrul Ungariei

Mormane de legume, fructe și pâine la o instalație de biogaz din centrul Ungariei

– *Presupun că instalația de biogaz din Szarvas este o altă poveste.*

– Este la fel o mare dragoste, pot să spun că este primul copil complet individual. Instalația de biogaz din Szarvas este cea mai mare instalație din țară, de planificare germană, însă a fost executată de o echipă de asamblare profesională din țară, unde investiția a fost susținută cu ajutorul de stat. A fost construită cu scopul explicit de a produce biogaz, la alegerea locației a avut un rol semnificativ ferma de porci aflată în apropiere, gunoiul de grajd al acestei ferme produce 30% a materiei prime, și ajunge în instalație printr-un sistem de țevi. Celelalte materii prime – taxabile, zero, plătite – sunt alte îngrășăminte animale, zer, uleiuri și grăsimi industriale, deșeuri sterilizate din abatoare și multe alte materiale organice folosite pentru producerea biogazului. Planificarea acestei instalații este bine-gândită, fiecare parte energetică este folosită, astfel chiar și energia termică. Este interesant

faptul că furnizează energie termică și de răcire unui complex de fabrici ce se află la 4 km. Poate este și mai clar dacă spunem că în cazul uzinei de prelucrare a curcanilor, energia din biogaz este suficientă pentru a produce aburii de 110 grade necesare pentru deplumarea curcanilor, apa caldă pentru încălzire și pentru dușuri, aerul de 3-5 °C a camerelor de răcire. Acest lucru este impresionant pentru cei ce sunt interesați de tehnică și au o venă ecologică.

– *Am ajuns la Nagykovács, unde ne-ai călăuzit. Cred că toți ar trebui să vadă mormanele de*

fructe, legume, pâine ce sunt adunate în rezervoarele de acolo, șunca, cârnații, iaurtul, prăjiturile și alte lucruri în containere. E uimitor aici recunoașterea responsabilității sociale și personal.

– Păi, da. În apropierea instalației din Nagykovács nu sunt surse de materiale prime, toate sunt adunate acolo. Primește fiecare materie primă ca primele două instalații, și în plus produse alimentare expirate ce au fost luate de pe rafturile magazinelor. Tone de produse, în fiecare zi. Instalația din Nagykovács are un dispozitiv unde se pot arunca produsele împreună cu materialele de ambalare. Acest dispozitiv cu ajutorul unui turbion special, al unui sistem de strecurare și spălare poate separa produsul de ambalaj, cu o eficacitate de 90 la sută. Îmi vine să plâng când văd această „moarte” a produselor alimentare, dar cred că astfel măcar energia ce se află în ele se poate folosi, nu se risipește.

– *În conexiune cu Nagykovács am ajuns la acea responsabilitate socială ce a ajuns în prim-plan în zilele noastre prin utilizarea conștientă a energiei și prin risipa-economisirea ca un strat mai adânc al subiectului de biogaz. Tu, care vezi energie chiar și în fumul ce iese din horn, cum poți tolera – fără să înnebunești – criza mondială zilnică ce se află în aceasta?*

– (După un râset lung.) Și eu am sobă de teracotă! Dar vorbind serios. Mă străduiesc să folosesc cu înțelepciune, încerc să nu risipesc energia, să utilizez în mod maxim potențialul său. Desigur că îmi place să fiu profet în cazul unui subiect – de multe ori enervând familia și prietenii –, care face ce propovăduiește. În casa noastră colectarea selectivă a deșeurilor este o necesitate. Nu aruncăm hârtie, sticlă, materiale plastice, metal, dar nici rămășițe de pâine în gunoi. Duc deșeurile electronice și alte deșeuri periculoase la punctele de colectare. Pe acoperiș avem panouri solare și colector solar, colectăm apa de ploaie într-un container de colectare. Pe lângă efectele muncii mele profesionale, pot să ajut doar prin exemplul personal. Poate este doar o picătură în ocean, dar eu cred în aceste picături, adică în forța energiilor mici și mari ce nu sunt risipite.

*O performanță de 4 MW pe oră și ceea ce este necesară pentru acesta:
5 hectare de precizie*

Teren de joacă comestibil

– „sensibilizarea” educației de mediu

Dacă cineva nu știe exact ce înseamnă acest titlu, totuși simte: se referă la un conținut de care avem din ce în ce mai mare nevoie. S-ar cuveni ca în introducere să oferim mai multe explicații, dar natura acestei inițiative ce a pornit de la Mezőkovácsháza – ce combină în mod unic sensibilizarea și practica bună – merită să fie povestită de către Hagyné Takács Ibolya, persoana care a visat și a înființat acest loc.

– *Ce înseamnă această frază răsunătoare și specială: „Teren de joacă comestibil”?*

– Programul terenul de joacă comestibil, ce sprijină educația de mediu a copiilor și învață copiii în mod jucăuș cum să fie autosuficienți și cum să-și cultive produsele necesare, a fost înființată după model englez. În cazul nostru este vorba despre grădini mici în curtea grădinițelor și a școlilor unde copiii pot învăța în mod controlat, dar jucăuș cum să cultive plante într-o grădină mică, precum și activitățile legate de cultivarea plantelor, și astfel pot dobândi cunoștințe utile care pot fi folositoare în viitor dacă doresc să fie autosuficienți. Sunt sigur că toată lumea știe ce semnificație au aceste lucruri

S-a copt recolta – grădinărit jucăuș

în ceea ce privește conștientizarea mediului și sănătății, precum și în lumina modelelor de viață tradiționale. Transmiterea informațiilor este extrem de importantă în cazul unui grup de copii, mai ales că elementelor de joacă tradiționale – joaca în nisip, prinselea – se alătură un lucru total diferit și nou, bazele autosuficienței, aproape neobservat. Elementul de bază al importanței acestui program pedagogic este învățarea grădinăritului printr-un proces de joacă, ceea ce este ansamblul unor importante valori de viață cum ar fi obișnuirea în mod distractiv cu grădinăritul în aer liber; efectele benefice de prevenire a bolilor de-alungul mișcării în aer liber; accentuarea alimentației sănatoase (organismul devine mai rezistent, apar mai puține boli, sau în cazul bolilor organismul se reface mai repede); bucuria „rodului” propriei munci; efectul creșterii creativității și independenței; munca în echipă dezvoltă adaptabilitatea și mărește respectul față de adulți și față de tovarășii mai experimentați; spațiul comunitar, grădina comunitară ajută cooperarea și relația cu părinții.

– *Vorbim despre copii foarte mici, iar în spatele acestui program se află un mesaj pentru adulți. Cum pot fi legate acestea? Ce se întâmplă și în ce mod pe terenul de joacă comestibil?*

– Preșcolarii, dădacele, educatoarele grădinăresc împreună, plantează, sapă, greblează și culeg recolta ce nu conține substanțe chimice. Din produsele recoltate pre-

Plantarea răsadurilor la începutul verii

Recoltarea roiniței

gătesc limonadă, cheai, compot și alte bunătăți. În grupă se desfășoară activități comunitare utile urmate de povești, cântece și jocuri. De la o zi la alta, de la un anotimp la altul, de la un an la celălalt.

Este important și trebuie subliniat faptul că această este o activitate opțională în cazul instituțiilor educaționale, iar copii pot alege dacă vor să participe sau nu. Cei care nu doresc să participe la aceste activități nu sunt forțați. Deși este interesant faptul că acei copii care sunt mai timizi devin ajutorii cei mai buni. Scopul este ca acest proces sau formă de viață să se integreze în viața de zi cu zi a copiilor, și cu timpul să devină un proces natural și în afara grădiniței sau a școlii.

– Cum s-a născut idea primului teren de joacă comestibil din Ungaria?

– Această este o poveste interesantă și pare a fi mâna sorții! Familia noastră operează o grădină de 20 de ani, ne ocupăm mai ales cu plante ornamentale. Datorită produselor fitosanitare s-au format alergii. Eczemă, tuse, probleme de piele și stomac. Pentru eliminarea substanțelor chimice în anul 2014 am început să ne ocupăm de plante medicinale și aromatice pentru a folosi substanțele active, frunzele și zeama acestor plante în protecția plantelor. Am încercat folosirea a mai multor rețete, și acestea au adus rezultate fantastice. Pe de o parte, alergiile au dispărut treptat, pe de altă

Povestea mărului sigilat într-o sticlă – preparare de compot la Grădinița Napsugár din Kétegyháza

parte plantele noastre ornamentale au devenit mai frumoase, culorile acestora au devenit mai vii. Am colectat plantele medicinale parțial în sălbăticie, parțial ne-am străduit să cultivăm plante medicinale în grădina noastră unde nu am folosit substanțe chimice – iar în această grădină avem acum și mai multe legume și plante medicinale. Astfel însă s-a format un anumit „exces” de cantitate ce nu am dorit să aruncăm. Am dorit să ofer aceste plante celor care au nevoie de acestea, dar nu am vrut să dau doar „așa” fără să știu unde ajung aceste plante. Atunci m-am gândit că voi căuta o instituție educațională pe teritoriul județului Békés – mai ales grădinițe –, care chiar și vara pot avea grijă de plante. În luna iulie a anului 2014 Grădinița Napsugár din Kétegyháza a semnalat că dorește să preia plante. Au vizitat grădina noastră și astfel a început un parteneriat înfloritor și la propriu și la figurat.

– Cum a devenit din toate acestea un program de sensibilizare ce este mult mai mult decât adopția plantelor?

– Poate acest proces este cel mai frumos în această poveste. Deoarece programul se dezvoltă pe sine. Conform nevoilor pedagogilor, urmând succesiunea anotimpurilor s-au format sarcinile, activitățile practice și cele teoretice. Cu ajutorul cooperării cu pedagogi și cu părinți, precum și datorită experiențelor practice avem un plan de program complex ce include activitățile grupate pe anotimpuri, conturează importanța programei pedagogice și agricole. Dacă în prezent o instituție dorește să se alăture programului teren de joacă comestibil, procesul poate începe după trimiterea unui material informativ. Dacă interesul rămâne după citirea acestui material, urmează o întâlnire personală, precum și o activitate de prezentare ceea ce nu obligă pe nimeni la nimic, dar cei interesați pot primi o perspectivă mai profundă a programului. Doar după aceste pași poate începe munca actuală în funcție de posibilitățile și condițiile locale. Este nevoie de o cooperare flexibilă unde programul se dezvoltă pe sine. Ajută procesul dacă în acea instituție lucrează adulți, pedagogi, care iubesc grădina și grădinaritul, și povestesc despre acestea copiilor cu mult elan și bucurie nu doar în cadrul unei săptămâni tematice ce este parte a programei școlare, dar și în cadrul unui program mai complex. După „instruire” instituția poate continua pe drumul lui propriu. Scopul meu a fost să-mi transmit cunoștințele pe principiul „Învăță-l să pescuiască și l-ai hrănit pentru toată viața.” Iar ca rezultat de multe ori anumita instituție dorește să devină mai târziu o grădiniță verde sau școală ecologică.

Recoltarea morcovilor

– Cum a reușit să se stabilească acest program în mai multe localități ale județului Békés în doar câteva ani, a reușit chiar și să se expande peste hotarele județului?

– Parțial acest proces s-a construit pe sine. Programul teren de joacă comestibil s-a răspândit repede prin „tradiție orală”, și de la începuturile din Kétegyháza din 2014 am lucrat împreună cu instituții și asociații și la Orosháza, Mezökövácsháza, Békéscsaba. Pe lângă acestea în cadrul diferitelor evenimente, proiecte, zile dedicate familiei – din când în când chiar și în afara granițelor județului, în Debrecen, Nagyvácszony – am avut posibilitatea de a transmite părinților, pedagogilor și copiilor această abordare. Înaintea pandemiei am organizat în mod repetat seminare în localitățile județului Békés, s-au cam arătat limitările. Procesul a format un nivel nou de dezvoltare unde nu am reușit să ajungem din cauza pandemiei ce a apărut în primăvara anului 2020. A trecut aproape un an, și specialiștii nu au oportunitatea nici în prezent de a vizita instituțiile, astfel mai multe programe sunt amânate, dar am reușit să încheiem proiectele mai mari.

– Deși în legătură cu acest program nu putem vorbi despre experiențe de mai multe decenii, totuși deja există lucruri pozitive...

– Este o reacție sunt interesați de acest program, participă în mod regulat și cu bucurie la activități, își povestesc experiențele părinților, iar părinții împărtășesc aceste experiențe cu mine. Cu ajutorul internetului am făcut rost de foarte mulți prieteni, programul a ajuns la foarte mulți oameni, însă nu am oportunitatea de a forma conexiuni la program de calitate adecvată cu toți oamenii și cu fiecare instituție, conexiuni ce rezultă în relații personale cu părinți, familii, copii. Este promițător faptul că în doar un jumătate de deceniu s-a răspândit foarte mult nevoia modului de viață autosuficient – astfel și grădinăritul și cultivarea plantelor în preajma casei. Când în luna iulie a anului 2014 am început să lucrez cu Grădinița Napsugár din Kétegyháza, toate acestea

se aflau într-un stadiu incipient în țară, și nu au avut o importanță socială atât de mare. De atunci grădina a devenit un loc a cărei importanță s-a apreciat în spiritul unui stil de viață conștient de sănătate. Anul 2020 a însemnat un progres ceea ce privește toate acestea, chiar și la nivel internațional. Acum, în timpul pandemiei, e mai ușor să atragem atenția asupra acestor lucruri.

– Dacă situația epidemiologică va permite, cum și în ce direcție va înainta lumea terenului de joacă comestibil?

– În primul rând vom continua procesul de muncă începute înaintea pandemiei, în speranța că se vor alătura tot mai multe noi instituții. Sper că programul se va înălța la un nivel nou cu ajutorul unei idei noi promițătoare. Nu pot să vă spun mai mult despre această inițiativă, dar doresc să organizez așa-numite activități de „sensibilizare”, stil jumbo, în cadrul cărora sper că voi avea posibilitatea de a transmite și mai multe informații despre lumea minunată a plantelor copiilor, părinților și pedagogilor. Eu am primit foarte mult de la plante și de la programul teren de joacă comestibil. Sănătate, o perspectivă pozitivă asupra vieții, scopuri minunate. Și încă ceva foarte important: confirmarea că plantele sunt în stare să construiască relații ce se bazează pe un înalt nivel de încredere între oameni, deoarece dau un limbaj comun vorbit doar de spiritele înrudite.

Fotografii: Grădinița Négy Évszak din Mezökövácsháza

Urmărirea subiectului:

Teren de joacă comestibil – Spațiu comunitar comestibil
<https://www.facebook.com/ehetojatszokert>

Fotografii la minut ce capturează momente ale programului

Câte bordeie, atâtea obiceiie... Rezanca cu brânză și colțunași cu mac

Călătoria gastronomică ne-a călăuzit la una dintre membrii „Rețelei de ferme în împrejurimile Crișurilor”, la ferma Kemencés ce se află în hotarul localității Kétsoprony. Ferma ce se află în proprietatea Bisericii Evanghelice din Békéscsaba are rolul de a ocroti tradițiile în viața localnicilor din Kétsoprony. În clădirea cu verandă, ce este veche de 100 de ani și se află la 25 minute de Békéscsaba există 7 instalații de ardere tradițională. Printre acestea se află unitatea de uscare comunitară ce funcționează cu arderea lemnului, oala pentru prepararea gemului, precum și aragazul din teracotă în stil haban pictat de către copii.

La ferma Kemencés se aud și în zilele noastre pocniturile de biciuri

cu tradițiile cunoscute haiducul renumit al Marii Câmpii, Sándor Rózsa a fost de mai multe ori în hanul din Kondoros. Se spune că din când în când a mers și la ferma Kemencés – să guste pălinca de casă făcută din dud – în timp ce s-a jucat de v-ați ascunselea cu pandurii.

Când am ajuns am observat că în curtea fermei, precum și în interiorul pereților casei a avut loc o viață activă cu pocnituri de biciuri, cu lucruri artizanale, cu zâmbete de copii, iar femeile satului ne-au servit cu mâncare. Apoi au apărut blaturile pentru aluat și alte unelte, semnalând că călătoria printre gusturile tradiționale nu a luat sfârșit. Am aflat că se prepară rezanca cu brânză, adică paste proaspete cu brânză și colțunași cu mac – din aceleași ingrediente, dar într-un mod diferit și cu alt rezultat final –, învățat de la părinți, bunici. Pe vremuri aceste mâncăruri au avut o importanță deosebită, deoarece ținând postul, în fiecare vineri au făcut și au consumat paste proaspete. „Rezanca” este un cuvânt ce provine din limba slovacă, și înse-

Ambele mâncăruri se pregătesc din aluat asemănător, doar produsul final este diferit

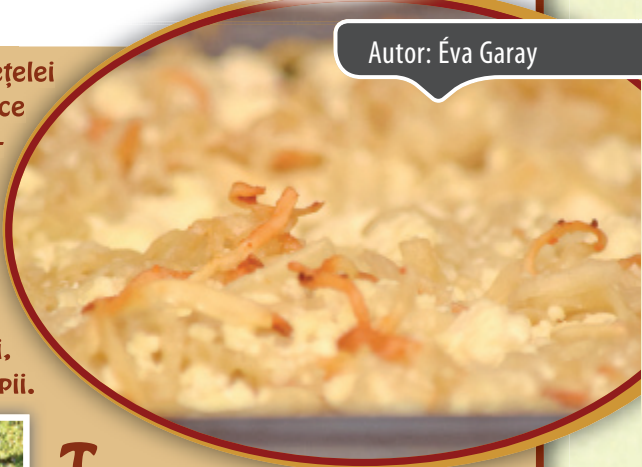
Kovács Pálné Ági și Petrovszki Anita au învățat de la părinți modul de preparare a mâncărurilor tradiționale

amnă paste proaspete. Din acest fapt reiese că trucurile preparării pastelor proaspete a fost adusă din Slovacia în fermele din Marea Câmpie Ungară de către strămoșii de religie evanghelică.

Fotografii: György Tószögi

Autor: Éva Garay

Toate

acestea arată importanța gătitului în arta culinară populară de pe vremuri. Curiozitatea fermei este dudul de mărime gigantice ce se află lângă intrare – pare a fi de două sute de ani –, copac ce a crescut în acoperiș. Trunchiul copacului s-a deschis pe o parte, se zice că a fost lovit de un fulger. Acest copac bătrân se luptă eroic cu vicisitudinile vremii, și împreună cu acoperișul „se sprijină” unul pe celălalt într-un mod neclintit – ne povestește Krisztina Szilávik, președinta Asociației non-profit PONT MI care este operatorul fermei Kemencés. În conformitate

Rezanca cu brânză

Pe baza rețetei lui Kovács Pálné Ági

Câte bordeie, atâtea obicei – chiar și ceea ce privește tăierea aluatului

Ingredientele preparării pastei:

- 2 buc. ouă de casă
- pahare (0,6 l) apă
- lingură de sare
- 1 kg făină

Preparare:

Ingredientele, făina cu sarea, ouăle și apa se amestecă într-o oală, până ce avem un aluat de textură medie. După aceasta lăsăm aluatul să se odihnească timp de 30 de minute. E important ca aluatul să se odihnească, astfel vom putea să întindem frumos aluatul. Aluatul se întinde într-o formă alungită și se taie cu cuțitul, formând bile de câte 100 grame, și întindem fiecare bilă până ce acestea au o grosime de 2-3 mm. Pe vremuri acele femei pregăteau rezzenca potrivită care au întins aluatul în formă rotundă. Aluatul întins – ce în limba slovacă are numele de loksa – se lasă să se odihnească.

După odihnă, presărăm făină peste aluat ca aluatul să nu se lipească la tăiere. Aluatele rotunde se taie în jumătăți, se pun unele peste celelalte, apoi se înfășoară și cu ajutorul unui cuțit ascuțit, cu o mișcare fermă și rapidă le tăiem în grosimea unui băț de chibrit. În acest timp punem apă într-o oală să fiarbă. Adăugăm sare. Când apa începe să fiarbă,

punem tăiteii în apă, și când acestea apar la suprafața apei, se strecoară deoarece dacă le fierbem pentru o perioadă mai îndelungată, tăiteii vor fi umede. Tăiteii se strecoară într-o sită pentru paste, și le așezăm pe o tavă. Presărăm tăiteii cu untură topită, adăugăm sare și așezăm tava în cuptor. Prăjim timp de 25–30 minute, apoi presărăm cu brânză sărată, și punem înapoi în cuptor timp de câteva minute ca brânza să se încălzească. Putem folosi brânză de vacă, cașcaval, sau ouă. Pastele rezzenca se pot consuma imediat, fără prăjire, dar sunt gustoase și roșu prăjite, fără brânză. Fără prăjire de obicei au fost consumate cu mac și cu miere lichidă. De multe ori au fost pregătite cu lapte bătut, în acest caz nu s-a folosit unsoare.

Colțunași cu mac - După rețeta lui Petrovski Anita

Mod de preparare:

Aluatul colțunașului cu mac se prepară în mod asemănător, singura diferență este că adăugăm puțin mai multă apă ca să avem un aluat mai moale, de textură fină. Ca umplutură folosim dulceață de prune mai tare de casă, ca aromă folosim unt prăjit – pentru aceasta prăjim până la galben auriu într-o oală mai mică 200 grame de unt – și folosim mac măcinat.

Frământăm aluatul, împărțim la fel ca la rezanca, formăm bile din bucăți, apoi întingem fiecare într-o formă rotundă, de grosime de 1-2 mm. După aceea împăturim în jumătate, să vedem bine unde este mijlocul, apoi pe o parte așezăm frumos într-un șir, la o distanță de un deget câte o linguriță de dulceață. Dacă suntem gata, așezăm cealaltă jumătate – ca un cearșaf – peste

jumătatea cu dulceață. Apăsăm aluatul pe margini cu degetele, pe de o parte să nu rămână aer în aluat, pe de altă parte să lipim aluatul lângă dulceață, ca dulceața de prune să nu curgă la fierbere. Tăiem colțunașii în formă de dreptunghi, și le fierbem în apă sărată. Punem toți colțunașii dintr-odată în apa ce fierbe, în timpul fierberii amestecăm ușor cu o lingură de lemn. În cazul a două porții este nevoie să fierbem un timp mai îndelungat. Când colțunașii vin la suprafața apei, mai lăsăm să fiarbă timp de 3-4 minute, și le strecurăm când sunt moi. În sită lăsăm să curgă apă peste ele, apoi strecurăm apa, adăugăm unt prăjit, și mac măcinat cu zahăr, apoi așezăm

colțunașii într-un bol, și sunt gata de servit.
Poftă bună!

Pastele făinoase de casă vor fi savuroase datorită untului prăjit

Este foarte important ca să apăsăm aluatul colțunașilor pornind dintr-o parte și mergând spre cealaltă parte, astfel nu va rămâne aer lângă dulceață

